Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ONIŞORU GHEORGHE

Istoria contemporană universală după 1945 / Onişoru Gheorghe.- Bucureşti, Editura Fundaţiei *România de Mâine,* 2004

180 p.: 20,5 cm
Bibliogr.
ISBN 973-582-914-2

94(100)

© Editura Fundaţiei *România de Mâine,* 2004

Redactor:	Marian STERE
	Constantin FLOREA
Tehnoredactor:	Marian STERE
	Marcela OLARU
Coperta:	Stan BARON

Bun de tipar: 25.02.2004; Coli tipar: 11,25
Format: 16/61x86

Editura şi Tipografia Fundaţiei *România de Mâine*
Splaiul Independenţei nr.313, Bucureşti, sector 6.0. P. 83, Tel şi fax.: 410 43 80
www. SpiruHaret.ro e-mail: contact@editturaromaniademaine.ro

UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*
FACULTATEA DE ISTORIE

GHEORGHE ONIŞORU

ISTORIA CONTEMPORANĂ UNIVERSALĂ DUPĂ 1945

CURS

EDITURA FUNDAŢIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*
Bucureşti, 2004

Coperta I: *Poarta Brandemburg*
(Berlin, 3 octombrie 1990)

CUPRINS

Introducere 9

I. ORGANIZAREA POSTBELICĂ A LUME (1945 - 1947) **11**

1.1. Ultimele mari conferinţe interaliate 11
1.1 .a. De la Teheran la Yalta 11
1.1.b. Conferinţa de la Sân Francisco, crearea şi rolul O.N.U 15
U.c. Conferinţa de la Potsdam 19
1.1 .d. Conferinţa de pace şi tratatul de la Paris (1 O februarie 1947).. 21
1.2. Transformări politice postbelice 23
I.2.a. Urmările războiului 23
I.2.b. Germania, [talia şi Japonia posttotalitare 27
Germania 27
Italia 30
Japonia 32
I.2.c. Uniunea Sovietică şi regimurile „democrat-populare'"
în Europa de Est 34
Uniunea Sovietică 37
Albania 40
Bulgaria 41
Cehoslovacia 42
Iugoslavia 44
Polonia 46
Ungaria 48
I.2.d. Statele Unite, Marea Britanic şi Franţa 50
Statele Unite ale Americii 50
Marea Britanic 52
Franţa 54
I.2.e. Grecia şi Turcia 57
Grecia 57

Turcia 59
I.2.f. Orientul Mijlociu 60
Proclamarea statului Israel 60
Egipt 61
I.2.g. India 62
I.2.h. China 64

H. RĂZBOIUL RECE 67

H. 1. Terminologie, periodizare, semnificaţie 67
n.2. Etapele războiului rece 72
II.2.a. Primul război rece 72
Războiul din Indochina 73
Războiul din Coreea 75
II.2.b. De pe marginea prăpastie! la destinderea relativă 79
Revoluţia ungară din 1956 81
Criza Suezului din 1956 83
Criza Berlinului 86
Cuba, 1962 : în pragul holocaustului nuclear 88
Războiul din Vietnam 91
Cehoslovacia, 1968 93
Deceniul destinderii, 1969-1979 95
II.2.C. Afganistanul: al doilea război rece 98
n.2.d. Finalul: Gorbaciov şi prăbuşirea Uniunii Sovietice 100

m. SITUAŢIA INTERNĂ A MARILOR PUTERI 103

IÏÏ.1. Statele Unite ale Americii 103
ÏÏI.2. Marea Britanic 108
m.3. Franţa 112
ffl.4. Germania 117
IÏÏ.5. Europa mediteraneană 121
m.5.a. Italia 121
ffl.S.b. Spania 123
m.5.c. Portugalia 126
ffl.6. Japonia 129

IV LUMEA COMUNISTĂ 131

IV.1. Uniunea Sovietică 131
IV.2. EuropadeEst 133

rV.3. China U7
IV.4. Comunismul în lumea a treia 140

V. LUMEA A TREIA 144

V.I.America latină ... 144
y-.2 Africa ..... ZZZZZ''''..... 150
V.S.Asia ..... i<^
V.4. Războaiele arabo-israeliene 156

VI. LUMEA LA SFÂRŞIT DE MILENIU 160

VI.l. Probleme globale J60
VI.2. Războiul din Golf şi înlăturarea lui Saddam Hussein 161
VI.3. Dezmembrarea Iugoslaviei 164
VI.4. 11 septembrie 2001 şi problema terorismului internaţional 168

VH. CULTURA 170

Bibliografie ..... -,

Introducere

Cursul de istorie contemporană universală se adresează studenţilor din facultăţile de istorie, având drept scop principal familiarizarea acestora cu problemele esenţiale ale omenirii după încheierea celui de-al doilea război mondial. Ne-arn propus, respectând regulile generale ale elaborării unui curs, care este în primul rând rezultatul însumării muncii unui număr mare de cercetători si specialişti, diferind totodată de un volum de cercetare bazat pe un aparat critic aplicat, să ne oprim asupra unor chestiuni fundamentale.

In primul rând, am avut în vedere organizarea postbelică a lumii, ftră înţelegerea efectelor celui de-al doilea război mondial fiind practic imposibil să explicăm complexitatea istoriei contemporane. Un loc aparte îl ocupă războiul rece, fenomen caracteristic al perioadei postbelice, confruntarea dintre Uniunea Sovietică şi Statele Unite ale Americii dominând scena politică mai bine de patru decenii. De asemenea, am avut în vedere lumea comunistă, în diferitele ei forme de exprimare, realităţile din marile state capitaliste, dar şi stările de lucru din America latină, Asia şi Africa. Nu am neglijat dinamica relaţiilor internaţionale la cumpănă de milenii, analizând efectele atentatelor de la 11 septembrie 2001, dar şi războaiele din Golf, Iugoslavia şi cel din Irak, care a dus la căderea regimului Saddam Hussein. Am considerat necesare şi o discuţie asupra progreselor extraordinare ale ştiinţei şi tehnicii, inclusiv cursa pentru cucerirea spaţiului, precum şi o punctare a realizărilor din domeniul culturii universale.

Fără îndoială, accentul a căzut pe studierea raporturilor şi relaţiilor internaţionale şi, desigur, în acest cadru, pe sfera politică. Am încercat, încadrându-ne în spaţiul aferent unui curs semestrial, să parcurgem o arie cât mai extinsă, motiv pentru care, de multe ori, nu am putut insista atât cât ne-am fi dorit asupra unor fenomene ori asupra explicării acestora.

Desigur, rămâne la latitudinea studenţilor ca, după consultarea bibliografiei pe care le-o punem la dispoziţie, să aprofundeze teme doar enunţate aici. De altfel, unele dintre acestea fac deja obiectul unor cursuri speciale la Facultatea de Istorie a Universităţii Spini Haret.

Suntem, primii, conştienţi că un astfel de demers nu este exhaustiv, fiind perfectibil, cu atât mai mult. cu cât suntem la prima ediţie tipărită a cursului de istorie contemporană universala ce tratează perioada 1945 - 2003. La ameliorarea textului va contribui, desigur, reacţia studenţilor şi a colegilor de breaslă pe care ii invităm să-l parcurgă acum, după cum noi lucrări ale cercetătorilor pot nuanţa sau chiar schimba anumite judecăţi de valoare. Misiunea noastră a fost cu atât mai dificilă, cu cât ne-am propus să ne ocupăm şi de chestiuni recente, inclusiv de implicaţiile terorismului internaţional, atentatul de la World Trade Center având un impact încă greu de calculat asupra cursului evenimentelor la începutul noului mileniu.

Am propus studenţilor, dar şi publicului larg, o bibliografie suficient de vastă, mai ales ca arie de acoperire a perioadei contemporane, astfel încât notele de curs să poată fi oricând dezvoltate. Avem credinţa că noua generaţie trebuie să studieze fenomenele atât de complexe ale istoriei recente fără false prejudecăţi, ţinta noastră fiind dezvoltarea personalităţii celor cu care intrăm în contact. De aceea, lista bibliografică a fost gândită în funcţie de subiectele pe care le tratează şi nu de uşurinţa cu care se găseşte o carte sau de limba în care a fost scrisă.

Nu putem să încheiem aceste rânduri introductive fără a mulţumi numeroşilor istorici străini şi români care au studiat ultima jumătate a veacului trecut ori celor care au publicat deja sinteze şi cronologii privind istoria contemporană universală. De asemenea, nu putem să nu aducem un omagiu colegilor de catedră de la Facultatea de Istorie a Universităţii Spini Haret *pe care i-am simţit alături în dificila misiune de a construi un învăţământ particular de calitate. Fără efortul lor, misiunea noastră ar fi fost una practic imposibilă.*

I. ORGANIZAREA POSTBELICĂ A LUMII (1945-1947)

1.1. Ultimele mari conferinţe interaliate

1.1 .a. *De la Teheran la Yalta*

Problema organizării păcii a preocupat conducătorii Naţiunilor Unite încă din momentul în care s-a reuşit închegarea alianţei dintre Statele Unite ale Americii, Marea Britanic şi Uniunea Sovietică. Practic, eşecul trupelor germane de a debarca în Anglia şi. mai apoi, de a scoate Uniunea Sovietică din război, dublat de agresiunea Japoniei contra Statelor Unite (Pearl Harbour, 7 decembrie 1941), a avut efect de bumerang. Prin unirea potenţialului militar, economic şi uman al Statelor Unite, Marii Britanii şi Uniunii Sovietice s-a creat un bloc impresionant, beneficiind de resurse uriaşe care făceau ca rezultatul final al confruntării să previzibil.

Pentru a evita repetarea dificultăţilor ce au urmat primului război mondial, „Cei Trei Mari", Franklin D. Roosevelt (preşedintele Statelor Unite), Winston Churchill (premierul britanic) şi losif V. Stalin (dictatorul de la Kremlin), au convenit să se întâlnească la cel mai înalt nivel pentru a decide cum va arăta harta postbelică a lumii.

Din păcate, deciziile şi tratativele iniţiate de Marile Puteri, dar şi de „sateliţii" Germaniei, au fost influenţate negativ de soluţia nefericită a capitulării necondiţionate *(unconditionnal surrender),* făcută publică de preşedintele Roosevelt la 24 ianuarie 1943, cu prilejul conferinţei de presă ce a urmat reuniunii de la Casablanca. Deşi formula nu a fost îmbrăţişată imediat de Stalin, ea a inhibat opoziţia din Gennania şi Italia, la fel ca şi pe cea din alte state ce erau aliate de circumstanţă cu Axa.

Prima mare conferinţă interaliată, cea de la Teheran (28 noiembrie -2 decembrie 1943), care i-a reunit pe Stalin, Roosevelt şi Churchill, a fost un bun prilej pentru manifestarea publică a coeziunii „Celor Trei Mari",

într-un moment de cotitură a războiului. Sorţii erau de partea Aliaţilor, dar victoria finală era încă departe. Pe lângă demonstrarea dorinţei Naţiunilor Unite de a merge până la capăt în lupta împotriva puterilor Axei, cea mai importantă hotărâre luată în capitala Iranului s-a referit la deschiderea celui de-al doilea front în Europa. Cu toate că Winston Churchill ar fi dorit ca acesta să fie în sud-estul Europei, soluţia aleasă a fost alta: debarcarea în Franţa. A fost o decizie care nu a influenţat decisiv soarta războiului, dar care. în schimb, a marcat profund evoluţia politică postbelică a statelor din Europa de Est. care rămâneau la discreţia Armatei Roşii şi a lui Stalin, în fapt, încă de la Teheran s-a profilat divizarea Europei după înfrângerea lui Hitler.

Conferinţa de la Teheran, desfăşurată sub numele de cod *Evrika,* a prilejuit stabilirea declanşării operaţiunii *Overlord* pentru intervalul 15-20 mai 1944. De asemenea, au fost discutate chestiuni precum cea a intrării Turciei în război, cele finlandeză şi poloneză, ori statutul postbelic al Germaniei, întâlnirea i-a dat ocazia lui F.D. Roosevelt, care a prezidat şedinţele în plen. să-şi manifeste calităţile de arbitru în disputele dintre Churchill şi Stalin. De notat că atmosfera generală a fost totuşi una cordială.

Anul 1944 a fost decisiv pentai înclinarea definitivă a balanţei militare de partea Naţiunilor Unite. Pe frontul din Europa, Germania a suferit eşecuri în lanţ atât în Vest, acolo unde operaţiunea *Overlord* a reuşit la 6 iunie 1944, cât şi în Est, unde sub presiunea trupelor sovietice s-au produs schimbări profunde, inclusiv trecerea României în tabăra Aliaţilor ca urmare a actului de la 23 august 1944.

O semnificaţie aparte pentru evoluţia situaţiei internaţionale a avut-o vizita premierului Winston Churchill la Moscova, în octombrie 1944. A fost un prilej de a regla, încă din seara de 9 octombrie, interesele Marii Britanii şi ale Uniunii Sovietice în Europa de Est şi Balcani. Potrivit memoriilor lui Churchill, Stalin a acceptat propunerea de a încheia un *acord procentual* prin care Moscova îşi asigura preponderenţa de 90% în România, iar Marea Britanic o poziţie similară în Grecia. Deşi, ulterior, premierul britanic a negat vehement că era vorba de împărţirea sferelor de influenţă, fiind vorba doar de aranjamente valabile pe parcursul războiului, evoluţia evenimentelor (decembrie 1944 - Atena, martie 1945 - Bucureşti) a confirmat înţelegerea de la Moscova. E de semnalat şi faptul că unii istorici consideră că, prin această negociere, Churchill de fapt a salvat

Grecia de comunism, în condiţiile în care pentru România nu se mai putea face mare lucru.

Dacă la Teheran, în condiţiile cunoscute ale anului 1943, au fost abordate cu precădere chestiuni de ordin strategic, la Yalta, în februarie 1945, problemele politice au fost cele care au dominat agenda întâlnirii. Reuniunea din Crimeea, desfăşurată între 4 şi 11 februarie, a stat sub semnul avantajului militar luat de Stalin în faţa democraţiilor occidentale. Armata Roşie ocupase deja România, Polonia, Ungaria şi parti din Cehoslovacia, iar avangarda trupelor sovietice se afla la doar 60 de kilometri de Berlin, în schimb, anglo-americanii, care fuseseră puşi în dificultate în Ardeni, se găseau la circa 500 de kilometri vest de capitala Reichului.

Ar fi de precizat şi faptul că în legătură cu Conferinţa de la Yalta există deja o întreagă literatură privind înţelegerea dintre Marile Puteri asupra partajării Europei. La fel cum se va întâmpla după jumătate de secol în cazul întâlnirii din Malta (decembrie 1989), dintre preşedintele american George Bush şi omologul său sovietic, Mihail Gorbaciov, istoricul este obligat să deceleze între mit şi realitate.

Conferinţa a început în după-amiaza zilei de 4 februarie. Statele Unite fiind reprezentate de preşedintele Franklin D. Roosevelt, asistat de secretarul de stat Edward Stettinus, generalul George C. Marshall, amiralii Ernest King şi William Leahy, Marea Britanic de premierul Winston Churchill, însoţit de şeful diplomaţiei engleze Anthony Eden, Alan Francis Alanbrooke, Harold Alexander şi Charles Portal, în timp ce delegaţia sovietică, care-l acompania pe Stalin, era compusă din Molotov, Hudeakov, Kuzneţov şi Antonov. De remarcat că reprezentanţii militari au participat doar la această primă întâlnire. De asemenea, la fel ca la Teheran, atmosfera a fost una destinsă, cel puţin la nivelul „Celor Trei Mari", Roosevelt însuşi făcând apel la discuţii deschise şi sincere, întrucât toată lumea aştepta deciziile menite să contribuie la scurtarea războiului.

Dintre chestiunile majore abordate în Crimeea reţinem: stabilirea statutului postbelic al Gennaniei, zonele de ocupaţie şi participarea Franţei cu propria zonă; Polonia, ,.o chestiune de onoare" pentru Churchill, una „de securitate" pentru Stalin; intrarea Uniunii Sovietice în război contra Japoniei; aprobarea documentelor Conferinţei de la Dumbarton Oaks din august-septembrie 1944, care au condus la înfiinţarea Organizaţiei

Naţiunilor Unite (problemă asupra căreia vom insista cu prilejul discuţiei asupra Conferinţei de la Sân Francisco).

Pentru opinia publică internaţională, Yalta apărea iniţial ca un succes. Adoptarea *Declaraţiei privind Europa eliberată* a produs satisfacţie şi a generat optimism, fapt explicabil dacă avem în vedere angajamentul guvernelor Statelor Unite, Marii Britanii şi Uniunii Sovietice de a conlucra pentru asigurarea dreptului tuturor popoarelor de a-şi alege forma de guvernământ şi de a se organiza alegeri libere. Din păcate, testul din România - instaurarea guvernului Groza - a demonstrat clar că documentul adoptat în Crimeea nu avea acoperire. Ca o ironie, în ziua când Stalin 1-a trimis la Bucureşti pe adjunctul lui Molotov, Andrei 1. Vîşinski (27 februarie 1945), pentru a impune schimbarea guvernului Rădescu, Winston Churchill prezenta raportul despre Yalta în faţa Parlamentului britanic, în timp ce Roosevelt abia debarca la New York. Evoluţia evenimentelor a condus la ipoteza că, de fapt, Stalin acţiona la Bucureşti cu acordul tacit al anglo-americanilor, aceasta cu atât mai mult, cu cât Churchill era lipsit de reacţie, legat fiind de semnătura dată la Moscova în octombrie 1944. De altfel, în *Memorii,* premierul britanic se justifică: „Dar dacă protestam prea viguros faţă de el (Stalin), îmi putea spune: Eu nu am jenat acţiunea voastră în Grecia, de ce nu mă lăsaţi să fac la fel în România?"

Martor al evenimentelor, ambasadorul american la Moscova, W. Averell Harriman. dă vina pe Stalin: „A apărut un mit despre Yalta, că într-un fel sau altul Roosevelt şi Churchill au vândut Europa Estică lui Stalin. Nu este adevărat deloc... S-a hotărât ca aceste ţări să-şi decidă proprii guvernanţi prin alegeri libere. Dar Stalin nu a permis acest lucru."

în aceeaşi direcţie converg şi documentele diplomatice, inclusiv raportul Departamentului de Stat adresat noului preşedinte american Harry S. Truman, la 13 aprilie 1945, adică imediat după decesul lui Roosevelt: „După Conferinţa de la Yalta, guvernul sovietic a adoptat o poziţie rigidă şi intransigentă asupra tuturor problemelor care au intervenit în relaţiile noastre... Cele mai importante dintre ele sunt: chestiunea poloneză, aplicarea acordurilor de la Yalta în regiunile eliberate, acordul privind schimburile de prizonieri şi civili eliberaţi şi Conferinţa de la Sân Francisco, în regiunile eliberate şi aflate sub controlul rus, guvernul rus se comportă adesea într-o manieră unilaterală şi refuză să admită că evenimentele care au loc justifică aplicarea documentelor din Crimeea." l4

Pe baza acestor realităţi, putem considera că Uniunea Sovietică a reuşit să-şi impună punctul de vedere fie la masa tratativelor, fie după încheierea negocierilor, profitând din plin de avantajul militar pe care îl avea în Europa. De altfel, pentru statele din Est a început să fie pus în practică un plan de transformări politico-economice şi sociale, intrate în istoriografie sub numele de epocă „democrat-populară".

I. l.b. *Conferinţa de la Sân Francisco, crearea şi rolul O.N. U.*

Scopul declarat al Conferinţei de la Sân Francisco, programată să înceapă la 25 aprilie 1945, era acela de a pune bazele Organizaţiei Naţiunilor Unite, forumul mondial în care trebuia să fie discutate problemele globale ale omenirii după încheierea războiului. Crearea şi semnarea Cartei O.N.U. nu erau un lucru facil, în special dacă avem în vedere eşecul răsunător înregistrat de predecesorul ei, Societatea Naţiunilor. Faptul că Liga nu reuşise să identifice soluţiile practice pentru oprirea ascensiunii statelor revanşarde şi revizioniste, fiind necesară autodizolvarea ei, constituia un semnal de alarmă pentru iniţiatorii noului proiect internaţional, care erau conştienţi că, de această dată, totul trebuia pregătit mai temeinic, inclusiv prin adoptarea unor măsuri care să eficientizeze noua structură.

Rădăcinile interne ale creării O.N.U. trebuie căutate în semnarea Cartei Atlanticului, la 14 august 1941, într-un moment în care Germania domina Europa, iar coaliţia „Celor Trei Mari" era încă un proiect. Totul a fost precipitat de rezistenţa Armatei Roşii la porţile Moscovei, dar, mai ales, de atacul Japoniei de la Pearl Harbour, care a provocat intrarea Statelor Unite în război. Astfel, la l ianuarie 1942, la Washington era semnată *Declaraţia Naţiunilor Unite,* elaborată de reprezentanţii Statelor Unite, Marii Britanii şi Uniunii Sovietice, în numele celor 26 de state aflate în război cu Axa.

Problema a rămas în atenţia conducătorilor Aliaţi, fiind discutată la cel mai înalt nivel la Teheran. A revenit însă miniştrilor de externe ai celor trei state, reuniţi la Dumbarton Oaks (august 1944), misiunea de a elabora proiectul Cartei O.N.U., documentele pregătitoare fiind făcute publice la 7 octombrie 1944. Ulterior, cu prilejul Conferinţei de la Yalta, au fost decise procedura votării în cadrul viitorului Consiliu de Securitate, precum

şi data începerii şi locul de desfăşurare a Conferinţei: 25 aprilie 1945, Sân Francisco.

Textul invitaţiei oficiale a fost publicat în numele guvernelor Statelor Unite, Marii Britanii, Uniunii Sovietice şi Chinei, el fiind adresat iniţial către 42 de state. Finalmente, după ce a fost clarificat statutul Argentinei, Danemarcei, Bielorusiei şi Ucrainei, s-a ajuns ca la Sân Francisco să fie reprezentate 50 de ţări.

Conferinţa de la Sân Francisco a stat sub semnul decesului preşedintelui Franklin D. Roosevelt, la 12 aprilie, fapt ce a contribuit decisiv şi la schimbarea deciziei Kremlinului de a-1 trimite în cele din urmă la reuniune pe Veaceslav Molotov în locul lui Andrei Gromîko, desemnat iniţial, deşi celelalte Mari Puteri hotărâseră să-şi trimită miniştrii de externe. La 23 aprilie, la Washington s-au întâlnit şefii diplomaţiilor din Statele Unite, Marea Britanic, Uniunea Sovietică şi China, Edward Stettinus, Anthony Eden, Veaceslav Molotov şi Sun Tzi-van, pentru a discuta probleme de ordin tehnic şi metodologic, menite să contribuie la succesul întâlnirii de la Sân Francisco.

Conferinţa s-a desfăşurat între 25 aprilie şi 26 iunie 1945, pe baza celor convenite anterior. Cele 50 de delegaţii au aprobat Statutul Organizaţiei Naţiunilor Unite şi pe cel al Tribunalului Internaţional. Ulterior, la 15 octombrie 1945, Polonia a semnat şi ea documentele, devenind al 51-lea membru fondator al O.N.U.

Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite a fost semnată la 26 mai, intrând în vigoare la 24 octombrie 1945, declarată Ziua Naţiunilor Unite. Ea stabileşte principiile şi ţelurile fundamentale, statuând totodată cele şase organisme principale. Este vorba despre:

a. Adunarea Generală, care cuprinde reprezentanţi ai tuturor
membrilor, fiecare stat beneficiind de dreptul la un vot;

b. Consiliul de Securitate, alcătuit din membri permanenţi, respectiv cele cinci mari puteri desemnate chiar prin Cartă (China, Franţa, Marea Britanic, Statele Unite şi Uniunea Sovietică), şi membri nepermanenţi, aleşi de Adunarea Generală pentru mandate de doi ani. Cei cinci membri permanenţi beneficiază de drept de *veto;*

c. Consiliul Economic şi Social, E.C.O.S.O.C.;

d. Curtea Internaţională de Justiţie;

e. Consiliul de Tutelă;

f. Secretariatul.

Scopurile principale ale O.N.U., aşa cum precizează Cartea ONU, sunt asigurarea păcii şi securităţii internaţionale, dezvoltarea de relaţii de prietenie între naţiuni pe baza respectării principiului egalităţii în drepturi a tuturor statelor şi a dreptului de a decide ele însele, realizarea cooperării în plan internaţional din punct de vedere economic, social, cultural şi umanitar.

O.N.U. are, în plus, organisme subsidiare. La 16 octombrie 1945 a luat fiinţă F.A.O. - Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Alimentaţie şi Agricultură, cu sediul la Roma, având ca rol principal dezvoltarea economiei mondiale şi eliminarea spectrului foametei prin ameliorarea producţiei şi repartizarea produselor agroalimentare.

La 16 noiembrie 1945, cu prilejul Conferinţei pentru cooperare intelectuală de la Londra, s-au pus bazele Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură, U.N.E.S.C.O., cu sediul la Paris. Scopul U.N.E.S.C.O. este de a contribui, prin promovarea educaţiei, ştiinţei şi culturii, Ia pacea şi securitatea mondială.

Ca instituţii specializate ale O.N.U. au început să funcţioneze, de la 27 decembrie 1945, Banca Internaţională pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare, B.I.R.D., şi Fondul Monetar Internaţional, F.M.I. Cele două instituţii de profil au fost create potrivit acordurilor de la Bretton Woods din 1944, sediul lor fiind la Washington. Scopul principal al Fondului îl constituie promovarea colaborării monetare internaţionale şi dezvoltarea comerţului dintre state.

Conducerea executivă a O.N.U. este asigurată de un secretariat general, având în frunte un secretar general. Reşedinţa acestuia a fost stabilită la New York cu prilejul primei sesiuni a Adunării Generale, desfăşurată la Londra, între 10 ianuarie şi 14 februarie 1946. Până în prezent, la conducerea Organizaţiei s-au aflat şapte secretari generali.

Trygve Haldvan Lie (1896-1968) a fost ales primul secretar general al Organizaţiei Naţiunilor Unite chiar cu prilejul sesiunii de la Londra. De profesie avocat, fost ministru de externe în guvernul norvegian în exil de la Londra, el a condus O.N.U. până la 10 martie 1953, când a demisionat. Ulterior, după 1963, a fost cooptat în cabinetul de la Oslo.

Pe baza recomandării Consiliului de Securitate, la 7 aprilie 1953, un alt nordic, Dag Hammarskjoeld, devine cel de-al doilea secretar general al O.N.U. Mandatul său s-a încheiat în condiţiile crizei din Congo şi ale asasinării primului ministru Patrice Lumumba, la 13 februarie 1961. A

doua zi. guvernul sovietic a cerut înlăturarea lui Hammarskjoeld pentru că a fost „complice şi organizator" al acţiunii, întinând implicit numele şi prestigiul Organizaţiei. După câteva luni. în mod paradoxal tocmai pe când se afla într-o misiune în Republica Congo, avionul cu care călătorea s-a prăbuşit lângă oraşul Ndola. la 18 septembrie 1961.

Cel care a preluat interimatul, diplomatul originar din Burma (Birmania), U Thant (1909-1974), era învestit oficial la 30 noiembrie 1962 ca secretar general. El avea o bună experienţă în spaţiul Naţiunilor Unite, reprezentând ţara sa la New York încă din 1957. Mandatul lui U Thant rămâne important mai ales prin rolul jucat cu prilejul crizei rachetelor cubaneze.

La 22 iunie 1971, Consiliul de Securitate 1-a recomandat pe Kurt Waldheim drept succesor al lui U Thant, austriacul fiind confirmat de Adunarea Generală. Născut în 1918, Waldheim avea, la rândul lui, o bogată experienţă diplomatică, acumulată ca ambasador al Austriei la Organizaţia Naţiunilor Unite şi în Canada. După un mandat de zece ani ca secretar general, până la finele lui 1981, el a fost ales, în 1986, preşedinte al Austriei, în timpul campaniei electorale a fost acuzat de implicare pe parcursul celui de-al doilea război mondial în execuţiile sumare ale unor partizani iugoslavi şi în deportarea evreilor.

Primul reprezentant al Americii de Sud în fruntea Organizaţiei Naţiunilor Unite a fost numit la l ianuarie 1982. Peruanul Javier Perez de Cuellar (născut în 1920) a continuat tradiţia mandatelor de zece ani. Cel de-al cincilea secretar general rămâne important prin rolul jucat ca factor de .stabilitate şi de apărător al păcii, beneficiind şi de noua eră a relaţiilor internaţionale ce a urmat încheierii războiului rece.

In ianuarie 1992 a venit rândul Africii să fie reprezentată la cel mai înalt nivel la O.N.U. prin alegerea ca secretar general a lui Boutros Boutros Ghali. Născut la Cairo, în 1922. Boutros Ghali este, totodată, şi primul arab care accede la înalta demnitate. La data alegerii se remarcase deja prin misiunea de negociator din 1978 cu prilejul discuţiilor de la Camp David, dintre Israel şi Egipt, în calitatea sa de şef al diplomaţiei de pe Nil. De remarcat că el s-a manifestat drept un promotor al rezolvării diferendului arabo-israelian pe cale paşnică.

Secretarul general în exerciţiu al Organizaţiei Naţiunilor Unite. Kofi Annan, provine din Ghana. Născut în 1938, el a preluat oficial mandatul de la Boutros Ghali în ianuarie 1997. după ce Statele Unite s-au opus

realegerii egipteanului. In acel moment, Annan avea o experienţă *de* peste trei decenii în structurile O.N.U., ultima sa misiune importantă fiind cea din Iugoslavia, în 2001 a primit, împreună cu Organizaţia Naţiunilor Unite, premiul Nobel pentru pace.

In cele şase decenii de activitate, bazele Organizaţiei au fost lărgite permanent, astfel că astăzi se poate vorbi cu adevărat de o structură la nivel mondial. Deşi s-a confruntat cu numeroase crize, se impun două precizări: forumul mondial a jucat un rol important în evitarea unei noi conflagraţii mondiale, dar nu a reuşit să tuteleze Marile Puteri care, prin dreptul de *veto* pe care-l au în calitate de membri permanenţi ai Consiliului de Securitate, pot oricând bloca o decizie dorită de o majoritate covârşitoare. De asemenea, dimensiunea culturală şi umanitară a O.N.U. a ieşit în evidenţă, contribuind la îmbogăţirea patrimoniului comun al umanităţii.

I. I.e. *Conferinţa de la Potsdam*

Dacă la Sân Francisco s-au discutat probleme de organizare a unui organism la nivel planetar, ultima Conferinţă a „Celor Trei Mari" desfăşurată la Potsdam (17 iulie - 2 august 1945), a fost un prilej pentru a trage concluziile în urma înfrângerii Germaniei. Lângă Berlin au fost prezenţi Harry Truman, noul şef al executivului american, LV. Stalin şi Winston Churchill, înlocuit pe parcursul lucrărilor de noul premier britanic. Clement Attlee. Era, chiar dacă privim doar prin prisma noii componenţe, un semnal al destrămării coaliţiei.

De această dată. americanii au încercat să conducă ostilităţile. Truman având o altă viziune şi, implicit, atitudine faţă de Stalin în comparaţie cu predecesorul său, Roosevelt. El beneficia acum şi de un important *atu* de ordin militar, deopotrivă factor psihologic şi de presiune în negocierile cu sovieticii: bomba atomică, într-adevăr. la 16 iulie, în poligonul de la Alamogordo (New Mexico), omenirea păşea în era nucleară, primele impresii confirmând efectul devastator al noii arme. Truman era decis să o folosească împotriva Japoniei, sperând că astfel va înfrânge rezistenţa fanatică a niponilor, crezând totodată că îl poate impresiona pe Stalin în contextul în care americanii au pus în discuţie aplicarea *Declaraţiei privind Europa eliberată* de la Yalta, prin remanierea guvernelor României şi Bulgariei şi organizarea de alegeri libere în cele două ţări şi Ungaria.

Problema intrării Uniunii Sovietice în război contra Japoniei a fost, practic, rezolvată înainte de debutul oficial al discuţiilor, cu prilejul vizitei făcute de Stalin lui Truman, chiar la 17 iulie, întrucât agenda întâlnirii a fost extrem de aglomerată, vom puncta doar problemele esenţiale. Intre acestea s-a înscris cea a formării unui Consiliu al Miniştrilor de Externe în care să fie reprezentate cele cinci state membre permanente ale Consiliului de Securitate al O.N.U., respectiv Statele Unite, Marea Britanic, Uniunea Sovietică, China şi Franţa. Misiunea principală a Consiliului era de a pregăti tratatele de pace cu foştii aliaţi ai Germaniei, inclusiv România, de a rezolva eventualele chestiuni de ordin teritorial rămase în suspensie şi, mai ales, de a organiza Conferinţa de pace proiectată după capitularea Japoniei. Propunerea, venită din partea secretarului de stat american, James Byrnes, a întrunit sufragiul sovieticilor şi britanicilor.

Marea majoritate a problemelor discutate la Potsdam au generat controverse între aliaţi, ieşind în evidenţă interesele divergente ale sovieticilor, pe de o parte, şi ale anglo-americanilor, pe de alta. Astfel, dacă în cazul situaţiei Austriei s-a ajuns la o soluţie amiabilă, atât privind zonele de ocupaţie, cât mai ales prin renunţarea la reparaţii, situaţia a diferit în multe alte cazuri. Avem în vedere chestiunea reparaţiilor sau pe cea poloneză (graniţa de vest a Poloniei şi raporturile dintre Marile Puteri şi guvernul polonez de la Varşovia şi, mai ales, cel din exil de la Londra).

Definirea statutului postbelic al Germaniei, la Potsdam convenindu-se asupra înfiinţării unei Comisii interaliate de control care să-şi înceapă cât mai curând activitatea, a stat, firesc, în centrul atenţiei. Astfel, s-au luat măsuri pentru dezarmarea şi demilitarizarea spaţiului german, pentru dizolvarea instituţiilor naziste. Criminalii de război urmau să fie pedepsiţi, în acest sens înfiinţându-se un Tribunal Militar Internaţional, în plus, trebuia încurajate elementele antitotalitare, restaurate autoguvernările locale şi stimulate partidele democratice, prin respectarea libertăţii cuvântului, a presei şi religiei.

Desigur, nu lipseau nici prevederi punitive. Au fost impuse măsuri restrictive de ordin economic, prin prohibirea producţiei de război, controlul producţiei de metal, materiale chimice şi maşini, controlul exporturilor, dar şi al cercetării ştiinţifice. Cartelurile, sindicatele şi trusturile germane erau descentralizate. Prin adoptarea acestui complex de decizii se spera că Germania nu va reuşi prea curând să redevină o ameninţare pentru vecinii săi. 20

Conferinţa de la Potsdam a fost epilogul întâlnirilor la vârf dintre „Cei Trei Mari", marcând totodată finalul unei etape importante din istoria omenirii. Prin efortul conjugat al Aliaţilor, au fost înfrânte regimurile totalitare de tip fascist, fiind restaurate drepturile şi libertăţile fundamentale pentru sute de milioane de oameni. Nu este mai puţin adevărat însă că. tot ca efect al războiului, statele din Europa de Est au fost ocupate de Uniunea Sovietică, fiind nevoite să adopte sistemul politic, economic, social şi ideologic de tip totalitar-comunist pentru aproape jumătate de secol. Realitatea contrazicea declaraţia optimistă a preşedintelui Truman din 9 august 1945, după revenirea sa de la Potsdam: „Aceste ţări (România. Bulgaria şi Ungaria) nu vor fi sfere de influenţă ale nici unei puteri."

După cum se ştie, această previziune optimistă a declanşat criza constituţională din România, prin care regele Mihai a încercat să demită guvernul Petru Groza (..greva regală"). Tentativa suveranului român a eşuat în urma deciziei miniştrilor de externe ai Marilor Puteri, reuniţi la Moscova, în decembrie 1945. Era dovada că între chestiunile „de onoare" şi cele „de securitate", ultimele au avut câştig de cauză.

I.l.d. *Conferinţa de pace şi tratatul de la Paris (10 februarie 1947)*

Ca şi la finalul primei conflagraţii mondiale, sarcina de a găzdui Conferinţa de pace a revenit capitalei Franţei. De această dată, puterile învingătoare au avut grijă ca toate deciziile să treacă mai întâi prin mâinile şefilor diplomaţiilor din Statele Unite. Marea Britanic, Franţa şi Uniunea Sovietică. Cei patru erau, în fapt singurii cu putere reală de decizie, evident cu consultarea guvernelor proprii.

Intre 25 aprilie şi 12 iulie 1946, miniştrii de externe din Uniunea Sovietică (Veaceslav Molotov). Statele Unite (James Byrnes), Marea Britanic (Ernest Bevin) şi Franţa (Georges Bidault) s-au reunit la Paris pentru a discuta proiectele tratatelor de pace dintre puterile învingătoare şi sateliţii Germaniei, respectiv Italia, Finlanda, Bulgaria, România şi Ungaria. Cu acest prilej s-a convenit asupra convocării la 29 iulie a Conferinţei de pace. Aceasta avea să se desfăşoare conform planului, până la 15 octombrie, la Palatul Luxemburg.

La reuniune au participat delegaţiile a 32 de state. Rolul conducător, la fel cum se petrecuse în 1919-1920, a revenit celor cinci puteri: Statele Unite, Marea Britanic, Franţa, Uniunea Sovietică şi China. Alături de acestea s-au

aflat un număr de 16 ţări cu statut de invitat şi alte şase cu titlu consultativ. Din ultima categorie făceau parte cele cinci state învinse. Delegaţiile lor îşi puteau exprima punctul de vedere numai dacă erau solicitate, în timp ce eventualele memorii înaintate Conferinţei nu puteau constitui material de lucru. De altfel, se impune precizarea că singurul for care avea putere de decizie era Consiliul Miniştrilor de Externe ai Marilor Puteri, Conferinţa având doar posibilitatea de a face recomandări.

Proiectele tratatelor de pace au devenit publice o dată cu publicarea lor simultană la Londra, Paris, Moscova şi Washington, la 30 iulie 1946. Calendarul lucrărilor Conferinţei a fost respectat, întâlnirile desfăşurându-se în plen şi pe secţiuni. Nota comună a fost lipsa entuziasmului în a găsi rezolvări notabile, excepţie făcând problema reparaţiilor, acolo unde s-au înregistrat progrese vizibile.

Problemele rămase în suspensie au fost reportate pentru Conferinţa miniştrilor de externe de la New York (4 noiembrie - 11 decembrie 1946), care a avut sarcina de a redacta forma finală a tratatelor. Caracteristica principală a reuniunii a fost nota de conciliere, oarecum surprinzătoare, afişată de şeful diplomaţiei sovietice. Molotov, mai ales în privinţa statutului zonei Trieste şi a situaţiilor din Iran şi Turcia, în acest mod, reprezentanţii Marilor Puteri au reuşit să-şi îndeplinească misiunea, salvând totodată imaginea unor aliaţi hotărâţi să acţioneze în comun pentru eliminarea urmărilor dezastruoase ale războiului. Astfel, pe rând, textele tratatelor au fost semnate de James Byrnes (20 ianuarie 1947, New York), V.M. Molotov (29 ianuarie. Moscova) şi Ernest Bevin (4 februarie. Londra).

Ceremonia oficială s-a desfăşurat în Sala Orologiului de la Quai d'Orsay, la 10 februarie 1947, în prezenţa delegaţiilor celor cinci state învinse: Italia, Finlanda. Bulgaria, România şi Ungaria. Clauzele teritoriale, care au prilejuit dezbateri şi confruntări, au fost în centrul atenţiei. Italia pierdea patru mici teritorii la frontiera cu Franţa, insulele din Marea Adriatică şi Insulele Dodecanezului, coloniile din nordul Africii. Oraşul Trieste era declarat zonă liberă, capacitatea annatei era limitată la 300.000 de soldaţi, iar cuantumul reparaţiilor se ridica la 360 milioane de dolari. Finlanda ceda Uniunii Sovietice localitatea Petsamo, fiind în plus obligată să închirieze Kremlinului, pentru 50 de ani, baza navală de la Porkkala. Ungaria era readusă la graniţele din 1938, în timp ce Bulgaria păstra Cadrilaterul. obţinut de la România prin acordul de la Craiova din 7 septembrie 1940.

In ceea ce priveşte România, pe lângă clauzele economice împovărătoare, era legalizată pierderea Basarabiei şi a nordului Bucovinei, în schimb Bucureştiul obţinând câştig de cauză în privinţa nord-vestului Transilvaniei. Alături de problemele de ordin economic şi teritorial, ori cele privind reparaţiile, au reţinut atenţia clauzele militare. S-a hotărât ca în termen de nouă luni trupele străine să fie retrase din Europa, cu excepţia celor sovietice din România şi Ungaria, explicaţia oficială fiind necesitatea asigurării liniilor de comunicaţie cu unităţile staţionate în Austria. După cum se ştie, aceste prevederi nu au fost respectate. Armata Roşie retrăgându-se din România în 1958. iar din Ungaria abia în 1991.

De fapt. semnarea tratatelor de pace de la Paris a avut pentru ţările din Europa de Est o altă semnificaţie. De acum înainte. Uniunea Sovietică putea acţiona fără echivoc pentru instaurarea unor regimuri comuniste similare celor de la Kremlin, integrând astfel aceste state în complexul politico-militaro-economic dirijat de Stalin. Pe de altă parte, este de remarcat faptul că, spre deosebire de situaţia creată după primul război mondial, de această dată toate Marile Puteri au fost prezente la masa tratativelor şi, în ciuda divergenţelor, au reuşit să pună bazele unei organizări mondiale care s-a dovedit coerentă, în ciuda multelor momente de criză din a doua jumătate a secolului XX.

1 1.2. Transformări politice postbelice

I.2.a. *Urinările războiului*

Marea conflagraţie mondială desfăşurată între 1939 şi 1945 a avut toate caracteristicile unui război total. Prin amploarea desfăşurărilor de trupe, nivelul pierderilor, cantitatea imensă a resurselor antrenate, numărul statelor implicate şi alte elemente, conflictul a influenţat decisiv evoluţia societăţii umane. De asemenea, efectele şi urmările lui au fost resimţite la scară planetară.

Dacă avem în vedere urmările războiului, primul gând ne conduce spre pierderile înregistrate, fie ele de natură economică sau materială. Desigur că marile distrugeri şi dramele umane aferente nu sunt singurele elemente demne de luat în calcul. Al doilea război mondial a adus în faţa omenirii noi provocări, dintre acestea remarcându-se lagărele de concentrare şi utilizarea primei bombe atomice. Fără îndoială, nu au lipsit nici

beneficiarii, după cum ştiinţa a progresat - din păcate în legătură cu dezvoltarea tehnicilor aferente războiului.

O altă categorie de urmări sunt cele de natură politică. De o amploare tară precedent în istoria umanităţii, acestea vor fi analizate *in extenso* în subcapitolul următor.

Datele statistice reci oferă un tablou apropiat de realitate în privinţa daunelor suferite de populaţia globului. Potrivit majorităţii surselor s-au înregistrat, în cei şase ani de conflict, circa 50 milioane de morţi, într-un clasament, Uniunea Sovietică, statul care a suferit cele mai grele pierderi la toate capitolele, se află în frunte cu 20 de milioane. La rândul lor, ţările agresoare, Germania cu 4.5 milioane şi Japonia cu două milioane, au înregistrat daune umane considerabile. Şi Europa de Est şi-a plătit contribuţia la război cu circa cinci milioane de jertfe, după cum în cazul Chinei - din motive lesne de înţeles - cifrele oscilează între 3 şi 13 milioane.

Bineînţeles că numărul victimelor constituie doar o latură a dimensiunii umane a pierderilor. Trebuie adăugate distrugerile de locuinţe, în multe cazuri localităţi întregi fiind şterse literalmente de pe suprafaţa pământului, sutele de milioane de invalizi răspândiţi în întreaga lume şi orfanii rămaşi fără părinţi şi adăpost în vremuri extrem de grele. După cum am subliniat deja, Uniunea Sovietică domină şi la acest capitol, înregistrând distrugerea a circa 28 de milioane de locuinţe. Foametea, devenită cronică în multe cazuri, cum ar fi experienţa locuitorilor Leningradului aflaţi sub asediu, sau bolile, pentru un singur exemplu amintim de cele două milioane de morţi înregistraţi de India în 1942 în urma unei epidemii, s-au dovedit pentru supravieţuitori obstacole importante.

Dincolo de pierderile inerente ale oricărui conflict, atât printre militari, cât şi în rândul populaţiei civile, războiul mondial a şocat prin dezvăluirile privind lagărele de concentrare naziste. Pe baza studiilor apărute până în prezent, se estimează că numai în Germania dominată de Hitler timp de 12 ani au fost exterminaţi peste 6 milioane de evrei. Victime ale unei doctrine rasiste, care proclama superioritatea arienilor faţă de alte rase. au căzut în locuri de tristă amintire precum Auschwitz, Birkenau, Buchenwald, Belsen etc. Nu s-a făcut diferenţă între copii şi bătrâni, între bărbaţi şi femei, după cum nu au lipsit nici experienţele pe oameni, torturi de un sadism de neimaginat pentru *homo sapiens.* Astfel de orori nu a cunoscut doar Europa, pe frontul din Asia înregistrându-se numeroase excese, datorate mai ales japonezilor. 24

Dacă dezvăluirea secretului lagărelor de concentrare a şocat, în schimb folosirea bombei atomice a avut darul de a induce pentru prima dată sentimentul că omenirea a atins pragul când este capabilă să se autodistrugă. Este cunoscut faptul că, pe parcursul războiului, Hitler a ameninţat tot timpul cu teribilele sale arme secrete. Propaganda nazistă a trâmbiţat mereu că Germania este în faţa unor descoperiri ce vor revoluţiona istoria războiului, în cele din urmă, germanii nu au putut utiliza decât rachetele de tipul VI şi V2. în schimb, cercetările americanilor au fost încununate de succes.

Construirea bombei atomice, sau *Proiectul Manhattan,* s-a bazat pe cercetările teoretice desfăşurate din 1943 de o echipă condusă de Robert Oppenheimer în laboratoarele de la Los Alamos, statul New Mexico. Beneficiind de fonduri importante, estimate la circa două miliarde de dolari, după doi ani cercetătorii americani au reuşit să-şi atingă obiectivul. Prima bombă atomică a explodat în deşertul de la Alamogordo la 16 iulie 1945, orele 5,30. Efectele au fost înspăimântătoare pentru cei care au supravegheat experimentul. O imensă ciupercă s-a ridicat până la circa 12 km, iar suflul exploziei s-a dovedit terifiant.

La scurt timp, la 6 august 1945, oraşul japonez Hiroshima era distrus practic în totalitate de o singură explozie. Pe o arie de 10 km^2 s-a înregistrat o distrugere completă, 66.000 de oameni au murit instantaneu, alţi 69.000 fiind serios răniţi. La 9 august, un alt mare centru urban japonez, Nagasaki, avea aceeaşi soartă.

Rezultatul a fost pe măsura aşteptărilor. Japonia a capitulat imediat, arma demonstrându-şi puterile colosale. Din păcate, efectele pe termen lung, în special cele legate de radiaţii, au arătat cu claritate că un posibil război nuclear la scară planetară nu ar avea învinşi şi învingători. De altfel, la 9 august 1945, preşedintele Truman avea să declare: „Bomba atomică este prea periculoasă pentru a fi încredinţată unei lumi fără principii."

După cum se întâmplă în cazul conflictelor militare majore, economia are întotdeauna de suferit. Şi pe parcursul celui de-al doilea război mondial s-au înregistrat dereglări importante, dincolo de cele provocate de trecerea de la producţia de pace la cea de război. Au fost distruse întinse terenuri agricole şi ani în şir agricultura nu a putut asigura hrana necesară populaţiei, cu atât mai mult, cu cât şi în privinţa creşterii animalelor pierderile au fost majore.

Industria a avut de suferit atât din cauza adaptării la producţia de război, cât şi, mai ales, datorită distrugerilor provocate de bombardamente, de demontarea unor întreprinderi şi uzine, de lipsa materialelor, a comenzilor şi a pieselor de schimb. Producţia era, la sfârşitul războiului, dezorganizată, haosul domnind peste tot.

Reţelele de comunicaţii, căile ferate, drumurile şi şoselele au suferit daune considerabile. Se adăugau nesiguranţa utilizării lor şi lipsa mijloacelor de transport, fapt care afecta negativ evoluţia altor domenii economice.

Dacă pierderile din industrie şi transporturi au fost recuperate în primii ani postbelici, era greu de rezolvat problema distrugerilor instituţionale. In multe zone, s-a creat haos prin înlocuirea unor reguli statuate, după cum dispariţia unei minime birocraţii a avut efecte asupra organizării vieţii sociale. Totul a fost amplificat în ţările în care a fost impus un nou sistem social, politic, economic şi ideologic.

Schimbările de ordin demografic, mobilitatea populaţiei, deportările au jucat un rol important, pe lângă pierderile propriu-zise de vieţi omeneşti. Evenimentele din Europa, deportarea etnicilor germani în Uniunea Sovietică, faptul că s-a ajuns la schimburi de populaţie, cum ar fi situaţia germanilor din Polonia şi Cehoslovacia, sau că mişcarea croată *Ustasa* reuşise să elimine fizic circa trei milioane de sârbi, sunt realităţi de necontestat. Astfel, se poate consemna la finalul războiului un nou triumfal naţionalismului.

Fără îndoială că principalul beneficiar al războiului, din punct de vedere economic, a fost S.U.A. Datele statistice sunt relevante: s-a înregistrat o creştere economică evidentă, produsul intern brut aproape s-a dublat, ajungând de la 91 la 166 miliarde dolari, după cum şi producţia globală s-a dublat. Agricultura a cunoscut o creştere de peste 20%, în timp ce industria de armament a înflorit, numai producţia de avioane crescând într-un ritm de 6.000 de aparate anual. Prin redistribuirea sarcinilor şi comenzilor. Vestul american a cunoscut o creştere economică importantă, recuperând handicapul faţă de coasta de est. Toate acestea au fost posibile întrucât Statele Unite au purtat războiul în afara graniţelor sale, fiind totodată şi principalul susţinător al efortului de război al coaliţiei Naţiunilor Unite.

Aşa cum se întâmplă de obicei, mobilizarea pentru câştigarea unui război oferă ştiinţei şansa de a beneficia de resurse financiare şi condiţii privilegiate pentru a se dezvolta într-un ritm superior celui din timp de pace. Este aproape o certitudine faptul că. de exemplu, epoca zborurilor

spaţiale a fost mult precipitată de invenţiile savanţilor germani, după cum o instalaţie la modă astăzi, precum radarul, a fost pusă la punct în timpul războiului de către englezi. Neajunsul constă în faptul că pe primul plan a stat dezvoltarea armamentului şi a tehnicilor de distrugere în masă.

Dincolo de toate transformările, omenirea a demonstrat că este capabilă să treacă peste greutăţi şi să recupereze pierderile cauzate de marea conflagraţie. Desigur, în tot acest context, factorul politic joacă un rol primordial. De aceea, vom analiza în cele ce urmează transformările de ordin politic, deosebit de spectaculoase. Practic, harta politică a lumii s-a schimbat, Europa a mai pierdut un tempo în faţa Statelor Unite, ba chiar şase mari puteri coloniale de pe bătrânul continent au rămas fără posesiunile de peste mări.

I.2.b. *Germania, Italia şi Japonia posttotalitare*

Statele care au constituit Axa Roma - Tokyo - Berlin şi care sperau să domine lumea şi-au văzut visul spulberat în doar câţiva ani. Mai mult. pentru toate trei a urmat o perioadă de ocupaţie străină, însoţită de necesare măsuri pentru revenirea la regimuri interne democratice.

Germania

Statul care a declanşat cel de-al doilea război mondial era, la finele conflictului, în ruine. Dorinţa lui Adolf Hitler de a deveni stăpânul lumii avea să provoace grele pierderi propriei ţări. în 1945. Germania era deja nevoită să lupte cu disperare în speranţa că miraculoasele arme secrete ale conducătorului urmau să-şi facă efectul. Aşteptând însă să se producă o răsturnare spectaculoasă, germanii simţeau tot mai mult efectele privaţiunilor, lipsurilor şi foametei. S-au adăugat şi alte drame colective, cum a fost bombardarea sălbatică a oraşului Dresda, la 13 februarie 1945. Atunci, circa 800 de bombardiere americane şi britanice au şters de pe hartă unul din cele mai frumoase centre urbane ale Europei, supranumit „Florenţa nordului", într-o singură zi au fost înregistraţi circa 135.000 de morţi, adică dublu faţă de numărul victimelor provocate de explozia primei bombe atomice detonate la Hiroshima.

Coşmarul Germaniei s-a sfârşit o dată cu sinuciderea lui Adolf Hitler, la 30 aprilie 1945. Fiihrerul şi-a pus capăt zilelor în bunkerul său din Berlin, împreună cu amanta sa Eva Braun. Imediat au demarat negocieri în vederea

semnării armistiţiului, fapt anunţat chiar în primul mesaj al amiralului Karl Dônitz către germani, în calitatea lui de succesor desemnat al lui Hitler. Bineînţeles, dată fiind situaţia disperată în care se găsea. Germania a trebuit să accepte termenii unei capitulări necondiţionate, fapt consfinţit la 8 mai, la Reims. Guvernul de la Berlin îşi înceta activitatea, iar autoritatea supremă pe întreg teritoriul german revenea Comisiei Aliate de Control a Marii Britanii, Franţei, Statelor Unite şi Uniunii Sovietice. Fiecare dintre cele patru mari puteri controla o arie de ocupaţie. Berlinul fiind împărţit, la rândul său, tot în patru zone.

Liniile viitorului politic al noii Germanii au fost decise de Aliaţi cu prilejul Conferinţei de la Potsdam (17 iulie - 2 august 1945). Condiţiile erau dure, cu atât mai mult, cu cât industria şi agricultura germană erau. practic, distruse, în aceste condiţii, populaţia a avut de înfruntat, cu precădere în primii ani postbelici, multiple greutăţi, care au afectat vizibil nivelul de trai.

Foştii lideri ai partidului nazist şi principalii colaboratori ai lui Hitler au fost judecaţi de un tribunal internaţional la Nurnberg. Procesul, care a durat aproape un an, 20 noiembrie 1945 - l octombrie 1946, a fost un prilej de acuzare publică a totalitarismului de tip fascist şi a metodelor sale de punere în practică, în boxa acuzaţilor s-au aflat 24 de înalţi demnitari nazişti, dintre care au fost achitaţi doar trei: Hjalmar Schacht, Franz von Papen şi Hans Fritzsche. De asemenea, instanţa 1-a achitat pe magnatul Gustav Krupp, considerat senil, în timp ce Robert Ley s-a sinucis. Martin Bormann, care nu a putut ti capturat de Aliaţi, a fost judecat şi condamnat în contumacie.

Conform deciziei finale a tribunalului, la 16 octombrie 1946 au fost spânzuraţi, la închisoarea berlineză Spandau. zece lideri nazişti: Hans Frank, Wilhelm Frick, Julius Streicher, Alfred Rosenberg, Ernest Kaltenbrunner, Joachim von Ribbentrop, Fritz Sauckel, Alfred Jodl, Wilhelm Keitel şi Arthur Seyss-Inquart. Hermann Goring s-a sinucis în ajunul programatei execuţii. Karl Dônitz. Baldur von Schirach, Albert Speer şi Konstantin von Neurath au primit pedepse între zece şi douăzeci de ani închisoare, în timp ce Rudolf Hess. Walter Franck şi Erich Raeder au fost condamnaţi la închisoare pe viaţă.

Dezvoltarea postbelică a Germaniei a fost influenţată de ocupaţia străină, căile diferind în funcţie de puterea care administra respectiva zonă. De asemenea, partidele au început să joace din nou un rol, ele fiind reautorizate să funcţioneze de la finele lui 1945. Şi evoluţia lor a fost decisă

de plasarea în zona sovietică sau în cea vestică. De altfel, în teritoriile apusene au fost iniţiate autoguvernări locale la diferite niveluri, în timp ce în Răsărit sovieticii au iniţiat o reformă agrară radicală. Problemele au fost complicate şi de decizia Aliaţilor din 20 noiembrie 1945, potrivit căreia 6,5 milioane de etnici germani au fost transferaţi din Austria, Ungaria, Polonia. Cehoslovacia şi de dincolo de linia Oder- Neisse, pe noul teritoriu german.

Primele alegeri postbelice au fost organizate separat, pe zone de ocupaţie. In teritoriul administrat de americani, scrutinul din 27 ianuarie 1946 a fost câştigat de creştin-democraţi, secondaţi de social-democraţi. In schimb, în zona sovietică, la 21 aprilie 1946, a triumfat Partidul Socialist Unit, o coaliţie între comunişti şi social-democraţi. A doua zi, lideail comunist Walter Ulbricht putea declara cu satisfacţie că s-a realizat unificarea mişcării socialiste în zona sovietică. De altfel, era din ce în ce mai clar că se crease o linie de demarcaţie evidentă între partea sovietică şi părţile administrate de statele apusene.

In mod firesc, a apărut şi ideea unificării celor patru zone. la 2 decembrie 1946, secretarul de stat american James Byrnes şi ministrul britanic de externe Ernest Bevin semnând un acord privind unirea economică a zonelor controlate de cele două puteri, cunoscută drept *Bizonia.* Cu acest prilej, au fost invitate şi guvernele francez şi sovietic să adere la iniţiativă. Evident. Uniunea Sovietică a respins soluţia, preferând să administreze singură teritoriile din Est.

Mai mult, la 6 februarie 1948, sovieticii au luat decizia de a părăsi Comisia Aliată de Control, prilej de a acuza puterile occidentale că sabotează administrarea cvadruplă a Germaniei. La scurt timp, la 16 mai, au fost organizate alegeri pentru Congresul poporului din Germania de Est. A urmat publicarea, la 30 mai, a proiectului de Constituţie a Republicii Democrate Germane. Adoptarea oficială a textului s-a produs la 7 octombrie 1949, atunci când guvernul militar sovietic a fost înlocuit de o Comisie de control sovietică. Primul preşedinte al Republicii Democrate Germane a fost numit Wilhelm Pieck, în timp ce în fruntea guvernului se afla Otto Grotewohl.

In partea de vest s-a mers pe ideea unificării celor trei zone administrate de Franţa, Marea Britanic şi Statele Unite. Un prim semnal clar a fost reforma monetară prin care s-a introdus moneda unică *deutsche mark,* în paralel fiind iniţiat un proces de redresare economică rapidă. In replică, la 23 mai, o reformă monetară a fost operată şi în zona sovietică.

Procesul separării Germaniei a cunoscut un moment extrem de tensionat o dată cu începerea blocadei Berlinului, la 24 iulie 1948. Uniunea Sovietică a luat decizia de a bloca şoselele şi căile ferate spre Berlin în semn de protest faţă introducerea *deutsche mark* în zona de vest a capitalei germane. Ca reacţie, americanii au iniţiat un pod aerian, aprovizionând, cu începere de la 26 iulie, Berlinul de Vest exclusiv pe calea aerului. A fost un efort considerabil, adeseori eroic, care s-a încheiat cu victoria puterilor occidentale, în primul rând a Statelor Unite. Timp de 11 luni a fost asigurat necesarul subzistenţei pentru Berlin, fiind transportate în total circa două milioane tone de bunuri.

Perioada a fost deosebit de tensionată din punct de vedere militar. Sovieticii au transferat trupe suplimentare la Berlin, cifrate la circa 40 de divizii, creându-şi un avantaj de cinci Ia unu. In replică, americanii au trimis în Marea Britanie trei grupe de bombardiere strategice. Din fericire, totul s-a redus la o demonstraţie de forţă, fără a se înregistra un conflict. Mai mult, urmare a puternicelor contramăsuri economice ale puterilor vestice, prin care era practic sabotat exportul statelor estice, blocada a fost ridicată de sovietici la 12 mai 1949.

în paralel, a continuat acţiunea de unificare administrativă a celor trei zone din Vest, astfel că, la 9 mai 1949, a apărut legea privind înfiinţarea Republicii Federale Germania, cu capitala la Bonn. Noul stat a fost proclamat oficial la 23 mai, Constituţia adoptată preluând, în linii generale, ideile directoare ale celei din timpul Republicii de la Weimar. Beneficiind de prevederile planului Marshall, în scurt timp. Germania Federală a redevenit o putere economică, surclasându-şi rivala din est şi devenind un partener solid pentru Statele Unite.

Italia

Situaţia Italiei a diferit de cea a Germaniei, aici ducele Benito Mussolini neavând un control asupra situaţiei similar celui pe care îl avea Hitler în Reich. De altfel, pe fondul debarcării Aliaţilor în Peninsulă, regele Victor Emanuel 1111-a însărcinat pe generalul Pietro Badoglio (1871-1956) cu formarea noului guvern la 25 iulie 1943, fostul dictator Mussolini fiind arestat. Au urmat măsuri normale pentru democratizarea scenei politice, la 28 iulie, fiind dizolvat Partidul Fascist. In paralel, Badoglio a iniţiat negocieri pentru încheierea armistiţiului. Termenii capitulării au fost acceptaţi la 9 septembrie, documentul fiind semnat la 25 septembrie 1943.

între timp, printr-o acţiune spectaculoasă, germanii I-au răpit pe Mussolini, instalându-1 în fruntea unui teritoriu controlat de Wehrmacht, unde s-a proclamat, Ia 15 septembrie 1943, Republica de la Salo. Aventura lui Mussolini s-a sfârşit tragic la 28 aprilie 1945, când a fost capturat de partizani, fiind executat împreună cu amanta lui. Clara Petacci.

în paralel, guvernul Badoglio a fost nevoit să demisioneze sub presiunea anglo-americanilor după ce Roma a fost eliberată de Aliaţi, în aprilie 1944. în fruntea cabinetului a fost numit Ivanoe Bonomi, care, la rândul lui, va fi înlocuit, la 17 iunie 1945, de Ferruccio Pani. La 30 noiembrie 1945, s-a format un guvern de coaliţie condus de şeful creştin-democraţilor Alcide de Gasperi, acestuia revenindu-i dificila misiune de a trece la înlăturarea efectelor războiului.

O problemă care a născut discuţii şi tensiuni a fost cea a monarhiei. Mulţi considerau că regele Victor Emanuel III făcuse prea multe concesii fascismului, agitând chestiunea proclamării Republicii, într-un gest disperat, menit să salveze dinastia, suveranul a abdicat, la 9 mai 1946, în favoarea fiului său Umberto 11. Efectul nu a fost însă cel scontat. Cu prilejul alegerilor de la 2 iunie 1946, câştigate de creştini-democraţi, care au obţinut 207 mandate, faţă de 115 ale socialiştilor şi 104 ale comuniştilor (Parlamentul italian avea 556 de locuri), s-a organizat şi un referendum asupra viitorului monarhiei. Deşi rezultatul a fost relativ strâns, totuşi adepţii ideilor republicane s-au impus cu 12.717.923 voturi la 10.719.284. Astfel, Umberto II a fost îndepărtat de pe tron după nici o lună de domnie, Italia fiind proclamată Republică. Primul preşedinte a fost ales, la 28 iunie, în persoana lui Enrico de Nicola.

Realităţile tranziţiei au fost consfinţite de votarea noii Constituţii, la 22 decembrie 1947. între cele mai importante puncte ale sale figurau măsurile pentru descentralizarea guvernării şi faptul că Parlamentul bicameral, format din Cameră şi Senat, trebuia ales prin vot popular direct. Relaţiile dintre stat şi biserică rămâneau neschimbate.

Potrivit reglementărilor Constituţiei, la 18 aprilie 1948, au avut loc alegeri, câştigate din nou de creştin-democraţi. Frontul Popular, alianţa dintre comunişti şi socialişti, nu a reuşit să obţină decât 30.7%. La 11 mai, senatorul Luigi Einaudi era ales preşedinte. Noul guvern a fost format tot de Alcide de Gasperi, la 23 mai, acesta confruntându-se cu opoziţia deschisă manifestată de comunişti. Tensiunea a crescut mai ales când s-a

făcut apel la declanşarea grevei generale după atentatul împotriva liderului stângii, Palmiro Togliatti, rănit de un student la 14 iulie 1948.

Totuşi, în ciuda frământărilor politice, care au caracterizat decenii la rând scena italiană, cu sprijinul deschis al Washingtonului dificultăţile economice au fost depăşite. A avut impact Tratatul de prietenie, comerţ şi navigaţie încheiat de Italia cu Statele Unite ale Americii la 2 februarie 1948, după cum cele 601 milioane dolari primiţi conform prevederilor Planului Marshall, la 28 iunie 1948, au constituit un puternic stimulent economic. Apropierea de americani s-a concretizat şi prin aderarea Italiei laN.A.T.O., la 4 aprilie 1949.

în aceste condiţii, inflaţia a început să scadă între 1949 şi 1951, fiind impus şi un program strict de stabilizare economică. Astfel, Italia a devenit, la rândul ei, un partener viabil pentru statele apusene în condiţiile competiţiei cu lumea comunistă ce a caracterizat războiul rece.

Japonia

După victoria Aliaţilor în Europa, Japonia rămânea ultima putere a fostei Axe care refuza să capituleze, în consecinţă, efortul americanilor pentru a o scoate din război cât mai rapid a crescut. Statele Unite se confruntau cu o rezistenţă dusă la extrem, fanatică, concretizată în atacurile disperate cu caracter sinucigaş ale celebrilor *kamikadze.* Pentru a da lovitura decisivă s-a decis atacarea directă a arhipelagului nipon, decada 10-19 iulie fiind hotărâtoare. La 10 iulie, capitala Tokyo a fost ţinta a o mie de bombardiere americane, în timp ce la 19 iulie se reuşea scufundarea vaselor japoneze din golful Tokyo. Astfel, la 26 iulie, Statele Unite, Marea Britanic şi China au cerut capitularea necondiţionată a Japoniei.

întrucât niponii continuau să reziste, după încheierea lucrărilor Conferinţei de la Potsdam a urmat ceea ce istoriografia numeşte „săptămâna dezastruoasă a Japoniei", 6-14 august 1945. La 6 august, Hiroshima devine primul oraş atacat cu o bombă atomică, fiind urmat de Nagasaki, la 9 august, între timp, la 8 august Uniunea Sovietică declara război Japoniei şi intra cu trupele în Manciuria. Sub impresia năucitoare a atacurilor nucleare, la 10 august, guvernul nipon s-a arătat dispus să capituleze cu condiţia ca împăratul Hiro Hito să-şi menţină tronul. După patru zile, termenii armistiţiului erau acceptaţi la Tokyo.

Teritoriul japonez a fost ocupat de către armata americană, care s-a instalat în centrele strategice, trecând la dezarmarea trupelor imperiale, în

mod formal, capitularea a fost semnată la bordul vasului U.S.S. Missouri, în rada golfului Tokyo, la 2 septembrie 1945. Astfel încetau ostilităţile celui de-al doilea război mondial.

După capitulare, controlul efectiv asupra Japoniei a fost preluat de generalul Douglas MacArthur în calitatea lui de Comandant Suprem al Puterilor Aliate. MacArthur a promovat o politică independentă pentru demilitarizarea şi refacerea Japoniei. A ales formula de a păstra guvernul japonez în structura consacrată, sub conducerea premierului Kijuro Shidehara. Totodată, generalul a emis un număr de decizii prin care a restaurat libertăţile civile, a eliberat deţinuţii politici, a desfiinţat poliţia secretă şi a abolit rămăşiţele legislaţiei feudale din agricultură.

MacArthur a promovat şi măsuri împotriva celor care au fost exponenţi activi ai naţionalismului nipon agresiv, inclusiv intelectuali şi oameni de afaceri, cifra totală a celor implicaţi fiind de circa 1,5 milioane, în paralel, un tribunal internaţional a judecat marii criminali de război, la 12 noiembrie 1948, generalul Hideki Tojo împreună cu alţi şase colaboratori fiind condamnaţi la moarte.

O atenţie deosebită a fost acordată statutului monarhiei. Americanii 1-au tolerat pe Hiro Hito pe tron, dar au promovat imaginea unui suveran modern şi nu pe cea întipărită în mentalul japonez, potrivit căreia împăratul era de natură divină. De altfel, la l ianuarie 1946, Hiro Hito a recunoscut public acest fapt.

La 10 aprilie 1946 au avut loc primele alegeri postbelice. Ele au fost câştigate de partidele moderate şi la 16 mai Shigeru Yoshida forma guvernul. Tot acum a fost votată şi o nouă Constituţie, la 3 noiembrie 1946. Pe lângă asigurarea drepturilor individuale şi a principiului autoguvernării, reţine atenţia faptul că atributul suveranităţii trecea de la împărat către popor.

Anii 1947-1948 au fost marcaţi de frământări şi instabilitate politica. In schimb, în plan economic au fost operate măsuri vizând reforma. Acestea s-au introdus însă lent, refacerea fiind dependentă de ajutorul american. De aici au rezultat valuri de nemulţumire care 1-au determinat pe generalul MacArthur să ia măsuri pentru limitarea grevelor. Mai mult succes a avut reforma agrară, care a produs, în timp, efectele scontate, considerate de mulţi analişti chiar spectaculoase, conducând la dezvoltarea Pieţei interne şi influenţând cererea de mărfuri.

încheierea păcii cu Japonia a însemnat şi sfârşitul *de jure* al ocupaţiei străine. După ce Moscova a propus încheierea unui tratat între Tokyo, pe de o parte, şi Uniunea Sovietică, China, Marea Britanic şi Statele Unite, pe de alta, ofertă respinsă de Washington, a fost convocată o conferinţă de pace la Sân Francisco. Aceasta a fost prefaţată de negocierile începute la 29 ianuarie 1951 de premierul nipon Shigeru Yoshida şi John Foster Dulles, partea japoneză solicitând insulele Ryu Kyu, inclusiv Okinawa, precum şi Kurilele de la Uniunea Sovietică.

Desfăşurată între 4 şi 8 septembrie 1951, întamirea s-a încheiat prin semnarea tratatului dintre Japonia şi alte 48 de state, cu excepţia guvernelor comuniste de la Moscova şi Beijing care 1-au boicotat. Potrivit prevederilor documentului, niponii pierdeau posesiunile coloniale, beneficiind în schimb de renunţarea plăţii reparaţiilor. Reînarmarea Japoniei era permisă, fiind stipulată şi încheierea ocupaţiei străine.

Tot la Sân Francisco, la 8 septembrie 1951, Statele Unite au încheiat un acord mutual cu Japonia potrivit căruia americanii erau singura putere ce putea păstra baze militare pe teritoriul arhipelagului nipon pe termen nelimitat. Cu toate că rezultatele reconstrucţiei s-au văzut mai greu decât în alte state învinse, economia revenindu-şi într-un ritm lent. în primii ani postbelici au fost puse bazele viitoarei explozii industriale a Japoniei. In acest context, rolul jucat de generalul Douglas MacArthur trebuie subliniat.

La 28 aprilie 1952, Japonia încheia un tratat cu Taiwanul, document ce punea capăt formal războiului din Pacific. La 5 august, cele două părţi reluau şi relaţiile diplomatice.

Vinovate de declanşarea celui de-al doilea război mondial, Germania. Italia şi Japonia au avut şansa de a beneficia de programe economice şi de reforme politice care le-au tl'ansfonnat, în doar câţiva ani, în mari puteri. Excepţie a făcut doar partea germană administrată de Uniunea Sovietică, evoluţia Republicii Democrate Germane fiind un exemplu sugestiv în privinţa diferenţei dintre politica promovată de democraţiile occidentale şi politica statelor comuniste.

I.2.C. *Uniunea Sovietică şi regimurile „democrat-populare" in Europa de Est*

Pentru anii 1944-1948, istoricii care au studiat situaţia din Europa de Est ocupată de trupele sovietice au ales termenul de „democraţie-populară" pentru a defini intervalul, în fapt, era vorba despre un hibrid între

democraţia de tip occidental şi sistemul sovietic, cercetătorii considerând că dictatorul de la Kremlin a ales această tactică tranzitorie cu speranţa că va reuşi să păstreze unitatea „Celor Trei Mari" suficient timp pentru a-şi consolida poziţiile. De altfel, în 1945, Stalin nu ezita să-1 asigure pe Harry Hopkins că Polonia poate dezvolta un sistem parlamentar similar celui din Olanda sau Belgia. Se explică, aşadar, de ce nu a fost totdeauna vorba de o evoluţie lineară, apărând „anomalii" în funcţie de specificul naţional, cum ar fi înfrângerea comuniştilor la primele alegeri din Ungaria, din 1945, prezenţa unor oameni politici burghezi în funcţii importante, prezervarea monarhiei acolo unde exista o tradiţie puternică (regele Mihai a rezistat pe tronul României până la 30 decembrie 1947).

Evoluţia politică a estului Europei relevă existenţa unui plan complex, elaborat de Kremlin, bazat pe gradualism şi camuflaj, în condiţiile prezenţei Armatei Roşii, care domina raportul de forţe pe continent. De exemplu, la l noiembrie 1946. ca trupe de ocupaţie în Europa, americani aveau 276.000 combatanţi, englezii - 291.000 şi francezii - 80.000, în timp ce Uniunea Sovietică le opunea singură l .529.000 de soldaţi şi ofiţeri. Nu trebuie neglijat nici rolul poliţiei secrete sovietice, care dubla peste tot Armata Roşie.

Situaţia politică din Europa de Est apare. deci. ca o realizare graduală a unui plan strategic elaborat la Moscova şi executat de comuniştii indigeni. Prin aceasta se urmărea integrarea după război a statelor în cauză în sistemul politic, economic, social şi cultural sovietic. Era vorba despre aplicarea unui prototip al revoluţiei bolşevice care însuma folosirea foiţei armate, a propagandei, lipsa de scrupule, partidul unic şi planificarea.

Planul de comunizare este evident mai ales la nivelul puterii executive, palier la care se disting trei etape:

l)guvem de coaliţie autentică (cele două cabinete Sănătescu şi cel condus de Rădescu. deci intervalul 23 august 1944 - 28 februarie 1945 în cazul României);

2)cabinet de coaliţie aparentă (echipa condusă de Petru Groza, instalată la Bucureşti la 6 martie 1945. în care intrau oameni politici burghezi de talia lui Gheorghe Tătărescu);

3)executiv pur comunist.

Durata fiecărei etape este diferită în funcţie de condiţiile naţionale, după cum în cazul Albaniei s-a trecut direct la ultima fază. Aceasta în timp ce în Bulgaria prima secvenţă se încheia în ianuarie 1945. pe când Ungaria

şi Cehoslovacia au avut guverne de coaliţie autentică până în 1947-1948. în calcul mai trebuie luate anumite personalităţi burgheze care aveau relaţii tradiţional cordiale cu Moscova, cum ar fi preşedintele cehoslovac Eduard Benes, factorul confesional ori interesele Marilor Puteri. De asemenea, cercetătorii au identificat, analizând fazele transformării de tip totalitar, trei etape ale loviturii de stat: politică, economică şi socială, ultima mai bine cunoscută sub sintagma *lupta de clasă.*

Dacă, în 1943, Stalin luase decizia de a dizolva Internaţionala III Comunistă, considerând că era o instituţie depăşită în condiţiile războiului şi că Armata Roşie putea fi mult mai eficientă pentru diseminarea comunismului în statele ocupate, în 1947 vor apărea Koininformul şi Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.). între 22 şi 27 septembrie 1947, la Szklarska Poreba, în Polonia, reprezentanţii a nouă partide comuniste, respectiv cele din Uniunea Sovietică, Bulgaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria, Franţa şi Italia, au hotărât să pună bazele Biroului Informativ, un organism prin intermediul căruia Stalin putea coordona direct mişcările politice ale liderilor comunişti. Lipsa Albaniei este explicabilă datorită rolului ei minor, dar şi prea marii apropieri de losip Broz Tito. Sediul a fost stabilit, iniţial, la Belgrad, acolo unde trebuia să apară şi organul ideologic al Kominformului, revista „Pentru pace trainică, pentru democraţie populară". După ce Tito va fi exclus din rândurile organizaţiei, sediul se va muta la Bucureşti, ceea ce sublinia şi creşterea importanţei pe care Kremlinul o acorda României. C.A.E.R.-ul, creat la 20 ianuarie 1947, era instrumentul de control şi presiune economică al Moscovei în spaţiul est-european, fiind dublat de tratate bilaterale între Uniunea Sovietică şi statele în cauză.

Se cuvine menţionată şi maniera comună în care a fost instrumentată eliminarea adversarilor politici în statele est-europene. S-a recurs la vechile metode verificate de Stalin în anii ..marii terori", la punerea în scenă a unor procese în care apăreau acuze şi „dovezi incontestabile" privind spionajul şi trădarea intereselor naţionale. După condamnarea liderilor urma, de regulă, desfiinţarea partidelor de opoziţie. Astfel, cei care reuşeau să evadeze peste graniţă se puteau socoti norocoşi.

Toată recuzita venea în contradicţie cu principiile de bază ale doctrinei comuniste, potrivit căreia bunăstarea omenirii depindea de victoria proletariatului, care nu putea fi înfăptuită decât prin instaurarea dictaturii partidului comunist, care, la rândul ei, funcţiona prin puterea

discreţionară a liderilor, indiferent dacă vorbim de Biroul Politic sau de Lenin ori Mao. Bineînţeles că, în această arhitectură, potrivit chiar lui Stalin, cadrele deveneau „fondul de aur" al partidului. De altfel, după cum subliniază cercetătorii fenomenului, esenţa oricărui sistem comunist rezidă în conducerea monopolistă a societăţii de către partid.

Dincolo de factorul politic şi economic, nu trebuie minimalizat rolul presei într-un regim totalitar. După proclamarea victoriei socialismului, ea devine un instrument de luptă pentru educaţia maselor largi, având misiunea de a populariza „marile succese" înregistrate în edificarea noii orânduiri şi, nu în ultimul rând, politica de pace a Kremlinului, sintetizată în sloganul „U.R.S.S. - bastion al păcii *el".* La rândul său, educaţia a beneficiat de o atenţie specială. Prin reorganizarea învăţământului erau urmărite două scopuri majore, respectiv îndoctrinarea încă de pe băncile şcolii şi asigurarea necesarului de cadre cu un minim de pregătire.

Uniunea Sovietică

Situaţia politică în ţara sovietelor era diferită faţă de cea din ţările din jur. Aici, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice nu era un partid în accepţiunea occidentală a termenului, el era însuşi statul. Aparatul de partid sau *nomenklatura* controla mersul întregii societăţi, de la decizia politică la programul teatrelor sau numirea antrenorilor la fotbal. Orice funcţie era decisă la partid, căci el repartiza slujbe şi distribuia privilegii, de la deplasările în străinătate Ia maşini şi accesul în magazinele cu circuit închis.

Esenţa nomenclaturii poate fi înţeleasă dacă avem în vedere că totul se sprijinea pe o schemă simplă, bazată pe existenţa unor liste. Istoricii au identificat trei tipuri de liste, şi anume cea a funcţiilor, cea a candidaţilor la funcţii şi. în fine, cea de rezervă. Astfel, oricine era dependent de prezenţa pe o listă şi stimulat să treacă de pe una pe alta, superioară, sau să-şi menţină poziţia demonstrându-şi recunoştinţa faţă de partid.

Asigurându-şi controlul asupra societăţii, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice şi exponentul său principal, losif Vissarionovici Stalin, puteau controla şi celelalte segmente: economia prin planificare, cultura prin cenzură, viaţa intimă şi eventualele tentative de dizidentă prin poliţia secretă şi ameninţarea cu trimiterea în *gulag.* Descrisă de genialul George Orwell, în romanul *1984,* acest tip de societate urma să fie impus şi noilor sateliţi.

Desigur că o realizare a revoluţiei comuniste rămâne economia planificată. Troţki considera chiar că planificarea este însăşi esenţa socialismului, în timp ce pentru Stalin industrializarea era cheia viitorului. De altfel, în toate economiile de tip sovietic se constată prioritatea acordată industriei grele, care tinde să contribuie la creşterea constanta a părţii de acumulare din venitul naţional, în dauna celei de consum, în privinţa agriculturii, experienţa colectivizării din Uniunea Sovietică a demonstrat clar că aceasta produce efecte negative pentru ţărani, dar şi pentru societate. Cu toate acestea, modelul sovietic a fost impus în toate statele satelite. Rezultatele producţiei agricole arată că ţăranii liberi au câştigat lupta, infirmând teoria superiorităţii economiei colectiviste asupra micii proprietăţi.

Revenind la situaţia Uniunii Sovietice din timpul războiului, se poate aprecia faptul că Stalin a găsit metodele optime şi mijloacele eficiente pentru a-şi apăra ţara. El a înţeles că trebuie să facă rabat de la principii şi dogme, să colaboreze cu puterile ..imperialiste"', să susţină un discurs mai degrabă naţionalist decât internaţionalist. Se explică, aşadar, gestul lui de la 22 mai 1943. dizolvarea Kominternului, când fantasticele dificultăţi interne şi necesitatea susţinerii efortului de război cu Germania predominau, în planul politicii externe, Stalin a dat dovadă de abilitate în exploatarea situaţiei postbelice confuze.

După victoria împotriva Germaniei şi Japoniei, la 10 februarie 1946. în Uniunea Sovietică s-au desfăşurat primele alegeri pentru Sovietul Suprem de după 1937. Bineînţeles, totul s-a redus la votarea listei unice a partidului. La 15 aprilie 1946, noul for legislativ aproba prevederile celui de-al patrulea plan cincinal, pentru care era fixat un obiectiv ambiţios, atingerea unei creşteri economice de 50%. Având în vedere că majoritatea materialului tehnologic necesar era ridicat sau urma să fie adus din regiunile străine ocupate, ţinta părea realistă şi, deci. tangibilă.

Tot acum, la 19 martie, au loc unele modificări de faţadă la nivelul structurii de conducere politică. Bătrânul preşedinte Mihail Kalinin (1875-1946) demisionează, lăsând locul liderului sindicalist Nikolai Şvernik. De asemenea, fostul Consiliu al Comisarilor Poporului este înlocuit de un Consiliu de Miniştri, având-i în frunte pe Stalin ca preşedinte şi pe Molotov, vicepreşedinte şi ministru de externe. Cu totul altă semnificaţie are demiterea din fruntea Armatei Roşii a mareşalului Gheorghi Jukov (1896-1974). la 18 noiembrie 1946. Stalin nu putea tolera creşterea

popularităţii lui Jukov câştigată de acesta pe parcursul războiului sau atunci când a fost primul guvernator al Germaniei de Est, strângând relaţiile cu un alt erou al marii conflagraţii, generalul american Dvvight Eisenhower, în locul lui Jukov a fost numit mareşalul Ivan Konev (1897-1973). care îşi câştigase o bună reputaţie pe front, fiind avansat la cel mai înalt grad chiar cu prilejul ocupării Berlinului.

Privind situaţia în ansamblu, se constată că în 1946 nu au apărut rezultatele economice scontate. De aceea, la 28 iunie, Ministerul Controlului de Stat anunţa măsuri dure de destituire a incompetenţilor din industrie. La fel se va întâmpla şi în agricultură, în august. Deşi situaţia era încă dificilă şi anul următor, totuşi Stalin a decis să respingă Planul Marshall, în iulie 1947, sfătuindu-şi noii sateliţi să procedeze la fel. Era, desigur, vorba mai întâi de o decizie politică.

Toamna, semnalele date de economia sovietică au început să devină optimiste, în octombrie anunţându-se că producţia a fost excelentă, motiv pentru care, de la 15 decembrie 1947, s-a renunţat la cartele. Pe aceste considerente, la 16 decembrie, a fost efectuată o reformă monetară drastică prin devaluarea rublei cu zece la unu. Măsura a provocat noi dificultăţi populaţiei, dar s-a dovedit benefică pentru climatul economic în ansamblu.

Treptat, bazându-se şi pe recuperarea pierderilor suferite în timpul războiului prin controlul economic asupra statelor învinse, precum şi pe mâna de lucru calificată şi gratuită obţinută prin deportarea etnicilor germani din statele europene din jur. Uniunea Sovietică a depăşit perioada de criză. Recuperarea sumelor prevăzute cu titlu de despăgubiri de război în tratatele încheiate cu foştii sateliţi ai Germaniei, precum şi avansul tehni-co-ştiinţific, favorizat de utilizarea savanţilor germani capturaţi şi deportaţi în ţara sovietelor, trebuie luate în calcul.

Au rămas urme profunde mai ales la nivelul societăţii, milioanele de morţi şi răniţi, de invalizi şi orfani producând suferinţă în majoritatea familiilor ruse, după cum marele dezechilibru produs prin dispariţia unui însemnat număr de bărbaţi s-a resimţit mult timp. Totuşi, Stalin şi conducerea de la Kremlin au găsit resursele necesare pentru a adopta o linie dură în raporturile cu Statele Unite şi în general cu Occidentul, mai ales în vederea prezervării poziţiilor strategice şi a obiectivelor politice deja atinse. Politica externă sovietică a urmărit, deci, în continuare cele două linii strategice ale sale, şi anume răsturnarea guvernelor capitaliste, în paralel cu dezvoltarea de relaţii normale cu aceleaşi state.

Albania

Atacată de trupele italiene încă din aprilie 1939, Albania a fost ocupată de forţele Axei până la sfârşitul războiului. Evoluţia politică a acestei ţări a fost una destul de simplă şi previzibilă. La 10 noiembrie 1945, comunistul Enver Hodja (1908-1985) - care va fi dictatorul Albaniei pentru patru decenii -a format un nou guvern dominat de partidul său, care a fost recunoscut atât de Uniunea Sovietică, cât şi de Statele Unite şi Marea Britanic.

La acea dată, Hodja, născut într-o familie musulmană şi beneficiind de posibilitatea de a studia la Montpellier, în Franţa, era o figură proeminentă pe scena politică albaneză. Fondator al Partidului Comunist în ilegalitate, la 8 noiembrie 1941, el a condus mişcarea de eliberare din sudul ţării, utilizând armamentul furnizat de iugoslavi şi de anglo-americani. In calitate de comandant al Armatei de Eliberare Naţională, a intrat în Tirana la 28 noiembrie 1944, asumându-şi încă de pe atunci demnitatea de şef al guvernului.

Primele alegeri au loc la 2 decembrie 1945, fiind admisă doar lista oficială a Frontului Democrat, care a cules 93% din voturi. Noua Adunare Constituantă va proclama, la 11 ianuarie 1946, Republica Populară Albania. Fostul rege Zogu I, care nu era foarte popular, se afla în Marea Britanic încă din timpul atacului declanşat de trupele lui Benito Mussolini la începutul războiului.

Politica externă promovată de Hodja a fost una de strânsă colaborare cu Moscova şi Belgradul, reversul fiind oferit de relaţiile reci cu ţările vestice. In perioada mai-octombrie 1946 s-au înregistrat chiar incidente navale în Canalul Corfu, fapt care a contribuit la tensionarea relaţiilor cu Londra.

în plan intern, s-a mers pe ideea naţionalizării în industrie şi a unei reforme agrare radicale. De asemenea, nu a fost tolerată nici o formă de dizidentă, fiind luate măsuri dure împotriva opozanţilor, după cum religia a fost interzisă.

Dacă până în 1948 planurile guvernului albanez mergeau spre linia unei viitoare uniri cu Iugoslavia, după căderea mareşalului Tito în dizgraţia lui Stalin, Hodja a urmat fidel, timp de mai mulţi ani, linia politică a Uniunii Sovietice. El s-a ilustrat printr-un dogmatism dus la extrem, care a menţinut Albania într-o stare de înapoiere cronică.

Bulgaria

Evoluţia politică postbelică a Bulgariei a fost profund influenţată de ocupaţia şi consilierii sovietici. La 8 septembrie 1944, Sofia capitula, a doua zi formându-se un guvern condus de Kimon Gheorghiev, în care miniştrii comunişti, fără a fi majoritari, deţineau portofoliile-cheie. Capitularea formală a Bulgariei s-a produs la 28 octombrie.

Partidul Comunist Bulgar era avantajat de faptul că beneficiase de o oarecare popularitate în perioada interbelică, iar sentimentul antirus nu era la fel de puternic precum cel din România sau Polonia. Sprijinit direct de trupele sovietice, cabinetul procomunist Gheorghiev a iniţiat un val de epurări şi procese care, numai în primele şase luni, au condus la arestarea a peste 11.600 persoane, din care 2.138 au fost executate.

Primele alegeri au fost organizate la 18 noiembrie 1945, soldându-se cu victoria clară a Frontului Patriei, 82,2% din voturi, controlat de comunişti, în dauna agrarienilor conduşi pe Nikola Petkov, cel mai puternic partid bulgar interbelic. Monarhia şi opoziţia au mai fost tolerate apoi scurt timp. După ce, Ia 31 martie 1946, Kimon Gheorghiev a format un nou guvern, de această dată predominant comunist, la 8 septembrie a fost organizat un referendum în privinţa viitorului monarhiei, întrucât 92,72% din voturi au fost pentru abolirea regalităţii, la 15 septembrie, s-a proclamat Republica Populară, iar tânărul ţar de doar 18 ani, Simeon II, a fost nevoit să aleagă exilul împreună cu mama lui, Ioana. De subliniat că, la data abdicării, el nu se bucura de aceeaşi popularitate precum suveranul României, Mihai I.

Tot în toamnă, la 25 octombrie, s-au organizat noi alegeri, prilej pentru comunişti de a-şi asigura controlul total asupra Parlamentului datorită celor 70,1% din voturi obţinute de Frontul Patriei. Mai mult, la 21 noiembrie, veteranul şi fostul secretar general al Kominternului, Gheorghi Dimitrov (1882-1949) se întorcea de la Moscova pentru a prelua conducerea guvernului şi a asigura trecerea Bulgariei spre socialism.

Sub directa îndrumare a lui Dimitrov s-au luat măsuri similare celor din statele satelite ale Uniunii Sovietice în plan economic şi politic. A fost adoptat un plan pe doi ani, la l aprilie 1947, iar la 26 decembrie erau naţionalizate băncile, întreprinderile industriale şi miniere.

Opoziţia politică a fost redusă la tăcere în vara lui 1947, aproape simultan cu arestarea lui luliu Maniu şi dizolvarea Partidului Naţional

Ţărănesc în România. Liderul agrarienilor, Nikola Petkov. a fost arestat la 6 iunie, fiind executat la 23 septembrie, iar la scurt timp, la 26 august, după o campanie intensă împotriva celorlalţi membri marcanţi şi colaboratori apropiaţi ai lui Petkov, Partidul Agrarian a fost desfiinţat. Astfel, la 15 decembrie 1947. când trupele sovietice au părăsit Bulgaria, acestea lăsau în urmă un regim consolidat, organizat întocmai conform dispoziţiilor date de Moscova.

Cehoslovacia

Situaţia a fost mult mai complexă în cazul Cehoslovaciei. Aici exista o tradiţie democratică, ţara fusese o victimă a nazismului, iar preşedintele Eduard Benes era un adept declarat al bunelor relaţii cu Kremlinul, înainte de război. In calitatea lui de şef al guvernului cehoslovac în exil de la Londra, în 1943 el semnase un acord mutual pe 20 de ani cu Uniunea Sovietică, cu dorinţa fermă ca ţara sa să devină o punte între Est şi Vest. De altfel, la început, totul părea să decurgă normal din punct de vedere politic.

La 3 aprilie 1945. preşedintele Benes 1-a numit pe socialistul Zdenek Fierlinger în fruntea noului guvern al Frontului Naţional. La 10 mai. după eliberarea ţării, cabinetul s-a mutat la Praga. confnintându-se - ca în toate celelalte state - cu problema refacerii, dar şi cu cea a pedepsirii colaboraţioniştilor. Astfel, fostul preşedinte-marionetă Hacha a murit în închisoare, iar Konrad Henlein. şeful germanilor sudeţi. s-a sinucis. Monseniorul Josef Tiso. şeful statului slovac, a fost executat la 16 aprilie 1947. _

în privinţa problemelor teritoriale şi a celor legate de politica faţă de minorităţi, guvernul de la Praga şi-a dat acordul pentru cedarea Ruteniei către Uniunea Sovietică, la 29 iunie 1945, dar a expulzat toţi etnicii germani şi ungari din Cehoslovacia, retrăgându-le cetăţenia la 3 august. Era o modalitate de a încerca să prevină noi surprize în viitor, precum cea din 1938, cu atât mai mult. cu cât unirea dintre cehi şi slovaci nu avea doar adepţi.

Situaţia Partidului Comunist Cehoslovac era, şi ea, una complexă, dar. totuşi, favorabilă. Ruşii se bucurau de prestigiu în ţară. iar comuniştii au acceptat un program privind modernizarea. Primele alegeri postbelice au fost organizate la 14 octombrie 1945, pe baza votului indirect, rezultând o Adunare naţională provizorie. Imediat la 18 octombrie, guvernul s-a angajat

la un program ambiţios care prevedea naţionalizarea industriei, a băncilor, companiilor de asigurări şi efectuarea reformei agrare.

Noi alegeri, de această dată pe baza votului direct, s-au desfăşurat la 26 mai 1946. Ele au fost câştigate de comunişti, care obţineau 114 din cele 300 de locuri ale Parlamentului, respectiv 38%, fiind urmaţi de partidul preşedintelui Benes, cu 18.2%, Partidul Catolic Popular, cu 15.8%. şi de social-democraţii premierului Fierlinger, care reuşiseră să obţină doar 12.8% din voturi. Totuşi, cele 39 de locuri ale lui Fierlinger vor fi suficiente pentru crearea unei majorităţi de 51%, împreună cu comuniştii. Liderul partidului, Klement Gottwald, formează un guvern de coaliţie, care trebuia să conducă ţara cu un Parlament în care se baza pe doar 153 de deputaţi. Pe de altă parte, mişcarea lui Fierlinger a contribuit mult la ridicarea cotei sale personale în faţa sovieticilor şi a comuniştilor indigeni. Evident, opoziţia 1-a atacat, considerându-1 „groparul democraţiei" din Cehoslovacia.

în schimb, la 19 iunie, Eduard Benes va fi reales în unanimitate preşedinte de către Adunarea Naţională. Faptul că el a primit sufragiile comuniştilor şi ale socialiştilor, împreună cu prezenţa lui Jan Masaryk în fruntea Ministerului de Externe, dădea pe mai departe impresia că o coabitare între forţele democratice şi cele de extremă stânga era încă posibilă.

In scurt timp, evenimentele au dovedit că era vorba doar de o iluzie. Mai întâi a fost acceptarea de către guvernul cehoslovac în unanimitate, la insistenţele lui Masaryk. a invitaţiei de a adera la Planul Marshall, la 7 iulie 1947. Imediat, premierul Gottwald, însoţit de Masaryk şi de ministrul justiţiei, socialistul Prokap Drtina, au fost chemaţi la ordine, la Moscova. După întâlnirea cu Stalin, Gottwald avea să le spună celor doi colegi care îl însoţeau că nu-1 văzuse niciodată pe liderul de la Kremlin atât de furios. Reveniţi la Praga. cei trei au participat la o nouă şedinţă a cabinetului, la 10 iulie, prilej de a vota, tot în unanimitate, respingerea Planului Marshall. Erau dezvăluite, practic, limitele independenţei guvernului cehoslovac, Jan Masaryk însuşi spunând unui prieten apropiat că „nu suntem altceva decât nişte vasali".

Lovitura de stat comunistă va avea loc la 25 februarie 1948. După o bună pregătire, inclusiv prin preluarea de către Partidul Comunist a controlului asupra sindicatelor şi a pârghiilor întregului aparat de stat, cu sprijinul deschis al sovieticilor, preşedintele Benes a fost nevoit să semneze documentul prin care îl însărcina pe Gottwald să formeze un cabinet pur

comunist. Ultimul indezirabil, Jan Masaryk, era găsit mort, la 10 martie, sub fereastra biroului său de la sediul Ministerului de Externe. Varianta oficială vorbea de o sinucidere şi, deşi lucrurile sunt până astăzi incomplet clarificate, majoritatea cercetătorilor înclină spre ideea că Masaryk a fost aruncat de la un etaj superior.

La 9 mai. Adunarea Constituantă a Cehoslovaciei a adoptat o nouă Constituţie, iar la 30 mai au avut loc alegeri. De această dată a fost admisă o singură listă, cea a Frontului Naţional controlat total de comunişti. In această situaţie, Eduard Benes a demisionat la 7 iunie, invocând motive reale privind starea sănătăţii, confirmate de decesul său, la 3 septembrie.

După demisia lui Benes, Klement Gottwald a fost ales preşedinte, la 14 iunie. In câteva luni, prin promovarea unei politici dure, Cehoslovacia se transformă într-o ţară comunistă, în care teroarea era la loc de frunte. Drept dovada este şi legea din 25 octombrie 1948. prin care erau înfiinţate lagărele de muncă forţată.

Evoluţiile de la Praga au demonstrat clar că Stalin nu va tolera nici o formulă de compromis în spaţiul pe care-1 domina, demisia lui Benes fiind îndeobşte considerată drept finalul etapei „democrat-populare" la nivelul estului Europei. Se confirma astfel faptul că Uniunea Sovietică era îngrijorată de menţinerea poziţiilor sale în Europa de Est, dar între efecte avea să apară şi discreditarea Moscovei în faţa stângii vest-europene.

Iugoslavia

Puternica mişcare de partizani organizată sub conducerea mareşalului losif Broz Tito în timpul celui de-al doilea război mondial 1-a făcut pe acesta foarte popular şi a creat condiţiile unei evoluţii postbelice diferite de cea a majorităţii statelor est-europene. De altfel, el conducea unul din cele mai puternice partide comuniste din Balcani, care. deşi fusese scos în ilegalitate încă din 1921. deţinea şi în această privinţă întâietatea în regiune. De aceea, în momentul în care Belgradul era eliberat de trupele iugoslave, sprijinite de Armata Roşie, la 20 octombrie 1944, Iugoslavia era controlată de Mişcarea de Eliberare Naţională a lui Tito, deşi formal ţara era încă monarhie.

Alegerile organizate la 11 noiembrie 1945 au dat câştig de cauză Frontului Naţional condus de Tito, care domina clar noua Adunare. De aceea, proclamarea Republicii Populare Federale Iugoslavia, la 29 noiembrie, nu a constituit o surpriză. Expresie a strânselor legături cu

Uniunea Sovietică, la 31 ianuarie 1946, era adoptată o nouă Constituţie care copia modelul Stalinist. Pe aceeaşi linie se înscrie şi debutul primului plan cincinal, adoptat la 27 august 1947.

Situaţia particulară a Iugoslaviei din timpul războiului a condus la soluţii radicale după încheierea conflictului. Fiind stăpân pe situaţie. Tito a reuşit, la 10 martie 1946, să-1 captureze pe generalul Draza Mihailovici, şeful cetnicilor, cel care a condus, la rândul lui, o mişcare de rezistenţă antigermană. în ciuda protestelor energice ale statelor apusene, Mihailovici era executat la 17 iulie. De asemenea, la 18 septembrie, liderul catolic al Croaţiei, arhiepiscopul Stepinac, era arestat şi condamnat ia 16 ani de muncă grea.

Refuzul lui Tito de a deveni, din prieten, vasal al Moscovei, a condus la criza sovieto-iugoslavă, care a marcat profund relaţiile dintre statele socialiste. Evenimentele s-au precipitat după ce Stalin a solicitat punerea în practică a planului de creare a federaţiei iugoslavo-bulgare, doleanţă respinsă, la l martie 1948, de Comitetul Central al Partidului Comunist Iugoslav, pe motiv că ideea era prematură. La 18 martie. Uniunea Sovietică şi-a retras militarii şi consilierii tehnici din Iugoslavia, ca un ultim avertisment dat lui Tito. A urmat excluderea din Kominform, o măsură prin care Stalin credea că-l poate izola pe Tito de conducerea partidului său.

Spre surpriza liderilor moscoviţi în frunte cu Stalin, Congresul Partidului Comunist Iugoslav, desfăşurat între 21 şi 29 iulie, s-a transformat într-un triumf pentru Tito. După ce a respins toate acuzaţiile sovieticilor şi a primit un vot de încredere din partea Congresului, mareşalul şi-a permis chiar să treacă la epurarea din partid a adepţilor Kominformului.

Conflictul dintre Stalin şi Tito a produs şi „victime colaterale" în alte state socialiste. Wladislaw Gomulka era înlocuit, la 31 august, din fruntea Partidului Muncitoresc Polonez cu Boleslaw Bierut, iar în 1949 vor fi îndepărtaţi din funcţii şi executaţi miniştrii *de* externe ai Albaniei, Bulgariei şi Ungariei, respectiv Kotchi Xoxe, Traiko Kostov şi Laszlo Rajk.

După ce a reuşit să-şi consolideze situaţia în fruntea partidului şi i-a demonstrat lui Stalin că este stăpânul Iugoslaviei, Tito a exploatat din plin situaţia şi în plan extern. Dacă relaţiile cu Uniunea Sovietică şi sateliţii săi s-au răcit, în schimb s-a înregistrat o îmbunătăţire sensibilă a raporturilor sale cu Statele Unite şi puterile vestice. Ca o recunoaştere a noii poziţii internaţionale, la 20 octombrie 1949, Iugoslavia va *fi* aleasă membru nepermanent al Consiliului de Securitate O.N.U. Timp de câteva decenii,

Tito a reuşit să gestioneze dificila problemă iugoslavă, afirmându-se şi ca un lider internaţional al mişcării de nealiniere.

Polonia

Nevoită să capituleze în câteva săptămâni, fiind împărţită între Germania şi Uniunea Sovietică, Polonia şi-a legat toate speranţele de Occident. Astfel, la 30 aprilie 1940, s-a format un guvern polonez în exil, iniţial cu sediul la Paris, ce va fi mutat, din 10 iulie 1940, la Londra. El s-a alăturat eforturilor Aliaţilor, coordonând activitatea trupelor sale din diaspora şi pe cele ale puternicei emigraţii poloneze.

Relaţiile proaste ale guvernului în exil cu Uniunea Sovietică s-au accentuat după ce acesta a solicitat Crucii Roşii Internaţionale, la 16 aprilie 1943. să investigheze informaţiile potrivit cărora circa 10.000 de ofiţeri polonezi au fost găsiţi morţi lângă Smolensk, în pădurea Katyn. Imediat, în replică, radio Moscova a dat un comunicat la 18 aprilie, aruncând întreaga responsabilitate pe germani. Totodată, Moscova a suspendat relaţiile cu guvernul polonez de la Londra. Documentele date publicităţii după 1990 au demonstrat indubitabil că masacrul de la Katyn se datorează Armatei Roşii.

Un alt moment în care Moscova şi-a demonstrat adevăratele intenţii faţă de Polonia s-a produs în vara lui 1944. La l august rezistenţa poloneză condusă de generalul Tadeo Bor a atacat trupele germane din Varşovia, bazându-se pe faptul că Armata Roşie era în ofensivă, avangarda ei fiind la porţile capitalei polone. Totuşi, Stalin a dat ordin trupelor sale să se oprească, asistând astfel la înăbuşirea răscoalei de către germani până la 2 octombrie. Abia după aceea, Armata Roşie şi-a reluat ofensiva. Operaţiunile militare din iarna lui 1944-1945 au provocat distrugeri considerabile industriei şi agriculturii, fapt ce a afectat efortul de refacere.

Cauzele acestei atitudini a Uniunii Sovietice rezidă în interesul direct al acesteia de a controla Polonia după război. Mai mult. Stalin nu dorea să renunţe nici la teritoriul polonez pe care-l ocupase în conformitate cu prevederile Pactului Ribbentrop-Molotov. Sub puternica presiune a diplomaţiei sovietice, la Conferinţa de la Yalta s-a hotărât ca Polonia să cedeze Uniunii Sovietice teritorii în est pe linia Curzon, primind în compensaţie spaţiu în vest până pe Oder-Neisse, în detrimentul Germaniei. ,.Mutarea" Poloniei spre vest a avut şi o parte pozitivă pentru economie, întrucât cărbunele din Silezia, pe care specialiştii îl apreciau ca fiind superior calitativ celui din Ruhr ori bazinul Donului, trecea în proprietate

polonă, contribuind la schimbarea orientării comerţului exterior postbelic al ţării.

Mai delicată era problema conducerii executive a Poloniei, care avea două guverne: unul în exil şi altul provizoriu, susţinut de Kremlin. După tratative sinuoase, la 12 iunie 1945, Anglia şi Franţa au convins Uniunea Sovietică să discute această problemă într-o comisie tripartită, ajungân-du-se, la 28 iunie, la formula unui cabinet de uniune naţională condus de socialistul Eduard Osobka-Moravvska, din administraţia de Ia Lublin. Cu toată că avea o tentă prosovietică, el a fost recunoscut de puterile occidentale.

în aceste condiţii s-a trecut la adoptarea unor măsuri economice specifice. La 6 ianuarie 1946 se anunţa o naţionalizare radicală în industrie, fiind afectate toate fabricile cu peste 50 de muncitori. La 30 iunie, în urma unui referendum era aprobat programul guvernului de naţionalizare şi pentru efectuarea unei reforme agrare radicale, după care la 6 septembrie erau expropriate terenurile mai mari de 50-100 hectare, în funcţie de zonă, precum şi formarea unui Parlament unicameral.

Primele alegeri, desfăşurate la 19 ianuarie 1947, au fost viciate din start prin măsurile represive luate împotriva Partidului Ţărănesc condus de Stanislaw iMikoIajczyk, la acea dată încă vicepremier. Ca urmare, blocul guvernamental a obţinut 394 de locuri în Dietă, 80.1% din voturi, faţă de cele 28 ale ţărăniştilor, generând protestul Marii Britanii şi al Statelor Unite, care au considerat că acordul de la Yalta privind organizarea de alegeri libere a fost încălcat. Cu toate acestea, la 4 februarie. Josef Cyrankievv icz prelua conducerea unui guvern de coaliţie aparentă, dominat de comunişti, Boleslavv Bierut fiind ales preşedinte al Poloniei. La 19 februarie, Dieta a adoptat şi o Constituţie provizorie.

Sensul evoluţiei politice fiind evident, mai ales după denunţarea Concordatului cu Vaticanul, Ia 14 aprilie 1947, liderul opoziţiei, Stanislaw Mikolajczyk, a ales exilul, ajungând, la 24 octombrie, la Londra, în lipsa lui, au început procesele împotriva liderilor Partidului Ţărănesc rămaşi în ţară. Astfel, în 1948, Polonia era deja o ţară comunistă. S-a produs fuziunea între comunişti şi social-democraţi, iar resturile Partidului Ţărănesc au aderat la blocul guvernamental.

Deşi începuseră al doilea război mondial pentru a-şi apăra aliatul, atacat de Germania nazistă. Anglia şi Franţa se vedeau obligate, la încetarea ostilităţilor, să asiste neputincioase la o altă agresiune asupra Poloniei, cea comunistă.

Ungaria

Sub conducerea amiralului Miklos Horthy, Ungaria a secondat îndeaproape puterile Axei cu speranţa că pretenţiile sale teritoriale vor fi satisfăcute, în condiţiile înfrângerilor suferite de Germania pe front, s-a încercat găsirea unei soluţii pentru încheierea armistiţiului. Cum Hitler nu putea tolera un astfel de gest, la 22 martie 1944, Wehrmachtul ocupa Ungaria, impunând un guvern marionetă condus de Doeme Sztojay, care prelua şi portofoliul externelor.

După eliberarea de către trupele sovietice, în decembrie 1944, la Budapesta era instalat un guvern provizoriu condus de generalul Bela Dalnoki Miklos, care a semnat armistiţiul, la 20 ianuarie 1945, la Moscova. Cabinetul, o coaliţie între Micii Agrarieni, social-democraţi, comunişti, naţional-ţărănişti şi liberal-democraţi, a condus ţara până la alegerile din noiembrie 1945. Intre timp, un moment important 1-a constituit legiferarea reformei agrare, la 18 martie. Sub controlul direct al mareşalului sovietic Voroşilov, au fost redistribuite 35% din suprafaţa arabilă a ţării.

Spre deosebire de alte cazuri, primele alegeri postbelice din Ungaria au fost mult mai corecte, fără a fi influenţate de comunişti. Ele au fost prefaţate de scrutinul local de la Budapesta, din 7 octombrie, la care Partidul Micilor Agrarieni, condus de Zoltan Tildy, s-a impus cu 50,39% din sufragiile exprimate, faţă de 42,77% cât a obţinut coaliţia dintre comunişti şi socialişti. După acest test de popularitate, au urmat alegerile generale din 4 noiembrie. Ele au fost marcate de eşecul lui Voroşilov de a impune liste comune, fapt ce a condus la succesul detaşat al Micilor Proprietari cu 57,03%, în faţa Partidului Social Democrat, care nu a obţinut decât 17,41%, cifră apropiată de scorul comuniştilor, respectiv 16,95%. Partidul Naţional Ţărănesc era creditat cu doar 6,87%.

în consecinţă, lui Zoltan Tildy i-a revenit sarcina de a forma guvernul, unul de coaliţie totuşi, în care partidul său avea nouă portofolii, comuniştii şi socialiştii patru, între care cel de Interne, repartizat la presiunile Partidului Social Democrat lui Imre Nagy (Partidul Comunist), lista fiind completată de un ministru naţional-ţărănist. Misiunea cabinetului era însă cauţionată de o situaţie dramatică, fiind influenţată de rechizitiile sovietice, inflaţia atingând cote fără precedent. La 18 februarie 1946 era proclamată Republica Ungaria. Zoltan Tildy a fost ales preşedinte, iar

perene Nagy, tot din Partidul Micilor Proprietari, a preluat conducerea Consiliului de Miniştri.

După semnarea tratatului de pace de la Paris, la 10 februarie 1947, potrivit prevederilor căruia Ungaria era redusă la graniţele naturale, s-a declanşat o puternică ofensivă împotriva Partidului Micilor Proprietari, ordonată de la Moscova. La 25 februarie, secretarul general al partidului, Bela Kovacs, era arestat pentru complot împotriva trupelor de ocupaţie. La scurt timp, Ia 31 mai, premierul Perene Nagy era silit să demisioneze, în urma acuzaţiilor de conspiraţie pe care i le-au adus comuniştii. Totuşi, preşedinţia guvernului a rămas în seama Micilor Proprietari, prin Lajos Dinnyes. în plan economic, cabinetul va adopta, la l august 1947, un plan pe trei ani, bazat pe controlul asupra economiei şi naţionalizarea băncilor.

Alegerile desfăşurate la 31 august au dat câştig de cauză comuniştilor, ei obţinând 22,25% din voturi, faţă de 14,88% ale socialiştilor şi 15,38% ale Micilor Proprietari. Pentru că nici un partid nu a reuşit să-şi asigure majoritatea necesară, s-a apelat la un nou guvern de coaliţie, prezidat tot de Dinnyes. Din cele 15 portofolii, Partidul Comunist Ungar deţinea cinci.

Eliminarea opoziţiei politice a fost definitivată în 1948. La 12 ianuarie se înregistrează fuziunea comuniştilor cu socialiştii, urmărin-du-se scenariul de la nivelul întregii Europe de Est (în România, Partidul Comunist 1-a „înghiţit" pe cel Social Democrat în februarie 1948). La 30 iulie, Zoltan Tildy era forţat să renunţe la şefia statului în favoarea lui Arpad Szakasits, şeful noului Partid Muncitoresc Ungar. La 9 decembrie, şi premierul Lajos Dinnyes era îndepărtat din fruntea guvernului, Jocul său fiind preluat de procomunistul Istvan Dobi. Oricum, adevăratul prim-ministru era liderul comunist Matyas Rakosi.

O altă piedică pe care sovieticii şi comuniştii maghiari au considerat necesar să o înlăture a fost conducătorul bisericii catolice, cardinalul Mindszenty (1892-1975). Pentru atitudinea sa în faţa comuniştilor, cărora le refuzase orice compromis, cardinalul a fost arestat la 27 decembrie 1948, fiind condamnat la închisoare pe viaţă, la 8 februarie 1949. înainte de proces, Mindszenty şi-a avertizat prietenii să nu ia în consideraţie nici o declaraţie a sa în faţa tribunalului pentru că ar putea fi drogat de autorităţi, închis până în 1955 la domiciliu, el a reuşit să se refugieze, în timpul revoluţiei din 1956, la sediul ambasadei Statelor Unite de la Budapesta. A

stat aici până în 1971. când, după negocieri îndelungate şi dificile, Vaticanul a reuşit să obţină plecarea cardinalului la Roma.

Aşadar, deşi în Ungaria scena politică a fost clar dominată de Partidul Micilor Agrarieni, intervenţia Uniunii Sovietice s-a dovedit decisivă. Opoziţia a fost tolerată doar de formă, iar împotriva bisericii au fost luate măsuri dure. Totuşi, evenimentele din 1956 vor demonstra că Ungaria a acceptat regimul comunist cu multă reticenţă.

I.2.d. *Statele Unite, Marea Britanie şi Franţa*

Statele Unite ale Americii

Principal susţinător al eforturilor de război ale Naţiunilor Unite, Statele Unite au beneficiat de marea şansă de a-şi desfăşura trupele în afara teritoriului naţional. Datorită politicii tradiţionale americane, consfinţită încă de la începutul secolului XIX de *doctrina Monroe,* şeful executivului american. Franklin D. Roosevelt a adoptat iniţial o poziţie neutră faţă de conflictul din Europa. Totuşi, simpatia faţă de Marea Britanie. în special, a fost demonstrată de Actul de împrumut şi închiriere, *Lend - Lease Act,* din 11 martie 1941. Prin aceasta, preşedintele american era împuternicit să aprovizioneze cu bunuri şi servicii acele naţiuni a căror apărare era vitală pentru securitatea Statelor Unite. Principalii beneficiari au fost englezii, la început, ulterior şi Uniunea Sovietică exploatând prevederile legii.

Coaliţia Naţiunilor Unite s-a închegat imediat după atacul japonez de la Pearl Harbour din 7 decembrie 1941. Congresul american declara război Japoniei a doua zi, iar de la 11 decembrie conflictul se va generaliza prin intrarea Germaniei şi Italiei în stare de beligerantă cu Washingtonul.

Politica Statelor Unite în anii premergători şi în timpul războiului a fost influenţată decisiv de Roosevelt, ajuns la o înaltă cotă de popularitate. Moartea lui la 12 aprilie 1945, la Warm Springs, a marcat profund societatea americană, dar a permis, în acelaşi timp. radicalizarea poziţiei faţă de Uniunea Sovietică. Numit succesor al lui Roosevelt. Harrry Truman a fost exponentul unei atitudini mai active în relaţiile internaţionale, susţinând statutul de lider mondial al Statelor Unite în lupta cu blocul comunist dominat de sovietici.

In plan intern, după încheierea războiului, economia americană s-a confruntat cu problemele generate de revenirea la producţia de pace. Datorită măsurilor luate, care afectau nivelul de trai. sindicatele au iniţiat o

serie de greve, între noiembrie 1945 şi martie 1946, în principalele ramuri industriale. După o scurtă acalmie, un al doilea val de greve s-a declanşat în lunile aprilie şi mai în exploatările de minereu uşor şi în transporturi. Pentru a controla situaţia şi a evita paralizarea unor ramuri vitale ale economiei, la 17 şi 20 mai, guvernul a decis să preia imediat controlul direct asupra transporturilor şi minelor de cărbune.

Confruntat cu dificultăţi interne, guvernul american a luat măsuri pentru ca, în plan internaţional. Statele Unite să-şi prezerve poziţia. După ce, la Potsdam, Truman anunţa posesia bombei atomice, între l şi 25 iulie 1946 s-au desfăşurat o serie de experienţe atomice, inclusiv subacvatice, în atolul Bikini din Pacific, un nou prilej de a demonstra forţa noii generaţii de arme.

La 5 noiembrie 1946 s-au desfăşurat alegeri pentru Congres, republicanii obţinând o majoritate confortabilă. La 7 ianuarie 1947, secretarul de stat James Byrnes era schimbat cu generalul George C. Marshall, considerat mai potrivit în noile condiţii internaţionale. Noul curs a fost confirmat de mesajul preşedintelui Truman către Congres, din 12 martie, prin care *doctrina Truman* devenea publică, în principal, era vorba despre ajutorul economic şi militar promis naţiunilor ameninţate de comunism, obiectivul imediat fiind susţinerea Greciei şi a Turciei. La 5 mai. noul secretar de stat anunţa, într-un discurs rostit la Universitatea Harvard, demararea Planului Marshall. Se spera că prin acest set de măsuri expansiunea comunismului va fi stăvilită.

Discursul anticomunist se baza pe realitatea, dezvăluită de un sondaj Gallup din mai 1946. conform căreia 60% din americani considerau că Uniunea Sovietica vrea să domine lumea. Potrivit unor investigaţii de presă, s-a ajuns chiar ca pericolul sovietic să fie considerat mai mare decât cel reprezentat de Germania sau chiar Japonia.

Lupta împotriva comunismului internaţional a condus şi la ascuţirea contradicţiilor interne dintre Congresul controlat de republicani şi sindicate. Pentru a preveni dezvoltarea doctrinei comuniste în Statele Unite, la 23 iunie 1947, congresmenii au adoptat *Taft - Hartley Act,* în ciuda wto-ului preşedintelui democrat Truman. Era interzisă folosirea fondurilor sindicatelor pentru scopuri politice, era prevăzută introducerea unei notificări de 60 de zile în cazul declanşării unor acţiuni greviste, iar guvernul era împuternicit să ia măsuri contra grevelor care ameninţau economia naţională.

în ciuda acestor măsuri, în aprilie-iulie 1948 au avut loc noi acţiuni greviste în domeniul minier, transporturi feroviare şi industria oţelului, provocând contramăsuri guvernamentale. Pe acest fond s-a constatat şi creşterea costului vieţii.

Confruntările cu sindicatele şi lupta împotriva comunismului au dominat campania electorală pentru alegerile din noiembrie 1948. Până la scrutin, cel mai semnificativ moment a fost adoptarea în Congres a Actului de Asistenţă Externă, *Planul Marshall,* prin care era autorizată cheltuirea a 5,3 miliarde dolari pentru reconstrucţia Europei. Pentru gestionarea fondurilor s-a înfiinţat Administraţia Cooperării Economice, condusă de Paul G. Hoffman.

în ciuda tuturor pronosticurilor, la 2 noiembrie 1948, Harry Truman a fost reales preşedinte în faţa contracandidatului republican Thomas E. Dewey. fiind sprijinit de 303 electori, în timp ce Dewey a adunat doar 189 adepţi. Totodată, democraţii au obţinut majoritatea în ambele camere ale Congresului.

Anul 1948 a fost marcat de creşterea temerii că instaurarea comunismului în Statele Unite era posibilă. Sentimentul a fost întreţinut de o serie de evenimente puternic mediatizate, între acestea de notorietate fiind procesul şi condamnarea pentru spionaj a lui Judith Coplon, angajată a Departamentului de Justiţie, conexiunile relevate în timpul procesului cu cazul Alger Hiss (fost angajat al Departamentului de Stat găsit vinovat, la 25 ianuarie 1950, pentru transferul de documente secrete către Uniunea Sovietică) sau procesul liderilor Partidului Comunist American, condamnaţi, la 14 octombrie 1949, pentru conspiraţie în vederea răsturnării violente a guvernului Statelor Unite.

In paralel cu măsurile interne, cel mai puternic semnal extern a fost înfiinţarea Organizaţiei Tratatului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.), la 4 aprilie 1949, documentul fiind ratificat de preşedintele Truman la 25 iulie. Era un instrument menit să asigure protecţia lumii libere în faţa agresiunii comuniste, având o dublă menire, politică şi militară. La fel ca în aceşti primi ani, americanii se vor dovedi şi în deceniile următoare campionii luptei anticomuniste şi antitotalitare.

Marea Britanic

După ce a reuşit să reziste singură agresiunii germane timp de peste un an, Marea Britanie s-a manifestat ca o mare putere, având un rol important în înfrângerea Axei. Dând dovadă de tenacitate şi exploatând

imensele resurse umane şi materiale ale vastului imperiu colonial, englezii au reuşit să ducă războiul concomitent pe trei continente, în Europa. Africa şi Asia.

Simbolul luptei şi dârzeniei britanice a fost premierul Winston Churchill. Totuşi, primele alegeri postbelice, desfăşurate la 26 iulie 1945. s-au soldat cu victoria opoziţiei laburiste, care a obţinut 388 de locuri din cele 640 ale Parlamentului. Clement Attlee a fost numit în frantea guvernului. înlocuindu-1 pe Churchill chiar în timpul desfăşurării conferinţei de la potsdam.

Laburiştii au iniţiat un ambiţios program socialist, a cărui punere în practică a fost însă influenţată de regimul austerităţii economice datorat dislocării economiei britanice ca efect al războiului. Un şoc suplimentar a fost încetarea aplicării *Lend - Lease Act,* pentru depăşirea acestuia guvernul obţinând, la 15 octombrie 1945, votul Camerei Comunelor pentru extinderea cu cinci ani a puterilor Cabinetului pe timp de război. In plus, Marea Britanic a beneficiat de un substanţial împrumut, de 3,75 miliarde dolari, acordat de Statele Unite, la care se va adăuga şi cel de 1,25 miliarde venit din partea Canadei.

Seria legilor şi măsurilor cu caracter socialist anunţate de laburişti a început prin trecerea Băncii Angliei sub proprietate publică, la 14 februarie 1946. între lunile mai şi iulie 1946, Parlamentul a votat un set de legi între care le amintim pe cele privind naţionalizarea industriei miniere, un Act al asigurării naţionale prin consolidarea schemei asigurărilor sociale şi extinderea ei la categorii mai largi ale populaţiei, un Act al serviciilor de sănătate naţională, prin care serviciile medicale deveneau libere pentru fiecare, precum şi un Act al cablurilor şi transporturilor, prin care erau naţionalizate comunicaţiile imperiale.

In ciuda acestor iniţiative, criza mondială a afectat puternic exporturile britanice, astfel că, în plan intern, s-a trecut la măsuri de raţionalizare a pâinii, la 21 iulie 1946, şi a altor produse de primă necesitate. După serioasa criză din industria minieră, din ianuarie-aprilie 1947, s-a ajuns la unpunerea de restricţii la carburant.

Dificultăţile economice nu au împiedicat Parlamentul să continue opera legislativă cu caracter socialist, în primul trimestru al anului 1947 s-au votat legea transporturilor (care afecta comunicaţiile ferate, rutiere şi navale interne), cea a electricităţii (prevedea naţionalizarea aprovizionării

cu electricitate) şi cea a planificării în oraşe şi provincii, prin care se introducea un nou sistem de dezvoltare a comunităţilor.

De asemenea, s-a încercat şi reformarea imperiului colonial. In acest sens se remarcă *British Nationality Act,* adoptat la 30 iulie 1948. Astfel, fiecare dominion primea dreptul să determine cui aparţineau cetăţenii lui, în condiţiile în care întreg Commonwealth-ul avea dreptul să acorde cetăţenia britanică.

In ciuda acestor măsuri, declinul exporturilor britanice continua, motiv pentru care, la 18 septembrie 1948, lira sterlină a fost puternic devalorizată de la 4,03 la 2,80 dolari. Măsura a afectat majoritatea populaţiei, care a reacţionat, cea mai importantă formă de protest fiind greva docherilor din iunie-iulie 1949. Guvernul a folosit momentul pentru a denunţa nuanţa comunistă a mişcării revendicative şi a proclamat starea de urgenţă.

De altfel, puternicul efort depus în vederea refacerii, după pierderile suferite pe parcursul războiului, şi căutarea unei noi identităţi a societăţii britanice au marcat evoluţia acesteia în primii ani postbelici.

Franţa

După ruşinoasa capitulare din vara anului 1940, Franţa a fost reprezentată în plan internaţional de guvernul de la Vichy condus de mareşalul Pétain, un simbol al rezistenţei din primul război mondial, recunoscut de puterile Axei, dar şi de francezii liberi. La 4 iunie 1943, s-a înfiinţat un Comitet Naţional de Eliberare, care-i includea pe Charles de Gaulle şi pe generalul Henri Girând, succesorul lui Darlan în fruntea teritoriilor franceze din nordul Africii.

Eliberarea Franţei a început prin deschiderea celui de-al doilea front în Europa, o dată cu debarcarea în Normandia, la 6 iunie 1944. La 11 iulie. Statele Unite recunoşteau Comitetul Francez pentru Eliberare Naţională condus de generalul Charles de Gaulle, drept guvern civil *de facto* în zonele controlate de Aliaţi. Prin eliberarea Parisului, la 23-24 august 1944, erau create condiţiile ca noile autorităţi să treacă la refacerea Franţei şi să ia primele măsuri împotriva colaboraţioniştilor.

La 7 noiembrie, începea întâia sesiune a Adunării naţionale consultative, sub preşedinţia lui Charles de Gaulle, care a adoptat primele măsuri necesare democratizării. S-a decis ca Franţa să se alăture, cu începere de la l ianuarie 1945, Naţiunilor Unite, fiind recunoscută ca putere cobe-ligerantă. în privinţa colaboraţioniştilor, la 15 august 1945, Henri-Phillippe

pétain era condamnat la moarte. Dacă, în acest caz, s-a ţinut cont de vârsta şi meritele sale din timpul primului război mondial, sentinţa fiind comutată în închisoare pe viaţă, la 9 octombrie, Pierre Laval va fi condamnat şi executat, la 15 octombrie.

Alegerile pentru Adunarea Constituantă s-au desfăşurat la 23 octombrie 1945. Rezultatele s-au dovedit favorabile stângii, Partidul Comunist obţinând 152 de locuri, Partidul Socialist - 151. în timp ce Mişcarea Populară Republicană a trimis în Adunare 138 de reprezentanţi. La 16 noiembrie, generalul Charles de Gaulle era ales, în unanimitate, de Adunare, preşedinte al guvernului provizoriu, astfel că, la 21 noiembrie, el forma un cabinet de uniune naţională. Insă. misiunea guvernului s-a dovedit aproape imposibilă, în special datorită opoziţiei constante a stângii. In noile condiţii, de Gaulle a demisionat, la 20 ianuarie 1946. inaugurând o lungă perioadă de instabilitate politică.

In nuntea noului guvern a fost numit, la 22 ianuarie, socialistul Felix Gouin. Din nefericire, proiectul de Constituţie adoptat de Adunare, la 19 aprilie, era respins printr-un referendum popular, la 5 mai, ajungându-se la convocarea electoratului la urne. Alegerile pentru noua Adunare Constituantă, din 2 iunie 1946. s-au soldat cu victoria Mişcării Republicane Populare, la 19 iunie, Georges Bidault fiind ales preşedinte al guvernului provizoriu.

La 13 octombrie 1946 s-a desfăşurat un nou referendum pentru adoptarea Constituţiei, rezultatul fiind pozitiv de această dată: 9.120.576 voturi pentru, faţă de 7.980.333 împotrivă, în condiţiile în care au absentat 7.938.884 electori. Constituţia Republicii IV avea multe elemente comune cu cea a precedentei republici, diferenţa fiind că Senatul era înlocuit cu Consiliul republican, iar relaţiile cu coloniile şi teritoriile de peste mări erau revizuite prin crearea Uniunii Franceze.

Odată adoptată Constituţia, la 10 noiembrie 1946, au fost organizate alegeri pentru Adunarea Naţională. De această dată, rezultatele finale consemnau 186 de deputaţi comunişti, 186 ai Mişcării Republicane Populare şi 103 pentru Partidul Socialist. Datorită neînţelegerilor dintre comunişti şi republicani, la 16 decembrie, Leon Blum a fost însărcinat cu formarea unui cabinet pur socialist. Dar. şi viaţa acestuia s-a dovedit efemeră. Blum demisionând pe motive de sănătate, iar la 21 ianuarie 1947. Paul Ramadier prelua conducerea unui cabinet de coaliţie, între timp. la 17 ianuarie. Vincent Auriol era ales preşedinte.

Datorită creşterii pericolului reprezentat de extrema stângă, dar şi a nemulţumirii populaţiei faţă de activitatea partidelor tradiţionale, la 18 aprilie 1947, generalul Charles de Gaulle a pus bazele Adunării
Poporului Francez cu scopul declarat al realizării unităţii de acţiune naţio nală şi al reformării societăţii, între timp, guvernul Ramadier se confrunta cu o criză puternică, la 9 mai fiind excluşi cinci miniştri din Consiliu. Se adăugau problemele legate de bugetul dezechilibrat, generalizarea sărăciei şi a refuzului ţăranilor de a preda grâul la stat. în noiembrie 1947 au loc puternice greve la care participă circa două milioane de muncitori, ajun-gându-se la o coagulare a mişcării sindicale prin formarea Confederaţiei Generale a Muncii, controlată de comunişti. In faţa crizei, Ramadier demi sionează, la 19 noiembrie. Totodată, primele alegeri municipale desfăşurate la 19 şi 26 noiembrie arătau forţa Adunării Poporului Francez, de Gaulle câştigând scrutinul la nivel naţional.

După retragerea lui Ramadier, a revenit lui Robert Schumann misiu-nea să preia conducerea unui cabinet de coaliţie (23 noiembrie 1947 - 19 iulie 1948) susţinut de socialişti, radicali şi Mişcarea Populară
Republicană, reuniţi în cea de-a treia forţă. După o scurtă perioadă de stabi litate, o nouă creştere a preţurilor duce la retragerea sprijinului socialiştilor. Se ajunge, după mai multe runde de negocieri, la un cabinet condus de radi calul Henri Queuille, la 10 septembrie 1948, în care Robert Schumann era ministru de externe.

în noiembrie 1948 o puternică criză socială este generată de decizia Confederaţiei Generale a Muncii de a organiza un val de greve, considerate de guvern ca având un vădit caracter politic, procomunist motiv pentru care trece la contramăsuri. Pe acest fond. au loc alegerile pentru Consiliul republican, la 7 noiembrie, câştigate de Adunarea Poporului Francez condusă de Charles de Gaulle.

O puternică emoţie a provocat poziţia adoptată de Partidul Comunist în raport cu ameninţarea Uniunii Sovietice. Astfel, la 22 februarie 1949. Maurice Thorez avea să declare că el şi comuniştii francezi vor refuza să apere Franţa în eventualitatea unei invazii a Armatei Roşii. Această conduită avea să ducă la izolarea treptată a comuniştilor de către forţele de dreapta şi centru.

Caracteristica principală a perioadei rămâne însă instabilitatea politică. La 5 octombrie 1949, guvernul Queuille demisionează, fiind

înlocuit de o coaliţie în frunte cu Georges Bidault (28 octombrie), care nu va rezista însă decât până în iunie 1950.

I.2.e. *Grecia şi Turcia*

Poziţia strategică a celor două state, care putea oferi controlul asupra strâmtorilor şi o posibilă bază în Balcani, a atras atenţia Marilor Puteri încă din timpul războiului.

Grecia

Deşi la începutul războiului s-a declarat neutră, la 29 octombrie 1940, Grecia era atacată de trupele italiene, apoi, în faţa incapacităţii acestora de a înfrânge rezistenţa elenă, şi de Germania, la 6 aprilie 1941. Sub puternica presiune a Wehrmachtului, la 23 aprilie, Grecia capitula necondiţionat.

Eliberarea s-a produs la 13 octombrie 1944, atunci când Aliaţii au debarcat la Atena. Din păcate, situaţia internă era complexă. Grecia fiind în pragul războiului civil. Se adăuga interesul major al Marii Britanii, manifestat nedisimulat de primul ministru Winston Churchill cu prilejul întâlnirii cu Stalin din 9 octombrie, de la Moscova. Intr-o tentativă de a clarifica situaţia, la 25 decembrie, premierul englez, însoţit de ministrul de externe Anthony Eden, a sosit la Atena cu intenţia de a aranja o înţelegere între beligeranţi. S-a format un guvern al regenţei condus de arhiepiscopul Damaskinos, el însuşi devenit regent după numirea confirmată de regele George H, la 30 decembrie.

Prima fază a războiului civil s-a încheiat la 11 ianuarie 1945. după intervenţia trupelor britanice împotriva stângii elene, înăbuşirea revoltei comuniştilor greci a fost un test pentru Stalin în privinţa respectării acordului cu Churchill, de la 9 octombrie. La ordin, presa şi radioul sovietic au ignorat complet subiectul. Situaţia era însă critică, ţara era în ruine, foametea şi destabilizarea predominau. Instabilitatea politică era o altă trăsătură, numai pe parcursul lui 1945, arhiepiscopul Damaskinos, sprijinit de englezi, conducând succesiv şase guverne.

Alegerile generale au avut loc la 31 martie 1946, majoritatea voturilor fiind obţinută de Partidul Poporului, regalist, în condiţiile în care E.A.M.-ul şi alte grupări de stânga au boicotat scrutinul.

Din mai 1946, până în octombrie 1949, un lung şi sângeros război civil are loc în Grecia. El este declanşat de comuniştii sprijiniţi de ţările

socialiste din jur, având la început caracterul unei guerille. Pe fundalul declanşării conflictului, la 18 aprilie 1946, Panayotis Tsaldaris, populist, preia conducerea guvernului, organizând, la l septembrie, un plebiscit în privinţa monarhiei. La 28 septembrie, regele George II revenea la Atena.

între timp, o serie de semnale pozitive pentru statul grec apar în plan internaţional. La 12 martie 1947, preşedintele american Truman anunţa programul de ajutorare a Greciei şi Turciei, iar la 31 martie, Insulele Dodecanezului reveneau elenilor, în plan politic, consemnăm decesul regelui George II. la l aprilie 1947, tronul revenindu-i fratelui său, prinţul Paul (1901-1964), fiul mai mic al regelui Constantin. De asemenea, amintim şi formarea unui nou guvern de coaliţie, la 7 septembrie, cu participarea liberalilor şi a populiştilor, condus de Themistocles Sophoulis. Era momentul de vârf al războiului civil, întrucât, la 24 decembrie, liderul unei puternice guerille ce număra 20.000 de partizani, generalul Markos. proclama primul guvern provizoriu democrat al Greciei libere.

în replică, la 27 decembrie, guvernul Sophoulis va dizolva Partidul Comunist şi E.A.M.-ul. Prin măsuri energice, cabinetul a preluat treptat controlul asupra situaţiei, beneficiind mai ales de schimbarea condiţiilor internaţionale. Astfel, în 1948. s-a răspândit zvonul că generalul Markos s-a îmbolnăvit, fiind înlocuit de liderul comunist Zachariades. în fapt. el fusese epurat la ordinul Kominformului pentru că refuzase să-1 atace pe mareşalul Tito, cel mai important susţinător al său. După înlăturarea lui Markos. extrema stângă a primit o grea lovitură chiar din partea iugoslavilor, în iulie 1948. Tito anunţa cu prilejul unei vizite în capitala Macedoniei. Skopje, închiderea frontierei cu Grecia şi încetarea ajutorului dat mişcării de guerilla. Mai mult, după excluderea din Kominfonn. mareşalul Tito şi-a revizuit total poziţia, încheind acorduri cu guvernele oficiale ale Greciei şi Turciei.

Bilanţul războiului civil este unul tragic. S-au înregistrat circa 50.000 de morţi. 11.000 de sate fiind distruse, întrucât Sophoulis a murit, la 30 iunie 1949, s-a format un nou guvern condus de Alexander Diomedes, care a avut satisfacţia de a pune capăt luptelor. La 16 octombrie 1949. războiul civil se încheia prin înfrângerea rebelilor. Sprijinul american şi închiderea graniţei cu Iugoslavia s-au dovedit decisive, însă confruntarea a lăsat urme adânci în societatea greacă salvată de comunism datorită intervenţiei democraţiilor occidentale.

Turcia

La 1 noiembrie 1940, preşedintele Ismet Inônu declara că scopul politic al ţării sale era de a-şi menţine independenţa şi de a păstra relaţii de prietenie cu Uniunea Sovietică şi Marea Britanic. Politica sa externă se baza pe o remarcabilă stabilitate internă, consfinţită şi de alegerile din 28 februarie 1943. la care Partidul Poporului a obţinut toate cele 455 de locuri din parlament. La 8 martie, generalul Ismet Inônii era reales preşedinte.

în condiţiile în care înfrângerea Germaniei era evidentă, la începutul lui august 1944 relaţiile diplomatice dintre Ankara şi Berlin fiind rupte, de altfel, Stalin a încercat să obţină un avantaj în raporturile cu guvernul turc. La 19 martie 1945. Uniunea Sovietică denunţa pactul de neagresiune cu Turcia încheiat în 1925. însă turcii au respins cererile Moscovei privind concesii teritoriale şi revizuirea convenţiei de la Montreux.

La 21 iulie 1946. au loc noi alegeri care semnifică trecerea la un sistem bipartid. Deşi Partidul Poporului a câştigat din nou majoritatea absolută, 395 deputaţi, Partidul Democrat (înfiinţat la 8 ianuarie 1946 ca partid de opoziţie sub conducerea lui Jelal Bayar) a reuşit să trimită în parlament primii 66 deputaţi. Noua adunare I-a reconfirmat pe Inônii ca preşedinte, la 5 august, renunţând însă la premierul Saracioglu, în locul lui fiind preferat Recep Peker (Partidul Poporului). După numai câteva luni. la 10 septembrie, Hasan Saka va prelua conducerea cabinetului.

Precum Grecia, la rândul ei Turcia a beneficiat de prevederile Planului Marshall, făcute publice la 12 martie 1947. Pe lângă semnificaţia şi importanţa economică, reţine atenţia intenţia declarată a Statelor Unite de a nu abandona Turcia în faţa pretenţiilor Uniunii Sovietice.

Totuşi, în 1948, progresul Turciei a fost lent. Preşedintele Inônù era forţat să medieze în sânul propriului partid, care era prea reticent în a ceda monopolul puterii, în timp ce Partidul Democrat, de opoziţie, era tot mai nerăbdător să preia conducerea executivă. Cu toate acestea, reformele au fost implementate treptat, iar religia a fost din nou introdusă în şcolile primare (ea fusese interzisă în 1923). în planul politicii externe, relaţiile reci cu Uniunea Sovietică au fost compensate prin încheierea pactelor de neagresiune cu Marea Britanic şi Franţa.

I.2.f. *Orientul Mijlociu*

Proclamarea statului Israel

Crearea statului Israel în Ţara Sfântă reprezintă o veche aspiraţie a mişcării sioniste. Drama evreilor din timpul războiului a repus în discuţie cu acuitate problema înfiinţării unui stat propriu. In mai 1942, la o conferinţă a sioniştilor americani, s-a cerut oficial înfiinţarea unui stat şi a unei armate israeliene în Palestina.

La sfârşitul războiului, situaţia din Palestina era confuză, înregistrându-se un echilibru de forţe fragil între trupele arabe şi cele evreieşti. Pe acest fond, la 13 august 1945. Congresul Mondial Sionist a cerut ca în Palestina să fie primiţi un milion de evrei, câteva zile mai târziu, la 31 august, preşedintele american Truman solicitând şi el ca 100.000 de evrei din Europa să fie admişi imediat în Palestina. In replică, Egiptul. Irakul, Siria şi Libia au avertizat Statele Unite că un stat evreu în Palestina va conduce la război.

Pentru identificarea unei soluţii s-a înfiinţat un comitet de analiză anglo-american. La 29 aprilie 1946, acesta aviza negativ împărţirea Palestinei şi propunea soluţia unui stat independent cu autonomie locală şi provincială. Oferta a fost respinsă de ambele părţi implicate în conflict. Cu un rezultat identic s-a încheiat şi Conferinţa de la Londra, din septem-brie-decembrie 1946, lucrările ei fiind boicotate de sionişti, care, oricum, nu au agreat formula finală a unei Palestine arabe. De altfel, un Congres sionist ţinut la Basel solicita înfiinţarea unui stat evreu. Singurul punct comun al arabilor şi evreilor era cererea ca englezii să plece.

Nici tentativa Marii Britanii de a împăca paliile nu a dat rezultate. La 7 februarie 1947, Londra preconiza divizarea Palestinei în două zone, arabă şi evreiască, fără a primi acceptul părţilor. In aceste condiţii, guvernul englez decidea, la 2 aprilie, să transfere problema Palestinei la Organizaţia Naţiunilor Unite. La 29 noiembrie, Adunarea Generală a O.N.U. a votat împărţirea Palestinei în două state, evreu şi arab, Ierusalimul urmând a fi administrat de Naţiunile Unite. De această dată, evreii şi-au dat acordul, în schimb arabii au respins propunerea. Mai mult, la 17 iunie, Consiliul Ligii Arabe anunţa că se va opune cu forţa divizării Ţării Sfinte.

Criza politică a evoluat spre război civil în 1948. S-au înregistrat atacuri teroriste, în special din partea membrilor organizaţiilor evreieşti *Irgun* (Banda Stelei) şi *Haganah,* asupra arabilor care părăseau ţara.

Incapabilă să mai controleze situaţia, armata britanică s-a retras din provincie la 14 mai.

în ziua încheierii mandatului britanic în Palestina a fost format un guvern provizoriu condus de David Ben-Gurion, care a proclamat statul Israel. Chaim Weizmann era ales preşedinte, iar după două zile. Statele Unite şi Uniunea Sovietică recunoşteau noul stat. întrucât ţările arabe din jur nu se împăcau cu situaţia, s-a ajuns la război (mai 1948 - iulie 1949). Aflate iniţial în defensivă, trupele israeliene au trecut la atac, bazându-se pe dotarea tehnică superioară şi pe o tactică adecvată.

Misiunea de pace a contelui Folke Bernadette, trimis mediator în Orientul Mijlociu de către Naţiunile Unite, la 20 iunie 1948, a eşuat după asasinarea lui Bernadette de către terorişti sionişti, la 17 septembrie, în paralel cu operaţiunile militare, la l decembrie 1948, Congresul Palestinei arabe 1-a proclamat pe regele Abdullah al Transiordaniei drept suveran al Palestinei, între timp, în Israel erau organizate primele alegeri, la 25 ianuarie 1949, câştigate de Partidul Mapai condus de premierul Ben-Gurion.

Consacrarea internaţională a noii situaţii s-a produs prin admiterea Israelului în Organizaţia Naţiunilor Unite, la 11 mai 1949. Ulterior, la 14 decembrie, guvernul s-a mutat de la Tel Aviv la Ierusalim, ignorând rezoluţia Adunării Generale O.N.U. privind internaţionalizarea Ierusalimului.

Consecinţă a războiului, dar şi a imigrării masive a evreilor, Israelul s-a confruntat cu numeroase greutăţi economice, agravate de fricţiunile cu statele arabe vecine. Totodată, eforturile Organizaţiei Naţiunilor Unite de a se ajunge la pace în Palestina au eşuat.

Egipt

Cel mai puternic stat arab din Orientul Mijlociu, care reprezenta, implicit, şi o mare ameninţare pentru Israel, s-a dovedit a fi Egiptul, încă înainte de a se încheia războiul din Europa, la 8 ianuarie 1945, la Cairo erau organizate alegeri câştigate de partidul premierului Ahmed Paşa. Opoziţia condusă de mişcarea Wafd a boicotat scrutinul. La 24 februarie, după ce a fëcut publică intenţia de declara război Axei. Ahmed Paşa a fost asasinat, fiind înlocuit în fruntea guvernului de Nokrashi Paşa.

Căutând să-şi asigure independenţa deplină, guvernul de la Cairo a [ce]nit, la 23 septembrie 1945, modificarea tratatului anglo-egiptean din 1936, încetarea ocupaţiei militare britanice şi trecerea integrală a Sudanului [s]ub control egiptean.

Creşterea agitaţiilor antibritanice a determinat Londra să facă publică intenţia de a părăsi Egiptul, la 9 noiembrie 1946. în privinţa Sudanului. Marea Britanic a informat autorităţile de la Cairo, la 25 ianuarie 1947, că intenţionează să-1 pregătească pentru autoguvernare. A doua zi, întrucât tratativele privind revizuirea acordului din 1936 au eşuat, Egiptul s-a adresat Organizaţiei Naţiunilor Unite, dar nu a obţinut nici un rezultat palpabil.

Merită consemnat şi faptul că Egiptul s-a implicat, încă de la 15 mai 1948, în conflictul din Palestina, trimiţând trupe împotriva Israelului. De asemenea, reţin atenţia instabilitatea politică şi folosirea atentatului ca instrument de eliminare a adversarilor. La fel ca predecesorul său. premierul Nokrashi Paşa va fi asasinat, la 28 decembrie 1948, conducerea guvernului fiind preluată de Abdul Hadi Paşa, apoi, din 26 iulie 1949, de Hussein Sirry Paşa.

I.2.g. *India*

„Perla coroanei britanice", India, aspira la obţinerea independenţei, la fel ca alte state din zonă, dar era confruntată cu o problemă suplimentară, cea a tensiunilor dintre hinduşi şi musulmani. Rezolvarea acestora, ca şi pregătirea proclamării independenţei au fost sarcinile principale ale mareşalului Wavell, vicerege între 1940 şi 1947.

Neînţelegerile dintre hinduşi şi musulmani au condus, de altfel, şi la eşuarea lucrărilor Conferinţei întregii Indii, la 29 iunie 1945, Căutând o soluţie, autoritatea britanică a organizat alegeri pentru Adunarea legislativă centrală, la 27 decembrie, cele mai multe locuri obţinând, previzibil. Partidul Congresului indian şi Liga Musulmană.

La 14 martie 1946, Marea Britanic îşi anunţa disponibilitatea de a acorda independenţa totală Indiei. Negocierile care au loc între englezi, pe de o parte, şi liderii indieni, pe de alta, între martie şi iunie 1946, vor eşua însă datorită aceloraşi neînţelegeri dintre Partidul Congresului şi Liga Musulmană. In aceste condiţii. Mohammad Ali Jinnah, liderul musulmanilor, a propus separarea coreligionarilor săi într-un nou stat, Pakistan, luând decizia de a trece la acţiuni directe pentru atingerea obiectivului.

Sarcina de a asigura proclamarea independenţei celor două state. India şi Pakistan, a revenit ultimului vicerege britanic, lordul Mountbatten. care a deţinut această înaltă funcţie între 20 februarie şi 15 august 1947. La

3 iunie, el anunţa un nou plan pentru împărţirea dominionului în India şi Pakistan, obţinând acordul Ligii Musulmane la 9 iunie şi al Partidului Congresului, şase zile mai târziu.

La 5 iulie, în Parlamentul britanic era votată legea pentru independenţa Indiei, formându-se două dominicane: India şi Pakistan. Dominaţia engleză lua sfârşit, cele două noi state fiind admise în Commonwealth. La 15 august s-a proclamat oficial independenţa Indiei, dar separarea de Pakistan s-a produs cu înregistrarea unor acte teribile de violenţă, cu precădere în Punjab. Totuşi, până în septembrie, circa două milioane de refugiaţi au fost schimbaţi între cele două ţări, care. la 21 septembrie, vor încheia un acord prin care se declarau gata să înlăture toate cauzele conflictului.

Dominionul India a fost inaugurat oficial în capitala Delhi, la 15 august 1947. Pandit Jawaharlal Nehru era proclamat prim-ministru, iar lordul Mountbatten, guvernator-general. Majoritatea statelor indiene au aderat la noul dominion, însărcinându-1 cu funcţiile de apărare, externe şi comunicaţii, păstrându-şi în schimb suveranitatea şi privilegiile locale. Excepţie au făcut Hyderabad. Kashmir şi Junagadh.

Ulterior, la 26 octombrie, Kashmirul era admis în Uniunea Indiană, ajungându-se la conflict armat cu Pakistanul, întrucât în Kashmir trăia o majoritate musulmană. La 9 noiembrie, s-a instalat controlul administrativ şi asupra statului Junagadh.

Integrarea statelor indiene s-a realizat printr-un efort desfăşurat în 1948 şi 1949, prin formarea unor uniuni regionale de state ai căror conducători renunţau la independenţă pentru a-şi păstra, în schimb, anumite avantaje tradiţionale şi proprietatea privată. Eforturile au fost umbrite de climatul de violenţă căruia i-a căzut victimă Mahatma Gandhi, conducătorul istoric al Partidului Congresului, asasinat de un hindus fanatic, la 30 ianuarie 1948.

La 13 septembrie 1948, forţele hinduse au invadat statul Hyderabad, care continua să refuze să se alăture Uniunii, după numai patru zile acesta capitulând. Şi conflictul din Kashmir şi-a găsit o rezolvare în urma medierii Organizaţiei Naţiunilor Unite, la l ianuarie 1949 încheindu-se un acord intre India şi Pakistan privind încetarea focului în regiune.

Noile realităţi au fost consfinţite de Constituţia adoptată de Adunarea Constituantă, la 26 ianuarie 1949. India devenea republică federală, cu toate ca regalitatea era încă recunoscută ca simbol al apartenenţei la

Commonwealth. Inaugurarea oficială a Republicii India s-a produs la 26 iunie 1950, când a început şi mandatul preşedintelui Rajendra Prasat.

In privinţa Pakistanului, bazele statului au fost puse pe principiile Ligii Musulmane. Tot la 15 august 1948 era inaugurat Dominionul Pakistan, în frunte cu Liaqat Ali Khan, prim-ministru, şi Mohammad Ali Jinnah, guvernator-general. Noul stat reunea provinciile islamice ale Indiei britanice, cu un teritoriu mai mic, dar dens populat la gurile Gangelui.

Cu toate că problema Kashmirului a rămas un motiv de tensiune între India şi Pakistan, totuşi fricţiunile dintre cei doi vecini s-au redus semnificativ după semnarea Pactului de la Delhi, la 8 aprilie 1950.

I.2.h. *China*

Lupta împotriva invadatorului japonez a fost dusă atât de foiţele burgheze ale Gomindanului, conduse de Cian Kai-şi. cât şi de cele comuniste comandate de Mao Tse-dun. Iniţiat, sorţii păreau a fi de partea Gomindanului. La 13 septembrie 1943, generalul Cian Kai-şi era ales preşedinte al Chinei, păstrând şi funcţia de comandant al armatei.

Cian Kai-şi (1887-1975) preluase conducerea Gomindanului după moartea lui Sun Yat-sen, în 1925, fiind pe parcursul războiului un simbol al Chinei în ascensiune. Ales preşedinte în 1943, el va anunţa măsuri de democratizare a vieţii politice. La sfârşitul războiului, situaţia în China era confuză, în condiţiile în care armata roşie a lui Mao Tse-dun controla nordul ţării.

La 14 august 1945. premierul guvernului naţionalist T.V. Soong semna un tratat cu Uniunea Sovietică, obţinând recunoaşterea cabinetului său. In schimb, Soong era de acord cu independenţa Mongoliei Exterioare şi cu asocierea Moscovei în calitate de coproprietar al liniei ferate man-ciuriene pentru o durată de 30 de ani şi a portului Dairen. Port Arthur devenea bază navală exclusivă pentru cele două guverne.

După acest succes, au demarat negocieri cu Mao Tse-dun, la 26 august, eşuate însă la 11 octombrie, atunci când încep şi luptele pentru Manciuria, de unde trupele sovietice se retrăseseră. Statele Unite au decis să trimită o misiune de mediere, la 14 decembrie, condusă de generalul George Marshall. Astfel, la 10 ianuarie 1946, începeau negocieri pentru crearea unei noi armate naţionale, a unui guvern de coaliţie şi adoptarea unei Constituţii. Tratativele se desfăşurau pe fondul unui ascendent al

trupelor naţionaliste conduse de Cian Kai-şi, astfel că atunci când, la 17 februarie, comuniştii au cerut să controleze împreună Manciuria, ei au fost refuzaţi.

în schimb, ca un semnal al consolidării popularităţii sale, guvernul naţionalist s-a mutat, la l mai 1946, de la Chungking la Nanking, la]0 octombrie, Cian Kai-şi fiind reales preşedinte al Chinei. La 15 noiembrie, o adunare din care comuniştii nu făceau parte îşi începea activitatea adoptând, la 25 decembrie, o Constituţie prin care erau garantate egalitatea politică şi drepturile civile. Conducerea era asigurată de yuanul legislativ (parlamentul) şi yuanul executiv (cabinetul).

Toate aceste măsuri au fost contracarate de decizia lui Mao de a ataca forţele Gomindanului. Surprinde faptul că el a acţionat atât în ciuda eforturilor generalului Marshall, cât şi, mai ales, ale lui I. V. Stalin. De altfel, mai târziu, referindu-se la războiul civil din 1946-1949, Mao spunea că „revoluţia chineză a învins acţionând în sens contrar voinţei lui Stalin".

în faţa degenerării situaţiei, la 29 ianuarie 1947. generalul Marshall s-a văzut nevoit să renunţe la oficiile de mediator, criticând, în egală măsură, naţionaliştii şi comuniştii. Pe acest fond, începea declinul militar al trupelor lui Cian Kai-şi, care devine evident în a doua parte a anului 1947. Armata Gomindanului pierdea cele mai bune divizii, iar corupţia se generalizase în aşa măsură, încât echipamente primite de la americani erau vândute către comunişti. De asemenea, Adunarea Naţională adopta o tactică greşită, bazându-se exclusiv pe ajutorul Statelor Unite, fără a pune accentul pe reforma economică, ce nu a dat rezultate.

In faţa ofensivei masive a armatei maoiste, la 29 martie 1948, Adunarea Naţională de la Nanking critică guvernul pentru maniera în care a purtat războiul, dar îl realege pe Cian Kai-şi, la 19 aprilie, preşedinte, oferindu-i chiar puteri dictatoriale pe timpul crizei.

Totul părea în zadar, evenimentele evoluând evident în favoarea comuniştilor. La l septembrie 1948, Mao Tse-dun anunţa deja formarea guvernului popular al Chinei de Nord. Urmează succese militare răsunătoare pe fondul descompunerii armatei naţionaliste. Pe rând, cad Tientsin, 'a 15 ianuarie 1949, şi Beijing, la 21 ianuarie, moment în care Cian Kai-şi demisionează, lăsându-i locul lui Li Tsung-jen, cu intenţia clară de a iniţia negocieri. Tratativele au eşuat însă, la 20 aprilie, când Partidul Comunist a cerut formarea unui cabinet de coaliţie condus de Mao Tse-dun şi pedepsirea vinovaţilor de crime de război, în frunte cu Cian Kai-şi.

înfrângerea fiind evidentă, la 16 iulie 1949, naţionaliştii organizează un consiliu suprem condus de Cian Kai-şi, care începe să pregătească evacuarea în insula Taiwan, operaţiune definitivată la 8 decembrie 1949. Totul a fost precipitat şi de retragerea sprijinului american, la 5 aprilie 1949. fiind publicată o Carte Albă care anunţa sfârşitul operaţiunii de ajutorare, înfrângerea în faţa comuniştilor era atribuită incapacităţii militare, politice şi economice a liderilor Gomindanului.

Victoria deplină a comuniştilor s-a oficializat la l octombrie 1949. Atunci, la Beijing, a fost proclamată Republica Populară Chineză, Mao Tse-dun fiind ales preşedinte al Consiliului popular administrativ, iar Ciu En-lai premier şi ministru de externe. Noul guvern a fost recunoscut imediat de Uniunea Sovietică, apoi şi de Marea Britanic, la 5 ianuarie 1950. La 8 decembrie 1950, Adunarea Generală a O.N.U. cerea respectarea independenţei politice a Chinei.

După un lung şi sângeros război de apărare în faţa japonezilor, urmat de un conflict civil pe măsură, finalmente comuniştii conduşi de Mao Tse-dun şi Cin En-lai. în pofida resurselor vădit inferioare celor de care a beneficiat Gomindanul, au reuşit să-şi impună supremaţia printr-o tactică adecvată şi o mai bună cunoaştere a realităţilor Chinei.

H. RĂZBOIUL RECE

ELI. Terminologie, periodizare, semnificaţie

Atunci când un conflict între marile puteri se încheie, într-un grad mai mare ori mai mic. printr-un compromis, de regulă, el este urmat de o altă confruntare. Aşa s-a întâmplat şi la finele celui de-al doilea război mondial, despre care istoricul italian Calvocoressi spunea că a avut drept cea mai remarcabilă consecinţă a sa „războiul rece". Iată deci un termen nou apărut pentru a caracteriza o stare paradoxală a relaţiilor internaţionale din a doua jumătate a secolului XX, respectiv cei 45 de ani în care omenirea s-a aflat „între o pace ratată şi un război nedeclarat", pentru a relua expresia folosită de profesorul loan Ciupercă.

Paternitatea pentru folosirea termenului de război rece, imediat după încheierea conflictului mondial, revine jurnalistului şi publicistului american Walter Lippman (1889-1974). Absolvent al prestigioasei universităţi Harvard, autor a 26 de volume, recompensat cu două premii Pulitzer, Lippman a apelat la sintagma război rece încă din 1946. Ulterior, la 16 aprilie 1947, consilierul pe probleme financiare al preşedintelui Franklin D. Roosevelt, Bernard Mannes Baruch, caracteriza starea relaţiilor internaţionale, cu prilejul unui discurs rostit la Columbia, statul Carolina de Nord, drept război rece. Aşadar, nu este vorba despre un conflict propriu-zis, clasic, ci, mai degrabă, despre o expresie diplomatică şi strategică, dacă i-am da dreptate politologului francez Jean François Revel.

Originea războiului rece trebuie căutată încă de la victoria revoluţiei bolşevice şi apariţia statului sovietic şi de la divizarea marilor puteri pe cnterii ideologice bine delimitate. S-a adăugat politica agresivă a Kremlinului în anii celui de-al doilea război mondial, concretizată în câteva acţiuni semnificative, în care regulile după care funcţionează democraţiile

veritabile au fost brutal încălcate. Avem aici în vedere pactul Ribbentrop-Molotov şi protocolul adiţional secret din 23 august 1939, invadarea Poloniei, la 17 septembrie, şi a Finlandei, la 30 noiembrie 1939. anexarea statelor baltice Estonia, Letonia şi Lituania, în iunie 1940, a Basarabiei şi a nordului Bucovinei, luna următoare.

Astfel, deşi sursele războiului rece au inclus şi elemente culturale şi ideologice, el se va manifesta ca o luptă pentru supremaţie între Uniunea Sovietică şi Statele Unite. De notat că, potrivit lui Calvocoressi, cei doi protagonişti se temeau unul de celălalt şi, în plus. pe parcursul disputei au făcut şi calcule greşite.

Vorbind despre cursa declanşată între cele două superputeri, după 1945, trebuie să facem câteva observaţii, în primul rând, disputa americano-sovietică avea Europa în prim-plan, dar conflictele armate s-au desfăşurat în afara bătrânului continent. In acelaşi timp, rivalitatea dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică a fost utilizată pentru ocultarea şi rezolvarea unor grave probleme interne de care s-au lovit cele două state.

O caracteristică a confruntării, care a preocupat umanitatea, a fost dimensiunea sa nucleară, ce a activat spectrul unei posibile catastrofe planetare. La 25 septembrie 1949, agenţia T.A.S.S. anunţa detonarea primei bombe atomice sovietice, punând capăt exclusivităţii americane în acest domeniu. Ulterior. China. India, Marea Britanic, Franţa şi alte state vor contribui la lărgirea clubului nuclear, implicând creşterea exponenţială a riscului.

Dar, deşi asistăm la o cursă a înarmărilor fără precedent, subliniem să administraţia Statelor Unite era conştientă de faptul că victoria poate ii obţinută fără utilizarea directă a forţei împotriva Uniunii Sovietice. Un raport al Consiliului Naţional de Securitate, din 14 septembrie 1948. privind atitudinea politică a Washingtonului faţă de ţările din Europa de Est. satelite ale Kremlinului, preciza: ..Obiectivul nostru principal faţă de ţările satelite trebuie să fie reducerea treptată şi, eventual, eliminarea totală a preponderenţei puterii sovietice în Răsăritul Europei, fără a recurge la război. Noi trebuie să încurajăm neconformiştii din rândurile membrilor partidului comunist, regimurile nestaliniste, ca prim pas, chiar dacă ele sunt comuniste. Un atac masiv contra doctrinei socialiste, în ţările satelite. privind naţionalismul comunist şi utilizarea maximă a puterii noastre economice în vederea acestor schimbări."

Un alt termen devenit clasic pentru războiul rece este ‚cortina de fier". Paradoxal, el a fost utilizat mai întâi de ministrul nazist al propagandei Joseph Goebbles. Intr-un articol publicat în *Das Reich,* la 25 februarie 1945, acesta profeţea că dacă Germania va capitula se va lăsa imediat o cortină de fier. Imediat după încheierea războiului în Europa, la 12 mai, Winston Churchill îi telegrafia noului preşedinte american Truman pentru a comenta comportamentul sovieticilor în Germania, apreciind că „a fost trasă o cortină de fier în faţa Aliaţilor".

Fără îndoială însă că termenul a devenit clasic abia după discursul istoric rostit de Winston Churchill la Westminster College, din Fulton, statul Missouri, la 5 martie 1946: „De la Stettin din Marea Baltică, până la Trieste, în Marea Adriatică, o cortină de fier a căzut peste întregul continent, în spatele ei se află capitalele vechilor state din centrul şi estul Europei: Varşovia, Berlin, Praga. Budapesta. Belgrad, Bucureşti şi Sofia. Toate aceste faimoase capitale şi populaţia acestor ţări zac acum sub zona de influenţă sovietică, şi toate, sub *o* formă sau alta, sunt nu numai sub influenţa sovietică, dar şi strict controlate de Moscova. Partidele comuniste, inexistente în aceste ţări din Răsăritul Europei, au fost promovate partide conducătoare şi urmăresc peste tot să obţină un control absolut."

Bineînţeles, luarea de poziţie a lui Churchill, deşi el nu mai conducea guvernul britanic la acea dată. a stârnit replica violentă a lui Stalin. La 14 martie, *Pravda* îl ataca pe Churchill, comparându-1 cu Adolf Hitler, fapt ce denotă gradul de nemulţumire a Kremlinului.

La începutul lui 1946. factorii de decizie de la Casa Albă erau la curent cu toate abuzurile sovieticilor, cu atât mai mult, cu cât, la 22 februarie. George Kennan, însărcinatul cu afaceri al Statelor Unite la Moscova, expedia Ia Washington o *analiză* în cinci capitole a concepţiilor şi acţiunilor Uniunii Sovietice. Documentul, intrat în istorie drept *telegrama cea lungă* (8.000 de cuvinte), denunţa politica externă rusească, pe care o considera drept o ameninţare pe termen lung la adresa civilizaţiei occidentale.

Se pare că, şi sub efectul analizei pertinente a lui Kennan, un excelent cunoscător al realităţilor sovietice, s-au produs reorientarea şi radicalizarea politicii externe americane faţă de Moscova, încă la 28 februarie 1946, vorbind la Overseas Press Club. secretarul de stat James Bymes avea să anunţe acest lucru, confirmat şi de documentele de arhivă. Astfel, la 14 aprilie, un raport al Consiliului Naţional de Securitate trecea în revistă căile de acţiune împotriva comunismului, distingând patru posibilităţi:

„a. Continuarea măsurilor în curs, cu proiectele de programe actuale sau actualizate pentru a pune în practică aceste măsuri;

b. izolarea;

c. războiul:

d. o consolidare mai rapidă a puterii politice, economice şi militare a lumii libere mai accelerată decât la punctul a, cu scopul de a atinge, dacă e posibil, o stare tolerabilă de ordine între state iară ca războiul să fie necesar...".

Tocmai în vederea consolidării lumii libere, Statele Unite au iniţiat programul de reconstrucţie a Europei, cunoscut sub numele de *Planul Marshall.* Era prevăzut un ajutor financiar distribuit prin intermediul Administraţiei Cooperării Economice, condusă de Paul G. Hoffman. Cele 13 miliarde de dolari erau distribuite către Austria, Belgia, Danemarca, Elveţia, Franţa, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia. Luxemburg, Marea Britanic, Olanda, Norvegia, Portugalia, Suedia, Turcia şi Germania de Vest, fiind dirijate în special pentru refacerea industriei şi agriculturii.

Planul a devenit public la 12 martie 1947, o dată cu discursul rostit de Truman în faţa Congresului. Totodată, momentul marchează debutul *doctrinei Truman,* bazată pe realitatea că lumea era împărţită în două tabere, democraţii şi opresorii. Concret, preşedintele cerea un ajutor imediat de 400 milioane dolari pentru Grecia şi Turcia, planul fiind votat la l mai.

Aplicarea programului în Europa a avut efecte economice deosebite, înregistrându-se creşteri între 15 şi 25% în statele care au beneficiat de prevederile sale. Uniunea Sovietică, secondată de sateliţii ei, a respins însă participarea la Planul Marshall, singurul moment de suspans, de scurtă durată însă, oferindu-1 doar Cehoslovacia.

Periodizarea războiului rece rămâne încă o temă de dezbatere pentru specialişti, existând mai multe opinii. Vom apela totuşi, din motive didactice, la o astfel de separare pe etape a celor 45 de ani, cu precizarea că limitele lor sunt mobile şi că alte opţiuni pot fi luate în calcul.

O primă etapă, numită de unii cercetători a primului război rece. începută încă înainte de semnarea tratatului de la Paris, durează până la moartea lui Stalin, deci între 1945 şi 1953. A fost o perioadă în care conflictul a izbucnit chiar dacă nu declarat, între superputeri. numeroase dispute armate fiind consemnate pe mai multe continente, în paralel cu primele măsuri legate de aplicarea doctrinei Truman. Pentru a aminti doar câteva exemple, ne vom referi la primul război din Indochina, la

19 decembrie 1946. forţele franceze fiind atacate la Tonkin de comuniştii viet-minh, la blocada Berlinului şi la războiul din Coreea.

în aceşti primi ani, un eveniment precum criza Berlinului avea să traseze limitele de demarcaţie dintre cele două blocuri în Europa, dar, în acelaşi timp. el elimina posibilitatea conflictelor militare pe bătrânul continent. Altele erau datele problemei în Asia, în Coreea, de exemplu, apelându-se la războiul clasic, momentul fiind considerat pe drept cuvânt crucial. Primul război rece s-a încheiat o dată cu moartea lui Stalin, în martie 1953. dublată de decizia luată de preşedintele american Dwight Eisenhower de a face pace în Coreea (1953) şi Vietman (1954).

A urmat o etapă complicată şi sinuoasă, care a durat între 1953 şi 1969. Evenimentele s-au succedat cu repeziciune, de multe ori în contradicţie cu cursul aparent firesc. Au existat momente de relaxare precum „spiritul Genevei" sau cel de la Camp David, generate de negocierile din 1959, după cum totul a alternat cu o politică sovietică riscantă ori cu una pe „marginea prăpastiei" a altor mari puteri. S-a ajuns la incidente majore precum au fost cele din 1956 din Ungaria şi Egipt sau criza rachetelor cubaneze din 1962.

Acest drum sinuos a fost continuat de o etapă mai calmă, respectiv un deceniu de destindere Est - Vest, 1969-1979, care, fără a fi lipsit de momente tensionate, a consolidat teoria coexistenţei paşnice a celor două sisteme pe termen lung. Gafa politică a Uniunii Sovietice concretizată prin atacarea Afganistanului avea însă să conducă spre al doilea război rece. 1979-1985.

Linia dură a Washingtonului, concretizată în doctrina *războiului stelelor* impusă de preşedintele Ronald Reagan şi. mai ales. politica reformistă,*perestroïka,* iniţiată la Kremlin după 1985, de către noul secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Mihail Sergheevici Gorbaciov, vor contribui la încheierea conflictului. Fără îndoială, dincolo de răspunsul la întrebarea dacă reformarea Uniunii Sovietice a fost rezultatul voinţei lui Gorbaciov sau a fost impusă de însuşi sistemul aflat în pragul colapsului, rămân meritele incontestabile ale liderului de la Kremlin în restabilirea păcii dintre Est şi Vest.

Războiul rece, prin durată şi amploare, a produs efecte dintre cele "lai diverse. El a grăbit, neîndoielnic, reabilitarea Germaniei şi a Japoniei. Bonnul va fi primit în N.A.T.O. şi Uniunea Europeană, iar niponii se vor

afirma drept mare putere economică. Pe de altă parte, marele perdant a fost Kremlinul, Uniunea Sovietică destrămându-se.

ÏÏ.2. **Etapele războiului rece**

n.2.a. *Primul război rece*

Acest fenomen ciudat al secolului XX, în care un conflict începe fără o declaraţie de război şi se încheie fără semnarea unui tratat de pace, îşi are originea în ciudăţeniile celui de-al doilea război mondial. Faptul că democraţiile occidentale au fost nevoite să învingă Germania nazistă apelând la un alt regim de sorginte totalitară, cel sovietic, este, în opinia noastră, primordial.

Trecând în revistă prima etapă a războiului rece este necesar să subliniem premisele sale, cele mai însemnate fiind instaurarea regimurilor „democrat-populare" în Europa de Est şi seria de războaie civile, o semnificaţie aparte având-o confruntările din Grecia şi China. De asemenea, merită amintită folosirea instrumentelor politice de către ambele tabere. Pe de o parte, Statele Unite şi aliaţii occidentali au apelat la Planul Marshall şi doctrina Truman, în timp ce sovieticii, pe de altă parte, au replicat prin înfiinţarea Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.) şi a Kominformului.

Situaţia este, oarecum, identică şi în privinţa instrumentelor militare, înfiinţarea N.A.T.O. a fost contrabalansată de apariţia Tratatului de la Varşovia, în timp ce la cursa atomică au participat deopotrivă Estul şi Vestul. Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.) a fost un răspuns viguros al Occidentului la Blocada Berlinului. Tratatul a fost semnat la 4 aprilie 1949 de către 11 state: Canada, Statele Unite, Belgia, Danemarca, Franţa, Islanda, Italia, Marea Britanic, Norvegia, Olanda şi Portugalia. Ulterior, s-au alăturat Grecia şi Turcia, în 1952, Republica Federală Germania, în 1955, precum şi Spania, în 1982.

Ca o replică imediată la admiterea Germaniei Federale în N.A.T.O., la 9 mai 1955, Uniunea Sovietică a creat bazele Tratatului Est-European de Prietenie, Colaborare şi Asistenţă Mutuală, documentul de înfiinţare fiind semnat în capitala Poloniei, tot în mai 1955. Apărea astfel Organizaţia Tratatului de la Varşovia, o alianţă militară în care Uniunea Sovietică era secondată de Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Polonia, România şi Ungaria. De notat că Albania se va retrage

din Tratat în 1968, în condiţiile politicii de izolare duse de Enver Hodja. După marile schimbări din 1989-1991, Organizaţia a fost autodizolvată oficial în mai 1991.

Cursa atomică a cunoscut, Ia rândul ei, o derulare spectaculoasă. La 25 septembrie 1949, agenţia T.A.S.S. anunţa oficial că Uniunea Sovietică a detonat prima bombă atomică de producţie proprie, punând astfel capăt monopolului american, în privinţa pasului următor, bomba cu hidrogen, deşi americanii au reuşit primul experiment în Insulele Marshall la l noiembrie 1952, după numai câteva luni, la 8 august 1953, Moscova anunţa o realizare similară. Se ajunsese, practic, în situaţia ca ambele superputeri să fie capabile să declanşeze un conflict nuclear cu efecte catastrofale asupra planetei.

Războiul din Indochina

Revolta forţelor naţionaliste din Vietnam a izbucnit pe fondul unei situaţii favorabile, apărute la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, marcată de înfrângerea Japoniei şi de lipsa trupelor coloniale franceze. In fruntea mişcării s-a aflat liderul comunist Ho Şi Min (1890-1969), numele său fiind un pseudonim care în traducere înseamnă *Aducătorul de Lumină.* El va deveni conducătorul istoric al Vietnamului timp de 24 de ani, de la proclamarea Republicii Democrate (2 septembrie 1945) până la moartea sa pe care iconografia oficială o plasează exact la 2 septembrie 1969. deşi există serioase indicii că el decedase încă din iulie.

Ho Şi Min a pus bazele Partidului Comunist din Indochina în 1929 şi, în condiţiile războiului, va înfiinţa la Bac Po (1941) organizaţia Viet-Minh (Liga pentru independenţa Vietnamului), în iarna anului 1944-1945, Indochina s-a confruntat cu o cumplită foamete, care a generat un puternic val de nemulţumire populară. Pe acest fond, americanii au utilizat trupele viet-minh pentru a lupta împotriva japonezilor. Cu abilitate, Ho Şi Min a folosit prilejul pentru a se instala la Hanoi, bazându-se şi pe sprijinul forţelor naţionaliste chineze, forţându-1 pe împărat să abdice în august 1945. La 2 septembrie era proclamată Republica Democrată Vietnam, stat care şi-a proclamat independenţa faţă de fosta metropolă Franţa.

în primăvara anului 1946, Ho Şi Min, având sprijinul foiţelor naţionaliste chineze, îşi consolidase poziţia la Hanoi şi în nordul ţării, în martie, francezii au recunoscut Republica Democrată Vietnam ca stat autonom în cadrul Uniunii Franceze, dar acordul nu a fost de durată. Pe

fondul presiunii puternice a forţelor colonialiste, al prezenţei în Franţa a unui puternic grup vietnamez expatriat şi al nevoii gaulliştilor de prestigiu, la l iunie 1946, francezii au proclamat la Saigon, Republica Autonomă Cochin China (Vietnamul de Sud).

Misiunea de a depăşi criza a revenit participanţilor la Conferinţa de la Fontainbleu (iulie-septembrie 1946). Lucrările ei au eşuat însă, Ho Şi Min nereuşind să-i convingă pe francezi să-i accepte programul. Astfel, trupele franceze au recurs la forţă şi, încercând să consolideze statutul special al Vietnamului de Sud, au bombardat, la 23 noiembrie 1946, portul Hanoi. Au murit 6.000 de oameni în preludiul celui mai lung şi sângeros război colonial de după 1945. Francezii au ocupat Hanoiul, dar se vor lovi în anii următori de combativitatea trupelor viet-minh, în fruntea cărora se afla, din august 1945, Vo Nguen Giap (născut în 1912). Prima replică puternică a viet-minhului s-a înregistrat la 19 decembrie 1946, prin atacarea trupelor franceze de la Tonkin.

După mai bine de un an de lupte, la 8 martie 1949. francezii au reuşit să semneze un acord cu forţele naţionaliste anticomuniste din Vietnam, iar la 8 iunie să-1 instaleze la putere pe fostul împărat al Annanului, Bao Dai. Cu toate acestea, Ho Şi Min continua să reziste în nord, guvernul său fiind recunoscut, la 14 ianuarie 1950, de Uniunea Sovietică şi China. In schimb. Statele Unite, Marea Britanic şi Franţa susţineau Vietnamul. Cambodgia şi Laosul ca state asociate în cadrul Uniunii Franceze.

Un puternic atac al comuniştilor asupra Hanoiului este respins de generalul francez de Lettre de Tassigny în ianuarie-februarie 1951. în urma eşecului, trupele viet-minh au schimbat tactica, trecând la lupte de guerilla. Ideea se va dovedi inspirată, întrucât, deşi Parisul avea în 1953 o superioritate evidentă (230.000 soldaţi francezi faţă de 125.000 vietnamezi), cei care vor declanşa ofensiva finală vor fi asiaticii. La 14 aprilie 1954, trupele lui Ho Şi Min au invadat Laosul. într-un moment în care soarta războiului început în 1946 se decidea la Dien Bien Phu.

Numit, la 8 mai 1953, comandant al forţelor franceze din Indochina, generalul Henri Navarre a ordonat construirea unei fortăreţe într-un sat de munte. Dien Bien Phu, care se va dovedi ultimul fort al rezistenţei franceze din Vietnam. Atacul viet-minhului la Dien Bien Phu a început la 13 martie 1954, generalul Navarre fiind încercuit. Apelul său disperat către aviaţia americană va găsi un ecou neaşteptat însă, la 24 martie, preşedintele

pwight Eisenhower refuzând să-şi mai trimită avioanele la Dien Bien Phu. Prin urmare, fortul a căzut la 7 mai, marcând victoria lui Ho Şi Min.

Tratativele de pace s-au desfăşurat la Geneva (26 aprilie - 21 iulie 1954). într-un context mai larg, în care erau avute în vedere şi conflictele din Coreea. Laos şi Cambodgia, dar şi datorită promisiunilor noului premier francez Pierre Mendès-France, numit în funcţie la 18 iunie, că va obţine pacea în Indochina, s-a ajuns la acordul de la Geneva. Bazele tratatului au fost convenite cu prilejul întâlnirii la vârf dintre Mendès-France şi liderul comunist chinez Ciu En-lai. desfăşurată la Berna la 23 iunie. Potrivit acordului semnat la Geneva, la 20 iulie 1954. Vietnamul era împărţit în două state separate de paralela 17. In nord era instalat un regim comunist condus de Ho Şi Min, iar în sud unul capitalist, recunoscut de Statele Unite. Marea Britanic şi Franţa în frunte cu prinţul Bau Loa şi premierul Ngo Dinh Diem.

Din păcate, acordul de la Geneva nu a rezolvat pe termen lung situaţia din Vietnam, astfel că noi confruntări sângeroase se vor înregistra în zonă.

Războiul din Coreea

După retragerea trupelor japoneze, în 1945, peninsula Coreea a rămas divizată, linia de demarcaţie dintre Nordul aflat sub ocupaţie sovietică şi Sudul controlat de trupele americane fiind paralela 38, fapt consfinţit la Conferinţa de la Potsdam. Tentativa de a se forma un guvern democratic al întregii peninsule, care să fie supervizat timp de cinci ani de către Uniunea Sovietică, Statele Unite, Marea Britanic şi China, precum şi de către o comisie aliată americano-sovietică, a eşuat la Conferinţa de la Moscova, ideea fiind respinsă la 27 decembrie 1945. în acest mod, Coreea devenea singura zonă în care Uniunea Sovietică şi Statele Unite se confruntau direct şi singure, iar lipsa unui guvern coreean recunoscut complica şi mai mult situaţia.

Pentru a găsi o rezolvare, întrucât discuţiile directe cu Moscova s-au dovedit neproductive, Statele Unite au decis să transfere problema coreeană către Organizaţia Naţiunilor Unite, în septembrie 1947. Totodată, Uniunea Sovietică propunea retragerea simultană a trupelor americane şi sovietice din peninsulă. Datorită acestor paşi, la 14 noiembrie. Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite recunoştea dreptul Coreei la independenţă şi aproba un plan ce prevedea alegerea unei Adunări Naţionale Constituante.

La 8 ianuarie 1948. o comisie a Naţiunilor Unite sosea la Seul pentru a superviza scaitinul, dar membrii acesteia nu vor fi primiţi în zona de nord. controlată de sovietici. Astfel, la 10 mai, aveau loc alegeri doar în Sud. Noua Adunare Naţională, controlată de partidele de dreapta, s-a întrunit la Seul, la 28 mai. invitând fără succes şi delegaţi din Nord.

în faţa refuzului comuniştilor de a colabora, la 15 aprilie 1948 a fost proclamată Republica Coreea, în sudul peninsulei, cu capitala la Seul. Momentul marca sfârşitul guvernării militare americane, fiind semnat totuşi un acord prin care trupele coreene urmau a fi instruite de cele americane. Preşedinte al Coreei de Sud a fost ales Syngman Rhee (1875-1965), un politician cu vederi naţionaliste şi un apropiat al Statelor Unite. De altfel, el locuise în America încă din 1919, fiind chiar preşedintele provizoriu (în exil) al Republicii Coreea, aflată sub dominaţie japoneză. Beneficiind de o educaţie aleasă, la universităţi de prestigiu precum George Washington şi Harvard, Rhee a obţinut titlul de doctor în filosofic la Princeton. A fost considerat de mulţi contemporani drept un „George Washington al Coreei", în timp ce generalul american John R. Hodge. care a comandat după război trupele americane din Coreea pentru o perioadă, spunea că Rhee este „necinstit şi brutal".

In replică la evenimentele din 15 aprilie, la 9 septembrie era proclamată Republica Populară Democrată Coreeană în nordul peninsulei, sub protectorat sovietic, în fruntea noului stat era impus Kim Ir Sen (1912-1994). Acesta luptase împotriva trupelor japoneze din Manciuria şi îşi luase pseudonimul după un erou al luptelor de guerilla din generaţia precedentă, numele lui adevărat fiind Kim II Sung. El era liderul comuniştilor încă din 19 decembrie 1945, când a devenit şeful Partidului Muncii. Kim Ir Sen avea să rămână la putere până la moarte, în 1994, supravieţuind destrămării Uniunii Sovietice şi reuşind chiar să transfere puterea fiului său. După proclamarea Republicii Populare Democrate Coreene, la 25 decembrie 1948 şi Uniunea Sovietică a anunţat că îşi va retrage trupele din ţară.

La 30 mai 1950. în Coreea de Sud au avut loc alegeri câştigate de partidele moderate. Profitând de moment, la 5 iunie, Kim Ir Sen a propus deschiderea de negocieri pentru organizarea unei adunări a întregii ţări. condiţionându-le însă de înlăturarea de la discuţii a guvernului Syngman Rhee. Pe acest fond, la 25 iunie 1950 a izbucnit războiul din Coreea, după ce sovieticii şi americanii îşi retraseseră trupele din peninsulă.

Moment crucial al războiului rece, conflictul a debutat prin invadarea Sudului de către comunişti, care beneficiau de suportul material şi moral al Moscovei. După numai două zile, preşedintele american Harry Truman a decis să trimită unităţi militare care să apere Sudul. Decizia era una extrem de importantă, mai ales dacă avem în vedere situaţia din China, acolo unde americanii îl abandonaseră pe Cian Kai-şi. Determinant a fost faptul că Nordul 1-a atacat pe Syngman Rhee. Kim Ir Sen devenind pentru lumea democrată un agresor. Dacă, dimpotrivă, Rhee ar fi declanşat atacul, era posibil ca Statele Unite să nu se amestece şi să rezulte o Corée unită şi comunistă.

Truman a exploatat şi momentul internaţional favorabil, respectiv retragerea Uniunii Sovietice din Consiliul de Securitate al Organizaţiei Naţiunilor Unite, boicotul Moscovei datorându-se eşecului de a obţine pentru China un loc de membru permanent în Consiliu. Astfel, Statele Unite au detenninat votul Consiliului de Securitate în vederea trimiterii de trupe în Coreea pentru a rezista în faţa agresiunii comuniste. Bineînţeles că marea majoritate a soldaţilor şi ofiţerilor era asigurată de americani, pentru dificila misiune preşedintele Truman desemnându-1 comandant general al forţelor Naţiunilor Unite din Coreea, la 8 iulie 1950. pe generalul Douglas MacArthur.

MacArthur (1880-1964) era deja o legendă vie. Absolvent al Academiei Militare de la West Point, el este primul şi singurul feldmareşal din istoria Americii, cu merite deosebite după atacul de la Pearl Harbour şi în administrarea postbelică a Japoniei. După câteva victorii ale Nordului venite pe fondul surprizei, s-a ajuns ca rezistenţa Sudului să se reducă doar la capul de pod de la Pusan (5 septembrie 1950). La 13 septembrie, MacArthur trecea la contraofensivă, combinând-o cu o debarcare amfibie la Inchon, reuşind să atingă paralela 38 la sfârşitul lunii.

în timp ce Adunarea Generală O.N.U. adopta, la 7 octombrie, o rezoluţie pentru o Corée unificată, independentă şi democratică, hotărând şi formarea unui Consiliu pentru unificarea Coreei, la 9 octombrie, MacArthur trecea paralela 38. Continuându-şi ofensiva, trupele americane au atins în doar trei săptămâni graniţa cu Manciuria.

In acest moment s-a produs intervenţia directă a Chinei în război. La ' noiembrie, s-a declanşat o amplă contraofensivă nord-coreeană sprijinită de circa 200.000 de soldaţi chinezi. Astfel, comuniştii recucereau teritoriul pierdut, atingând, la rândul lor, paralela 38 la 26 noiembrie, reuşind chiar să

treacă linia de demarcaţie şi să ocupe capitala Seul, la 4 ianuarie 1951. O nouă acţiune ofensivă a generalului MacArthur conduce însă la eliberarea Seulului, la 14 martie. Luptele sunt foarte grele, cu pierderi mari de ambele părţi şi sorti schimbători, în aceste condiţii, la 10 aprilie 1951, MacArthur este înlocuit la comanda trupelor aliate cu generalul Matthew B. Ridgeway.

întrucât războiul se prelungea şi situaţia era oarecum echilibrată, au început tratativele. Primele discuţii se desfăşoară la 8 iulie 1951, la Kaesong, dar ele vor eşua la 23 august. Noi negocieri au loc la 8 octombrie, la Panmunjon, un sat aflat chiar pe paralela 38. La 27 noiembrie, cele două părţi hotărăsc că vor înceta focul dacă armistiţiul va fi semnat în termen de 30 de zile. Nu s-a întâmplat însă nimic, întrucât două chestiuni blocau discuţiile: schimbul de prizonieri şi construirea de aerodromuri în Nord.

Această situaţie a dominat şi anul 1952. Noul comandant al trupelor americane, numit la 28 aprilie, generalul Mark Clark va fi martorul unui nou eşec al negocierilor bilaterale la 8 octombrie. Abia la 26 aprilie 1953, discuţiile au reînceput la Panmunjon, după ce în martie şi aprilie se realizaseră schimburi de prizonieri.

După trei luni de negocieri, la 26 iulie, s-a ajuns la armistiţiul de la Panmunjon. Conform înţelegerilor, la graniţa dintre cele două state se forma o zonă demilitarizată, totodată înfiinţându-se şi o comisie militară mixtă pentru supravegherea respectării termenilor armistiţiului şi o alta de supervizare formată din reprezentanţi ai unor naţiuni neutre. A doua zi, la 27 iulie, cele 16 state care participaseră cu trupe în Coreea sub steagul Naţiunilor Unite au promis că vor respecta încetarea focului.

Din păcate, războiul din Coreea s-a încheiat doar cu un armistiţiu. Sosit la Panmunjon, la 25 octombrie 1953, cu un mandat clar, acela de a conveni cu reprezentanţii lui Kim Ir Sen asupra organizării unei conferinţe de pace. delegatul Naţiunilor Unite, Arthur Dean, avea să eşueze. Bilanţul conflictului vorbeşte de la sine: trei milioane de morţi, răniţi şi dispăruţi, precum şi alte cinci milioane de refugiaţi şi rămaşi fără locuinţe.

Câteva observaţii se impun, în primul rând este interesantă conduita lui Stalin pe parcursul războiului din Coreea. El a ajutat armata chineză cu armament, dar preţul cerut era considerat de Beijing ca fiind exorbitant. De asemenea, pe baza informaţiilor furnizate de spionajul sovietic. Stalin ştia că americanii nu intenţionau să folosească bomba atomică împotriva Chinei şi, în consecinţă, că americanilor le va fi imposibil să obţină victoria într-un război convenţional în faţa superiorităţii numerice copleşitoare a chinezilor.

Din acest motiv, Uniunea Sovietică nu s-a implicat direct în conflictul militar.

Războiul din Coreea, dincolo de faptul că s-a încheiat doar cu un armistiţiu, fragil chiar până astăzi, a avut consecinţe importante pe plan global. Conflictul a contribuit la realimentarea anticomunismului din Statele Unite, subminând în primul rând imaginea Chinei. Liderul Mao Tse-dun era privit acum de americani ca un agresor. Sesizând pericolul comunist, Truman decide să mute centrul disputei din Asia în Europa, motiv pentru care Dwight Eisenhower devine comandantul trupelor aliate de pe bătrânul continent şi începe reînarmarea Germaniei vestice. Japonia va fi unul dintre marii câştigători de pe urma războiului din Coreea: revine printre marile puteri, devenind una anticomunistă, având securitatea garantata de Statele Unite, în schimbul sprijinului material acordat americanilor pe parcursul luptelor.

Din perspectivă istorică, marele perdant a fost regimul sovietic, în loc să dirijeze fonduri pentru reconstrucţie şi dezvoltare economică durabilă. Uniunea Sovietică s-a văzut nevoită să susţină financiar o cursă a înarmărilor fără de care nu putea face faţă provocărilor Vestului. Decizia se va dovedi fatală pe termen lung.

n.2.b. *De pe marginea p,'ăpastiei la destinderea relativă*

La 5 martie 1953, orele 21,50, unul dintre cei mai sângeroşi dictatori pe care i-a cunoscut istoria umanităţii, losif Vissarionovici Stalin, înceta din viaţă. Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice avea să facă publică informaţia a doua zi. Moartea lui Stalin a avut un impact deosebit asupra evoluţiei relaţiilor internaţionale, determinând şi promovarea unui nou curs de către Kremlin.

Anul 1953 începuse la Moscova sub semnul anunţului publicat de *Pravda* potrivit căruia fusese descoperită o conspiraţie a medicilor împotriva conducătorilor partidului. După o campanie fulminantă, la 23 februarie, totul va fi abandonat brusc. Mai târziu evenimentul va fi folosit pentru înlăturarea temutului şef al serviciilor secrete sovietice, Lavrenti Beria.

întrucât Stalin nu-şi desemnase un succesor, puterea a fost preluată de un colectiv care şi-a motivat acţiunea prin dorinţa de prevenire a dezordinei şi panicii. Iniţial, sortii păreau a fi de partea lui Gheorghi

Malenkov. De altfel, la funeraliile lui Stalin, din 9 martie, el a rostit primul discurs, înaintea lui Molotov şi Beria.

Malenkov a preluat conducerea guvernului bazându-se pe experienţa dobândită pe parcursul colaborării cu Stalin, crezând că gestionând treburile executivului va avea prima şansă în a se impune din grupul celor care exercitau puterea colectivă. Alături de noul premier, drept lideri se mai remarcau Lavrenti Beria, mareşalul Nikolai Bulganin, Veaceslav Molotov şi Nikita Hruşciov. Finalmente, decizia lui Malenkov de a se axa pe conducerea guvernului, lăsând partidul în seama lui Hruşciov, i se va dovedi fatală. El demonstra că nu înţelege noua etapă istorică şi, mai ales, rolul pe care îl joacă partidul în sistemul sovietic.

Dacă, la 6 martie 1953, Malenkov devenea preşedinte al Consiliului de Miniştri, fiind asistat de Lavrenti Beria, Nikolai Bulganin, Lazar Kaganovici şi Veaceslav Molotov (care deţinea în continuare portofoliul externelor), la 20 martie, Nikita Hruşciov era ales prim-secretar al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. De pe această poziţie, el va controla uşor aparatul de partid, impunându-se drept lider necontestat încă din septembrie 1953. La acea dată, cel mai incomod adversar, Lavrenti Beria, era deja exclus din partid şi arestat (10 iulie). La 23 decembrie 1953, fostul şef al K.G.B.-ului era executat, fiind condamnat pentru trădare. La l februarie 1955, Gheorghi Malenkov era, la rândul lui, obligat să demisioneze din fruntea guvernului, fiind înlocuit cu mareşalul Bulganin. Semnificativă era reapariţia în fruntea ministerului Apărării a eroului celui de-al doilea război mondial, mareşalul Jukov.

In paralel cu lupta pentru putere de la nivelul conducerii sovietice, Nikita Hruşciov a încercat să impună un nou stil şi în politica externă. El a iniţiat reconcilierea cu liderul Iugoslaviei, mareşalul losip Broz Tito, şi a semnat tratatul de pace cu Austria, alături de Statele Unite, Marea Britanic şi Franţa. Potrivit acestuia, cele patru mari puteri îşi retrăgeau trupele din Austria, pentru Armata Roşie o asemenea acţiune fiind o premieră după 1945.

Mai mult, în iulie 1955, Hruşciov participă la Conferinţa de la Geneva, discutând direct şi constructiv cu preşedintele american Dwight Eisenhower, fapt ce constituia o nouă premieră postbelică. De altfel, perioada imediat următoare va fi dominată de ceea ce istoricii au denumit „spiritul Genevei", adică o relaxare atât a tensiunilor internaţionale, cât şi a celor interne în statele din blocul sovietic. Cu acest prilej, Hruşciov va

renunţa la ideea unei Germanii unite şi neutre, asigurându-1 pe liderul Republicii Democrate Germane, Walter Ulbricht, că socialismul şi „cuceririle" sale vor fi apărate, dar, totodată, invitându-1 pe cancelarul vest-ger-inan Konrad Adenauer pentru discuţii la Moscova, în septembrie 1955.

De asemenea, în octombrie 1954, Hruşciov, Malenkov şi Bulganin au semnat un tratat cu liderul chinez Mao Tse-dun, bazat pe principiile egalităţii în drepturi, avantajului reciproc, respectului mutual, suveranităţii naţionale şi integrităţii teritoriale. Era creat astfel un precedent în relaţiile dintre statele socialiste, punându-se capăt hegemoniei sovietice şi deschi-zându-se, în acelaşi timp, calea pentru reconcilierea cu Iugoslavia.

Fără îndoială, cel mai spectaculos gest al lui Hruşciov rămâne raportul secret prezentat la încheierea Congresului XX al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, în noaptea de 24/25 februarie 1956. Deşi lucrările forului suprem al comuniştilor sovietici începuseră prin ţinerea unui minut de reculegere în memoria lui Stalin, documentul prezentat de Hruşciov denunţa din primele fraze cultul personalităţii lui Stalin, adică tocmai una din trăsăturile caracteristice regimurilor totalitare. Raportul, unul masiv de circa 60 de pagini, nu a fost publicat niciodată în Uniunea Sovietică, însă despre el va apărea o primă informaţie în *New York Times,* la 16 martie, iar apoi, la 4 iunie, Departamentul de Stat va publica o copie a discursului.

Dezicerea lui Hruşciov de Stalin şi Stalinism se va materializa şi în dizolvarea Kominformului, în aprilie 1956, o altă condiţie în calea normalizării raporturilor cu Tito. In ciuda acestor semnale evidente ale destalinizării din Uniunea Sovietică, evenimentele din 1956 din Ungaria şi Egipt au reamintit omenirii că războiul rece continua.

Revoluţia ungară din 1956

Ungaria avea toate datele necesare declanşării unei revolte anticomuniste şi antisovietice. Sentimentele maghiarilor faţă de Moscova nu erau din cele mai amiabile, trupele de ocupaţie ale Armatei Roşii contribuind la întreţinerea lor. De altfel, revolta din „cea mai veselă baracă din lagăr", cum era numită Ungaria, a avut un puternic caracter naţionalist, fapt demonstrat de una din lozincile cele mai des întâlnite pe străzile Budapestei w octombrie-noiembrie 1956: „Cine este maghiar merge cu noi!"

Principalele solicitări ale manifestanţilor din Ungaria aveau în vedere Atragerea trupelor sovietice, desfiinţarea poliţiei politice, asigurarea

libertăţii presei şi organizarea de alegeri libere. Toate acestea erau însă incompatibile cu ideologia regimului comunist instalat de sovietici la Budapesta. Figura principala a evenimentelor a fost Imre Nagy, care încercase încă din 1953, după moartea lui Stalin, să impună un nou curs. La 4 iulie 1953, Nagy prelua postul de prim-ministru, înlocuindu-1 pe stalinistul Matyas Rakosi, însă după nici doi ani. la 18 aprilie 1955, el era acuzat de deviere şi înlocuit în fruntea guvernului cu Andras Hegedus.

Totuşi, sub presiunea crescândă a populaţiei, la începutul lui 1956 staliniştii din partid erau forţaţi la noi concesii. La 29 martie, Laszlo Rajk, care fusese executat în 1949 fiind acuzat de titoism, era reabilitat de Matyas Rakosi. Mai mult, la 18 iulie, Rakosi însuşi era nevoit să cedeze conducerea partidului lui Erno Gerô.

Evenimentele s-au precipitat în toamna anului 1956. La 13 octombrie, Imre Nagy era reprimit în partid şi la 24 octombrie era deja reconfirmat prim-ministru, manifestându-se drept principalul exponent al cursului antisovietic din partid, între timp. la 21 octombrie situaţia devenise explozivă, studenţii amenințând cu declanşarea grevei generale, o stare revoluţionară cuprinzând întreaga Ungarie.

Pentru moment, situaţia evolua în favoarea protestatarilor. A doua zi după numirea lui Imre Nagy ca prim-ministru. stalinistul Erno Gerô era obligat să cedeze, la rândul lui, şefia partidului în favoarea lui Janos Kadar. La 27 octombrie, Partidul Comunist promitea deja public că va întreprinde demersurile necesare pentru retragerea trupelor sovietice din Ungaria, aceasta pe fondul extinderii revoltei la nivel naţional. Mai mult, Imre Nagy avea curajul să-i primească pe liderii Partidului Micilor Agrarieni, care fusese scos în afara legii, pentru a le propune să colaboreze cu guvernul.

Surprinşi de evoluţia situaţiei, conducătorii de la Kremlin au decis iniţial, la 30 octombrie, să-şi retragă trupele din Budapesta. Imediat, luând cuvântul la radio, Imre Nagy promitea că vor avea loc alegeri libere şi că sistemul partidului unic se apropie de sfârşit, încercând să pună în practică promisiunile, Nagy va denunţa, la 2 noiembrie. Tratatul de la Varşovia şi va apela la Organizaţia Naţiunilor Unite pentru a lua în discuţie situaţia din Ungaria.

Din păcate, apelul lui Nagy nu a avut efect în Occident, mai ales la nivelul factorilor politici de decizie, în schimb, la 4 noiembrie, trupele sovietice reveneau la Budapesta şi înăbuşeau revolta în sânge. Decizia lui Hruşciov de a trimite Armata Roşie împotriva revoluţionarilor era generată

de mai mulţi factori, în primul rând, el avea în calcul propria poziţie în partid, dar şi semnalele primite de la Partidul Comunist Chinez şi de la Tito convergeau în direcţia unei intervenţii militare hotărâte.

Represiunea a fost cruntă. Numai la Budapesta s-au înregistrat circa 2.000 de morţi, alţi circa 700 adăugându-li-se în întreaga ţară, pe lângă miile de răniţi şi arestaţi. Imre Nagy a fost schimbat în fruntea guvernului de Janos Kadar. Deşi Adunarea Generală a Organizaţiei Naţiunilor Unite a condamnat intervenţia, trupele sovietice şi-au dus misiunea la bun sfârşit, ultimele grupuri de rezistenţă fiind lichidate pe Insula Csepel, la 14 noiembrie. Nagy, însuşi, împreună cu generalul Pal Maleter, unul dintre militarii care s-au alăturat revoluţiei, au fost prinşi.

înfrângerea revoluţiei ungare arăta clar, tuturor celor care mai credeau că sistemul poate fi reformat, că Uniunea Sovietică nu va accepta cu uşurinţă reinstaurarea unui regim democratic. După ce revolta a fost lichidată, Janos Kadar a luat măsurile necesare pentru revenirea la situaţia anterevoluţionară, acestea fiind aprobate de guvern la 10 februarie 1957. La scurt timp, la 28 martie, Kadar se deplasa la Moscova pentru a semna un acord cu Uniunea Sovietică prin care era asigurată pe mai departe prezenţa trupelor sovietice în Ungaria.

Criza Suezului din 1956

Orientul Mijlociu a rămas o zonă a conflictelor de maximă intensitate şi în a doua jumătate a secolului XX. Datele divergenţelor dintre statele arabe şi Israel erau complicate de ingerinţele marilor puteri, pe lângă veleităţile anglo-franceze intervenind şi dorinţa Uniunii Sovietice de a exploata naţionalismul arab, în sensul deturnării acestuia spre comunism. Pe acest fond a izbucnit criza legată de naţionalizarea Canalului Suez.

După încheierea celui de-al doilea război mondial, statele arabe din zonă s-au organizat într-o Ligă (martie 1945), Egiptul fiind secondat de Irak, Iordania, Libia, Arabia Saudită, Siria şi Yemen. Bineînţeles, constituirea Ligii Arabe era şi o reacţie directă la crearea statului Israel. Situaţia era însă complicată de instabilitatea politică din Egipt, stat ce dorea să fie un lider al mişcării panarabe. De altfel, la 23 iulie 1952, regele Faruk era răsturnat de la putere în urma unei lovituri militare conduse de generalul Mohammed Naguib Bey. în scurt timp, la 17 ianuarie 1953, cabinetul condus de Naguib îşi va asuma puteri absolute.

In urma unor jocuri şi interese de culise din rândul militarilor ce constituiau consiliul revoluţionar, la 17 aprilie 1954, generalul Naguib va fi înlocuit în fmntea guvernului de colonelul Gamal Abdel Nasser, moment ce va marca profund evoluţia Egiptului.

Gamal Abdel Nasser s-a născut la Alexandria, la 15 ianuarie 1918. absolvind Academia Regală Militară din Cairo. S-a implicat în activitatea organizaţiei *Ofiţerilor liberi,* care conspira împotriva britanicilor, exploatând în acest sens şi nemulţumirea populară generată de campania dezastruoasă împotriva Israelului din 1948. Deşi era adevăratul conducător al mişcării, Nasser a preferat să rămână în expectativă, lăsându-1 iniţial în fruntea guvernului pe Naguib. Nasser se va afirma ca un lider al mişcării de nealiniere cu prilejul Conferinţei de la Bandung din 1955, dar şi al ţărilor arabe. Va rămâne în fruntea Egiptului până la moarte, la 28 septembrie 1970.

Acţiunile lui Nasser au generat îngrijorare în rândul cercurilor politice occidentale, cu precădere la Londra şi Paris. Acestea s-au accentuat după ce, la 27 septembrie 1955, Egiptul a încheiat un acord cu Cehoslovacia, exportând orez şi bumbac în schimbul armamentului.

Linia independentă adoptată de Nasser s-a concretizat şi în noua Constituţie egipteană, prezentată opiniei publice spre dezbatere la 16 ianuarie 1956. Potrivit noii legi supreme, adoptată prin plebiscit la 23 iunie, Egiptul devenea Republică, condusă de un preşedinte, ales de Adunarea Naţională pentru un mandat de şase ani. în mod firesc, primul şef al statului a devenit Gamal Abdel Nasser.

Cu câteva zile mai înainte, la 13 iunie, după negocieri complicate, ocupaţia britanică asupra Canalului Suez lua sfârşit după 74 de ani. De acum, Egiptului îi revenea întreaga responsabilitate pentru apărarea şi administrarea importantei căi de comunicaţie maritimă care lega Marea Mediterană de Oceanul Indian. Insă Nasser avea planuri mai îndrăzneţe, dorind să naţionalizeze Canalul. Anunţarea acestei intenţii a generat protestul Angliei şi al Statelor Unite, care au decis să-şi retragă sprijinul financiar ce trebuia acordat Egiptului pentru construcţia marelui baraj de la Assuan (19-20 iulie 1956). în ciuda tuturor presiunilor, la 26 iulie, Nasser a naţionalizat Canalul Suez.

în căutarea unei soluţii diplomatice, la 16 august, s-a desfăşurat Conferinţa de la Londra, la care au participat 22 de state interesate de problema Suezului. iniţiativa aparţinând Marii Britanii, Franţei şi Statelor Unite. Drept urmare. Liga Arabă va avertiza că un atac împotriva Egiptului

va fi interpretat ca o agresiune contra tuturor membrilor săi. In aceste condiţii, Conferinţa de la Londra a eşuat.

La 11 septembrie, Marea Britanic şi Franţa, nemulţumite de eşecul acţiunii lor diplomatice, au căzut de acord să recurgă la presiuni economice asupra guvernului egiptean, silindu-1 astfel să accepte controlul internaţional asupra Canalului. Insă, cele două puteri europene vor primi o lovitură puternică şi neaşteptată chiar a doua zi din partea Statelor Unite, care se vor pronunţa împotriva folosirii foiţei.

Fără a lua în calcul avertismentul american, la 29 octombrie 1956, trupele israeliene au atacat Egiptul în zona Canalului. Evenimentul se producea exact în momentul în care criza din Ungaria era la apogeu, conducerea Uniunii Sovietice concentrându-şi întreaga atenţie asupra Budapestei. A doua zi, Marea Britanic şi Franţa dădeau un ultimatum forţelor israeliene şi egiptene, cerându-le să se retragă la zece mile de Canal pentru a permite armatelor anglo-franceze să ocupe poziţiile strategice. De o mare importanţă se va dovedi însă faptul că Statele Unite şi Uniunea Sovietică s-au pronunţat pentru încetarea focului.

Războiul a încetat abia după ce. la 6 noiembrie 1956. Uniunea Sovietică a ameninţat cu folosirea forţei dacă Israelul, Franţa şi Marea Britanic nu pun capăt operaţiunilor militare, iar Statele Unite, prin vocea autorizată a preşedintelui Dwight Eisenhower, ordonau declanşarea unei alarme globale a trupelor americane. Astfel, s-a creat o forţă de intervenţie a Naţiunilor Unite în Egipt, primele unităţi ajungând în zona Suezului la 15 noiembrie.

în mod evident. Marea Britanic şi Franţa au suferit o înfrângere umilitoare, anul 1956 marcând sfârşitul tentativelor de hegemonie anglo-fran-ceză în Orientul Mijlociu. Totodată, cariera politică a primului-ministru britanic Anthony Eden se sfârşea, acesta plătind pentru faptul că a crezut că americanii vor rămâne neutri. In schimb. Washingtonul şi-a consolidat poziţia în zonă. Congresul va adopta o declaraţie potrivit căreia Orientul Mijlociu reprezintă regiune de interes naţional de importanţă vitală pentru Statele Unite, ceea ce va rămâne în istorie drept *doctrina Eisenhower.* O Primă punere în practică a noului curs se va înregistra chiar în 1957. când regele Hussein al Iordaniei va primi zece milioane de dolari în momentul în care era ameninţat de forţele pro-Nasser.

Bineînţeles, soluţionarea crizei Suezului din 1956 nu a rezolvat nici pe departe marile probleme ale Orientului Mijlociu, dar a demonstrat că ecuaţia războiului rece rămâne una extrem de complicată.

Criza Berlinului

Momentul la care ne referim este unul tipic pentru traseul sinuos al perioadei în discuţie. Criza, intervenită pe fondul general al partajării Germaniei postbelice, a fost provocată, potrivit majorităţii specialiştilor, de către Nikita Hruşciov, dar un rol important îi revine şi liderului comunist est-german, Walter Ulbricht. Motivul principal era generat de dorinţa lui Ulbricht de sistare a politicii frontierelor deschise cu Berlinul de Vest.

Totul a început datorită ultimatumului dat de Hruşciov în problema Berlinului la 27 noiembrie 1958. Liderul de la Kremlin dorea ca, în termen de şase luni, Berlinul de Vest să devină „o entitate politică independentă, un oraş liber ". De fapt, anunţând că toate drepturile sovieticilor de la Berlin vor ti transferate Republicii Democrate Germane, Hruşciov spera că occidentalii vor proceda identic în partea pe care o administrau, astfel că ei ar fi putut fi îndepărtaţi din Berlin, în caz contrar, sovieticii ameninţau că accesul aliaţilor în Berlinul de Vest urma să fie controlat de către autorităţile est-gennane. în aceste condiţii, la 31 decembrie, Aliaţii vor respinge ultimatumul în mod firesc, întrucât ei nu recunoscuseră încă Republica Democrată Germană.

Sperând să-şi impună totuşi planul ce viza crearea unei Germanii neutre, dar divizate, Hruşciov va respinge şi el, la 10 ianuarie 1959. contrapropunerile Aliaţilor din 31 decembrie, întrucât situaţia era extrem de tensionată, s-a apelat la canalele diplomatice, ambele parti fiind conştiente de riscurile escaladării confruntării militare în centrul Europei. Conferinţa miniştrilor de externe de la Geneva, desfăşurată între 11 mai şi 5 august 1959, va eşua însă, astfel că o soluţie întârzia să apară.

Datele problemei erau complicate şi de dorinţa liderului comunist chinez Mao Tse-dun ca Uniunea Sovietică să menţină o linie dură în raporturile cu Occidentul şi mai ales cu Statele Unite. Pe acest fond, în septembrie 1959, s-a înregistrat o premieră diplomatică: vizita primului conducător sovietic în Statele Unite. Hruşciov a sosit peste Ocean la 15 septembrie şi a rămas până la 27 septembrie, ultimele zile petrecându-ie alături de preşedintele Dwight Eisenhower la Camp David. Deşi avea o nemulţumire de ordin personal, aceea că nu reuşise să viziteze

Disneylandul întrucât americanii 1-au anunţat că nu-i pot garanta protecţia, Hruşciov a fost un om de dialog, angajându-se împreună cu Eisenhower să lărgească schimburile dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică.

Important pentru discuţiile purtate, în ceea ce specialiştii au numit „spiritul de la Camp David", este faptul că Hruşciov s-a angajat să pună capăt divergenţelor privind Berlinul. Din păcate, acest spirit nu a supravieţuit prea mult. La 25 aprilie 1960, Nikita Hruşciov anunţa că încercarea Occidentului de a-şi menţine drepturile în Berlinul de Vest prin forţă se vor lovi de forţă. La nivelul declaraţiilor, a fost rândul noului preşedinte american John F. Kennedy sa reafirme, într-un discurs rostit la 25 iulie 1961, interesul Statelor Unite în zonă.

în timp ce războiul declaraţiilor continua, valuri tot mai mari de germani foloseau Berlinul de Vest ca poartă de scăpare spre libertate. Pentru a stopa exodul - în ultimele luni media celor care fugeau din „paradisul socialist" ajunsese la 30.000 -, guvernul Republicii Democrate Germane a apelat la o măsură disperată: a închis graniţa din Berlin şi în noaptea de 12/13 august 1961 a început construirea unui zid care separa oraşul în două.

Zidul Berlinului avea iniţial 2,4 metri înălţime şi era înconjurat cu valuri de sârmă ghimpată. Totuşi, în ciuda tuturor măsurilor luate de autorităţile est-gennane, în ultimele zile dinaintea definitivării construcţiei, circa o mie de gennani au mai reuşit să treacă în Vest. La 24 august a fost împuşcat Gunther Liften, acesta devenind prima victimă dintr-un lung şir de oameni ce încercau să trecă zidul. Scenele din ultimele zile au devenit de-a dreptul dramatice, mii de germani încercând să-şi réunifiée familiile sau să găsească drumul spre libertate.

Zidul nu rezolva însă toate problemele guvernului est-german. Intre 26 şi 28 octombrie 1962, o nouă şi puternică criză va izbucni în Berlin, reţinând atenţia opiniei publice internaţionale, întrucât cei din Republica Democrată Germană au cerut turiştilor americani documente la trecerea din Berlinul de Vest în cel de Est, s-a ajuns la trimiterea tancurilor americane şi sovietice pe Friedrichstrasse. Abia după această demonstraţie de forţă situaţia a revenit la normal.

Poziţia inflexibilă adoptată de americani în chestiunea Berlinului a fost subliniată şi cu prilejul vizitei preşedintelui John F. Kennedy în partea de vest a oraşului. La 26 iunie 1963. el rostea un discurs celebru, "idemnându-i pe cei care considerau comunismul drept doctrina viitorului

să viziteze Berlinul, încheiat cu propoziţia care a rămas în istorie: „Ich bin ein Berliner". Era un îndemn la rezistenţă, care a rămas treaz în inima berlinezilor până la căderea Zidului în 1989. Cu prilejul sărbătorilor de iarnă din acel an, şi autorităţile est-germane au făcut un gest de prietenie, permiţând la circa 500.000 de vest-berlinezi să-şi viziteze rudele rămase în Est în perioada 19 decembrie 1963 - 5 ianuarie 1964.

în planul relaţiilor internaţionale, situaţia va fi reglementată abia la 3 septembrie 1971, o dată cu semnarea Tratatului celor patru puteri de la Berlin. Criza care a condus la construirea Zidului a fost un prilej pentru puterile occidentale în frunte cu Statele Unite de a-şi reafirma intenţia clară de a nu mai ceda un pas în faţa Uniunii Sovietice în chestiunea germană.

Cuba, 1962: în pragul holocaustului nuclear

Criza rachetelor cubaneze va rămâne, în ciuda faptului că nu s-a ajuns la confruntare militară, momentul de vârf al războiului rece şi un test care a demonstrat că, în faţa unui cataclism planetar, cele două superputeri erau capabile să reacţioneze raţional. Practic, omenirea nu s-a aflat niciodată mai aproape de declanşarea unui război nuclear la scară planetară ca în octombrie 1962.

La 1 ianuarie 1959, forţele revoluţionare conduse de Fidel Castro reuşeau să ocupe Santiago şi apoi Havana. Dictatorul Fulgenio Batista era obligat să demisioneze şi să fugă din Cuba în Republica Dominicană. La scurt timp, la 15 aprilie, Castro se află într-o vizită neoficială în Statele Unite pentru a afirma în faţa autorităţilor americane că regimul său nu era unul comunist, ci umanist.

Fidel Alejandro Castro Ruz s-a născut în 1926 într-o familie cu puternice tradiţii revoluţionare, în anii studenţiei a participat la mişcări cu caracter revoluţionar ori protestatar în Republica Dominicană şi Columbia, reuşind totuşi să-şi termine studiile la Universitatea din Havana în 1950. După nici doi ani va fi desemnat candidat pentru alegerile prezidenţiale, însă acestea nu vor mai avea loc datorită dictatorului Batista, în 1953. Castro se va afla în fruntea unei mişcări ce viza înlăturarea generalului, atacând cazarma militară Santiago. Arestat, el va fi eliberat cu prilejul unei amnistii ordonate de Batista în 1955. Castro era pe atunci liderul *Mişcării de la 26 iulie,* pe care a reuşit să o transforme într-o mică armată de 800 de persoane, care se va dovedi însă extrem de combativă. Alături de Castro s-a aflat Ernesto Guevarra de la Serna (1928-1967), figură legendară a mişcării

revoluţionare a secolului XX. Mai bine cunoscut drept Che Guevarra, locotenentul lui Castro provenea din Argentina şi va deţine în Cuba chiar demnitatea de ministru. Totuşi, Che Guevarra îş,i va găsi sfârşitul în Bolivia în timpul unor lupte de guerilla, alimentând şi mai mult aura de legendă care-1 înconjura din timpul vieţii.

In ciuda asigurărilor date americanilor. Fidel Castro a început să strângă relaţiile cu Uniunea Sovietică, extrem de interesată la rândul ei în a susţine un regim comunist în coasta Statelor Unite. La 13 februarie 1960, Castro şi v icepremierul sovietic Mikoyan semnau la Havana un tratat pentru aprovizionarea U.R.S.S. cu cinci milioane tone de zahăr, cubanezii primind în schimb un credit de 100 milioane dolari, în consecinţă, la 6 iulie, preşedintele Eisenhower acuza politica ostilă a Havanei faţă de Statele Unite şi aplica sancţiuni economice, reducând cu 95% cota de zahăr importată din Cuba. Mai mult, la 9 iulie, Eisenhower avea să declare că nu va permite niciodată stabilirea unui regim dominat de comunişti în emisfera vestică.

In aceeaşi zi, însă, Nikita Hruşciov ameninţa, pe tonul său caracteristic, că Uniunea Sovietică va folosi rachetele din dotare dacă americanii vor interveni pe cale militară în Cuba. La 12 iulie, menţinând discuţia la acelaşi nivel belicos, el va adăuga că doctrina Monroe a pierit ,.de moarte naturală". Având sprijinul sovietic asigurat guvernul cubanez îşi va pune în practică programul socialist şi, la 14 octombrie 1960, va naţionaliza băncile şi marile întreprinderi industriale şi comerciale.

Noul preşedinte american, John F. Kennedy, a încercat să rezolve situaţia neplăcută şi jenantă pentru americani, folosind forţele anticastriste care se aflau în Statele Unite. La 22 martie 1961, Frontul Democratic şi Mişcarea Revoluţionară pentru Popor organizau, la New York, un consiliu revoluţionar condus de ex-premierul José Murao Cardona. Acesta a cerut cubanezilor să se revolte şi să răstoarne regimul Castro.

La 17 aprilie, circa 1.600 de cubanezi, grupaţi într-o forţă rebelă şi sprijiniţi de C.I.A., au debarcat în Golful Porcilor într-o tentativă de răsturnare a lui Castro. Cu toate că preşedintele Kennedy fusese avertizat de consilierii săi că şansele de reuşită sunt minime, şeful de la Casa Albă a dat credit C.I.A., avizând personal desfăşurarea operaţiunii şi schimbând chiar locul debarcării de pe coasta de est pe cea sudică, reducând sprijinul aerian ?' naval. Debarcarea din Golful Porcilor s-a încheiat după trei zile cu un Dezastru total: 300 de morţi şi 1.179 prizonieri. Desigur, Hruşciov a folosit

momentul avertizând, la 18 aprilie. Statele Unite să stopeze invazia şi promiţând sprijin lui Castro. La rândul lui, deşi şifonat, Kennedy afirma că nu va permite o intervenţie militară din afară şi că va face tot posibilul pentru stoparea comunismului. In ciuda declaraţiilor Casei Albe, la 2 decembrie 1961. simţindu-şi poziţiile consolidate, Fidel Castro se va declara public adept al marxism-leninismului.

Insă adevărata criză va izbucni în anul următor după ce, la 2 septembrie 1962, Uniunea Sovietică anunţa că va aproviziona Cuba cu armament şi specialişti. Tentativa Moscovei de a amplasa rachete nucleare în spaţiul insulei nu fi însă tolerată de americani, care erau astfel vizaţi direct, cu atât mai mult, cu cât pe teritoriul cubanez staţionau deja circa 42.000 soldaţi sovietici. După ce serviciile secrete ale Washingtonului au descoperit în Cuba construcţii capabile să adăpostească rachete balistice sovietice, un avion-spion U2 american a fotografiat, la 14 octombrie 1962, o bază pentru rachete lângă San Cristobal, în apropierea Havanei. Era o dovadă evidentă care, la 16 octombrie, se găsea deja pe masa de lucru a preşedintelui Kennedy.

La 22 octombrie, şeful executivului american apărea într-o emisiune televizată care a ţinut respiraţia omenirii. Pe un ton ferm, Kennedy anunţa că, dacă sovieticii nu vor renunţa la bazele pentru rachete până la 24 octombrie, Statele Unite vor amplasa o linie de carantină în jurul Cubei pentru a stopa şi cerceta orice vas suspectat că ar transporta echipament nuclear. Demersul lui a fost sprijinit şi de Organizaţia Statelor Americane.

Lumea s-a aflat în pragul războiului nuclear la 24 octombrie. Atunci, vasele sovietice „Gagarin" şi „Komiles". secondate de submarine, s-au întors în ultima clipă de pe „linia de carantină" într-un moment în care americanii se pregăteau deja să atace submarinele ce le însoţeau. Sesizând pericolul, secretarul general al Organizaţiei Naţiunilor Unite. U Thant. a propus o mediere între Kennedy şi Hruşciov. chiar la 25 octombrie. Peste două zile însă, acelaşi avion U2 pilotat de maiorul Anderson, care realizase fotografia din 14 octombrie, era doborât deasupra Cubei. Imediat, Casa Albă a declanşat *alarma roşie* pentru rachetele nucleare americane şi 90 de bombardiere B52 cu arme nucleare la bord au decolat gata să lovească Uniunea Sovietică. Din fericire, a doua zi cele două superputeri au ajuns la o înţelegere.

Pe baza propunerilor lui Kennedy, Hruşciov a fost de acord ca Uniunea Sovietică să stopeze construcţia de baze pentru rachete în Cuba ş[1]

să accepte ca Naţiunile Unite să supervizeze controlul armelor, în schimb, Statele Unite puneau capăt carantinei şi dădeau asigurări că nu vor invada Cuba, de îndată ce forţele şi armamentul sovietic vor fi retrase din insulă. La 20 noiembrie, preşedintele John Kennedy va face publică vestea sfârşitului blocadei Cubei.

Criza rachetelor a avut efecte deosebite pentru evoluţia raporturilor dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Conştiente de forţa de distrugere pe care o puteau desfăşura, forţă ce putea genera un cataclism nuclear, fără învinşi şi învingători, cele două guverne au decis să deschidă o linie telefonică directă între Washington D.C. şi Moscova, astfel încât destinderea să fie asigurată printr-un dialog permanent între şefii celor două state. O altă consecinţă importantă a fost aceea că, după criza din octombrie 1962, conflictele armate vor fi transferate în alte zone, cum s-a întâmplat în Vietnam, acolo unde americanii au suferit un eşec răsunător, sau Afganistan, unde a fost rândul sovieticilor să cunoască gustul înfrângerii. Oricum, se impune sublinierea faptului că din aceste conflicte cele două superputeri nu au avut decât de pierdut, nimic de câştigat.

Războiul din Vietnam

Separarea Vietnamului pe paralela 17 nu a rezolvat problemele din Indochina, totul fiind complicat şi de diferenţele ideologice dintre Nordul comunist şi Sudul capitalist. Noul şi sângerosul război din Vietnam a izbucnit în urma unor incidente din vara anului 1964. La 2 şi 4 august, distrugătorul american *Maddox* era atacat de forţele comuniste nord-vietna-meze în apele internaţionale, respectiv în golful Tonkin. Incidentul va fi folosit de americani, care sperau să stopeze printr-o acţiune în forţă ameninţările Hanoiului la adresa regimului de la Saigon.
In februarie 1965 începea bombardarea Vietnamului de Nord. Statele Unite erau percepute de comunitatea internaţională drept agresor şi întreaga desfăşurare a conflictului se va dovedi catastrofală pentru autorităţile de la Washington. De altfel, istoricii au observat că americanii s-au precipitat intrând în conflict fără o dezbatere internă reală, după cum nici acţiunile din Cambodgia, atacată în 1970, şi Laos, nu s-au dovedit inspirate. După Pnrnul bombardament american din 7 februarie, situaţia s-a complicat datorită sprijinului arătat regimului din Nord de către Uniunea Sovietică, altfel, în semn de suport, premierul Kosîghin va vizita Hanoiul. La său, urmând sugestia lui Charles de Gaulle, secretarul general al

Naţiunilor Unite, U Thant, propunea organizarea unei conferinţe internaţionale. Insă, la 25 februarie, preşedintele american Lyndon Johnson va respinge oferta, motivând că Nordul nu respectă independenţa şi suveranitatea Vietnamului de Sud.

Din nefericire pentru americani, războiul se prelungea fără ca o perspectivă clară de victorie să apară, în schimb, numărul pierderilor înregistrate de armata Statelor Unite creştea îngrijorător, numai în 1966 fiind ucişi 5.000 de soldaţi şi ofiţeri. Bineînţeles, situaţia de pe front genera o întreagă polemică acasă, fiind pusă tot mai acut întrebarea ce căutau trupele americane în zonă.

Deşi dispunea, la sfârşitul anului 1966 de 385.000 de soldaţi, comandantul William C. Westmoreland era blocat de limitările impuse de şefii lui politici: nu putea folosi arme nucleare şi nu putea invada Nordul sau distruge căile de comunicaţie din Laos. Situaţia părea fără ieşire căci, în 1968, deşi efectivele americane crescuseră la 500.000 de soldaţi se înregistrau deja 16.000 de morţi. Mai mult, la 21 ianuarie 1968, trupele americane erau încercuite la Khe Sanh. Peste zece zile, chiar în timpul sărbătorilor Tet, comuniştii declanşau o ofensivă masivă. Deşi erau respinşi şi suferiseră pierderi masive, din punct de vedere politic adepţii lui Ho Şi Min înregistrau o victorie, întrucât presa americană se întreba tot mai des care este rostul războiului. De altfel, anul 1968 a fost cel mai prost pentru americani, ei înregistrând 14.592 de morţi şi 80.000 de răniţi. Pe acest fond, până şi candidatul republican la preşedinţie, Richard Nixon, un anticomunist înfocat, adopta în campania electorală sloganul „să ne aducem băieţii acasă".

La 31 octombrie 1968, dând glas presiunilor interne, preşedintele Lyndon Johnson anunţa încetarea completă a operaţiunilor navale, aeriene şi de bombardare a Vietnamului de Nord. In noiembrie începeau tratative de pace la Paris, dar acestea se vor dovedi sinuoase şi complicate, fără a se înregistra progrese. Intre 1969 şi 1972 s-a ajuns la o situaţie paradoxală: Statele Unite ar fi dorit să iasă din război, însă nu puteau accepta că victoria va aparţine comuniştilor. De aceea, la 30 aprilie 1970, trupele americane secondate de cele sud-vietnameze atacau Cambodgia. sperând să taie liniile de aprovizionare ale comuniştilor. Şi această decizie se va dovedi neinspirată, indirect contribuind la venirea la putere în această ţară a lui Pol Pot şi a Khmerilor roşii. După două luni de la declanşarea invaziei. Senatul american vota amendamentul Cooper - Church prin care

intervenţia în Cambodgia lua sfârşit. Aceeaşi soartă o va avea şi campania din Laos, din februarie 1971.

Faza finală a războiului va fi precipitată de invazia trupelor comuniste în Sud, care începe la 30 martie 1972, în scurt timp fiind cucerit importantul centru de la Quang Tri. Americanii ripostează prin bombardamente masive şi folosirea armelor de ultimă generaţie, astfel că, în octombrie, Nordul propune încheierea păcii pe baza încetării focului. Cu toate că. între 18 şi 30 decembrie 1972. noi bombardamente americane ating Hanoi şi Haiphong, la 23 ianuarie 1973 se încheie pacea de la Paris.

Cei care au negociat tratatul, secretarul de stat american Henry Kissinger şi oficialul vietnamez Le Duc Tho, au fost recompensaţi cu premiul Nobel pentru pace. dar războiul din Vietnam nu se încheiase deşi, la 29 martie 1973, ultimul soldat american se retrăsese. In decembrie 1974. trupele comuniste au atacat din nou Sudul, testând reacţia americană. Cum Casa Albă nu mai era dispusă la o nouă aventură, la 10 martie 1975, generalul Vo Nguyen Giap ordona o ofensivă majoră de primăvară, trupele sale atingând Saigonul la 23 aprilie. Cu speranţa că Nordul se va mulţumi cu cuceririle de până atunci, preşedintele american Gerald Ford a anunţat că Statele Unite nu se vor amesteca în conflict.

Insă ofensiva comuniştilor era totală. La Saigon, sub efectul panicii, americanii au abandonat mii de sud-vietnamezi care le fuseseră loiali, inclusiv documente şi înregistrări privind cetăţeni din Sud care-i ajutaseră. La 30 aprilie 1975, palatul prezidenţial din Saigon era cucerit de comunişti. Pentru Statele Unite, războiul din Vietnam a fost unul din evenimentele care au afectat negativ atât imaginea publică a ţării, cât şi economia, generând dispute care s-au extins în timp. Peste toate rămâne orgoliul rănit al unei mari puteri şi poate, tocmai din această cauză, a fost nevoie ca la Hollywood să se inventeze personajul Rambo, pentru ca măcar pe micul ecran vietnamezii să fie învinşi.

Cehoslovacia, 1968

După lovitura comunistă din 1948, regimul din Cehoslovacia nu s-a deosebit cu nimic de celelalte din lagărul socialist. Şi totuşi, „primăvara de la Praga" din 1968 va demonstra că setea de libertate a cehilor şi slovacilor nu scăzuse. Evenimentele se leagă de numele lui Alexander Dubcek, ales în fruntea partidului la 25 ianuarie 1968.

Originar din Slovacia, Dubcek copilărise în Uniunea Sovietică până prin 1938. Revenit în ţară în timpul războiului, el a luptat în clandestinitate, urmând apoi o carieră pe linie de partid, putem spune tipică. După ce a fost ales prim-secretar al Partidului Comunist Cehoslovac, alături de el se vor remarca generalul Ludvik Svoboda, ales la 6 aprilie preşedinte, precum şi noul premier Oldrich Cernik.

Noua echipă va iniţia un program al partidului ambiţios, reformator, o întreagă mişcare ce va rămâne în istorie drept „Primăvara de la Praga". Era prevăzută în mod expres libertatea cuvântului şi a presei, a adunărilor şi a religiei. De asemenea, Slovacia primea un nou statut, beneficiind de o autonomie lărgită. Vântul reformelor s-a extins la nivelul instituţiilor şi a fost foarte bine primit de întreaga societate. Evenimentele din Cehoslovacia nu puteau rămâne fără ecou la Moscova, care se temea ca exemplul praghez să nu fie urmat şi de alte state comuniste.

Astfel, în iulie 1968, conducerea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a început să preseze la Praga pentru stoparea tendinţelor liberale, însă, deşi este invitat să participe la o conferinţă la Moscova sau Varşovia, la 5 iulie, Dubcek refuză, în aceste condiţii. Biroul Politic sovietic se deplasează la graniţa cehoslovacă, în mica localitate Cierna.

Presiunile făcute asupra lui Dubcek nu au avut efectele scontate. Mai mult, el primea la Praga vizita lui losip Broz Tito (9-11 august) şi Nicolae Ceauşescu (15-17 august), care-1 asigurau de sprijinul Iugoslaviei şi al României, în aceste condiţii, la 20-21 august, conducerea sovietică a decis să trimită 200.000 de soldaţi aparţinând trupelor participante la Pactul de la Varşovia pentru a înăbuşi revolta cehoslovacilor. S-a remarcat lipsa României, actul lui Nicolae Ceauşescu fiind considerat unul de frondă faţă de Moscova şi contribuind mult la buna imagine pe care acesta o va avea în Occident în anii următori.

Rezistenţa populară eroică a cehoslovacilor a determinat Moscova să suplimenteze numărul trupelor, ajungându-se la 650.000 de soldaţi. Pe parcursul evenimentelor, Dubcek a dispărut câteva zile, iar generalul Svoboda a fost chemat la Moscova. La 27 august, cei doi se întorc la Praga şi anunţă anularea unor importante reforme. La 6 septembrie, adjunctul ministrului sovietic de externe, Kuzneţov, sosea la Praga. Era introdusă cenzura, iar Jiri Hajek, şeful diplomaţiei cehoslovace, care prezentase cazul ţării sale la Organizaţia Naţiunilor Unite, este forţat să demisioneze la 19 septembrie, în ce-1 priveşte pe Alexander Dubcek, el a mai fost tolerat în

fruntea partidului până în aprilie 1969. fiind apoi schimbat din funcţie, scos din Comitetul Central şi trimis ambasador în Turcia, la 28 septembrie 1969. La fel ca în cazul Ungariei, evenimentele de la Praga au demonstrat că Moscova nu este dispusă să accepte reformarea sistemului în statele din lagărul socialist, fiind conştientă că aceasta putea să îi afecteze propria stabilitate politică.

Deceniul destinderii, 1969-1979

Venirea preşedintelui Richard Nixon la Casa Albă şi numirea lui Henry Kissinger în fruntea Consiliului Securităţii Naţionale (ulterior, el va fi şi secretar de stat între 1973 şi 1977) vor schimba optica americanilor asupra relaţiilor cu Uniunea Sovietică. După ce un număr major, de conflicte a condus la deteriorarea continuă a raporturilor dintre cele două superputeri, la sfârşitul anilor '70 apărea un nou tip de mesaj, şi anume apelul la înţelegere şi rezolvarea diferendelor pe cale amiabilă. Astfel, începe un deceniu în care au fost promovate cu precădere relaţii cordiale şi au fost înregistrate progrese simţitoare pe calea cooperării internaţionale. Totul avea să se sfârşească o dată cu atacarea Afganistanului de către trupele sovietice, în decembrie 1979.

Destinderea s-a făcut simţită pe numeroase planuri, atât în Europa, cât şi în afara ei. De exemplu, după ce problema germană fusese una din principalele surse de tensiune dintre Est şi Vest, la 12 august 1970, premierii şi miniştrii de externe sovietici şi germani, Alexei Kosîghin şi Andrei Gromîko, respectiv Willy Brandt şi Walter Scheel, semnau tratatul dintre cele două state. Potrivit acestui document, care inaugurează linia *Ostpolitik* a Bonnului, frontierele europene nu mai puteau fi schimbate decât în urma negocierilor.

O evoluţie care a suiprins mediile internaţionale a fost apropierea dintre Statele Unite şi China, în februarie 1972. preşedintele Richard Nixon vizita Beijingul, întâlnindu-se cu Mao Tse-dun. Prin acest pas, americanii urmăreau să creeze o breşă în relaţia dintre cei doi coloşi comunişti. Uniunea Sovietică şi China, dar şi să rezolve dificilele probleme legate de prezenţa trupelor americane în Asia de Sud-Est. Deşi chestiunea Taiwanului rămânea una spinoasă, totuşi vizita lui Nixon la Beijing a fost fructuoasă şi cu semnificaţii pentru raporturile internaţionale, cel mai important factor fiind situarea Chinei în rândul superputerilor.

Din acest moment, Uniunea Sovietică va trebui să urmărească „ecuaţia chineză" cu mai multă atenţie. Succesorul lui Nixon, Gerald Ford, va fi şi el oaspetele lui Mao, între l şi 5 decembrie 1975, prilej cu care liderul comunist chinez va critica destinderea relaţiilor americano-sovietice.

Un pas semnificativ pe calea destinderii şi a dezarmării 1-a constituit vizita lui Richard Nixon la Moscova, în perioada 22-30 mai 1972. împreună cu Leonid Brejnev, şeful executivului american a semnat, la 26 mai, acordul S.A.L.T. privind limitarea armamentului strategic, contribuind astfel decisiv la îmbunătăţirea climatului internaţional. Cooperarea sovieto-americană în domeniul controlului înarmărilor şi cu precădere în cel al rachetelor balistice a cunoscut progrese demne de consemnat, iar atmosfera de înţelegere se va concretiza în prima misiune spaţială comună, programul Soiuz - Apollo, demarat în 1975.

Răspunzând invitaţiei omologului american. Leonid Brejnev va vizita, la rândul lui, Statele Unite între 18 şi 25 iunie 1973. La 21 iunie, cei doi şefi de state semnau un acord asupra principiilor de bază privind reducerea armelor ofensive strategice. O nouă întâlnire a celor doi lideri a avut Ioc la Moscova, între 27 iunie şi 3 iulie 1974, pentru ca, la 24 noiembrie, la Vladivostok, Nixon şi Brejnev să convină asupra încheierii unui tratat privind limitarea armelor strategice până în decembrie 1985.

între timp, în iulie 1973, se deschisese Conferinţa internaţională de la Helsinki privind colaborarea şi securitatea în Europa, cu participarea a 33 de state europene din ambele blocuri militare, inclusiv a celor neutre, la care se vor adăuga Statele Unite şi Canada. Doar Albania a boicotat lucrările Conferinţei, Enver Hodja dovedind încă o dată că la Tirana era instalat un regim de tip Stalinist care respingea până şi discutarea ideii de reformă. Actul final de la Helsinki a fost semnat la l august 1975. Noul preşedinte american Gerald Ford şi Leonid Brejnev parafau astfel *status-quo-u*\ în Europa. Moscova îşi dorea acest lucru încă de la sfârşitul celui de-al doilea război mondial, dar această consfinţire a stării de fapt va fi plătită prin recunoaşterea caracterului universal al drepturilor omului.

„Spiritul de la Helsinki" s-a răsfrânt pozitiv asupra relaţiilor internaţionale, cele două sisteme părând a coopera în mod onest, deşi numeroase surse de tensiune alimentau temerile celor pesimişti. O semnificaţie aparte, mai ales din perspectivă istorică, o are alegerea, la 16 octombrie 1978, a cardinalului polonez Karol Wojtyla ca Papă sub numele loan Paul II. în vârstă de 58 de ani, anticomunist convins, el era cel mai tânăr suveran

pontif ales în secolul XX, fiind şi primul neitalian ajuns în această postură după Adrian II (l522).

Mulţi analişti ai războiului rece vor considera că alegerea unui Papă provenit dintr-un stat comunist va da o puternică lovitură sistemului. Primele semne au apărut chiar în iunie 1979, atunci când loan Paul II a vizitat Polonia, el fiind primul suveran pontif care poposea într-un ţară socialistă. Imensul val de simpatie arătat de polonezi atunci avea şi conotaţia unei fronde la adresa regimului de la Varşovia.

Spre sfârşitul deceniului al 8-lea, nimic nu părea să anunţe o nouă perioadă de conflict. La Kremlin, secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Leonid Brejnev, era deja dependent de medicamente, iar gerontocraţia domina. Noul preşedinte american, Jimmy Carter, nu avea o imagine foarte clară asupra liniei politice faţă de Moscova, cu toate că sovieticii înregistraseră două succese indirecte în faţa Casei Albe: în aprilie 1978, comuniştii preluaseră puterea în Afganistan, iar în iunie 1979, şahul Iranului abdicase, noul lider de la Teheran, ayatollahul Khomeini, fiind profund antiamerican şi antioccidental. Mai mult, în America Centrală, Grenada şi Guatemala experimentau regimuri de tip comunist, în ciuda acestor evoluţii, între 15 şi 18 iunie 1979, Leonid Brejnev şi Jimmy Carter se întâlneau la Viena pentru a semna acordul S.A.L.T. U.

Totul a căpătat alte dimensiuni când Moscova a luat decizia de a invada Afganistanul. Atunci, situaţia internaţională era deja încordată datorită evenimentelor de la Teheran şi amplasării de rachete sovietice tip „S.S.20" în vestul Uniunii Sovietice, în noiembrie 1979, ambasada Statelor Unite din Iran a fost ocupată şi personalul diplomatic împreună cu alţi cetăţeni americani au fost luaţi ostateci. Momentul a fost unul extrem de jenant pentru administraţia de la Casa Albă, pusă în imposibilitatea de a interveni pentru a-şi apăra interesele, marcând practic falimentul politicii sovietice a lui Jimmy Carter.

Celălalt eveniment semnificativ, amplasarea rachetelor „S.S.20", va genera, la 12 decembrie 1979, decizia N.A.T.O. de a desfăşura rachete „Cruise" şi „Pershing II" în Europa de Vest. Astfel, invadarea Afganistanului, începută la 26-27 decembrie 1979, nu va face decât să detoneze o situaţie explozivă.

II.2.C. *Afganistanul: al doilea război rece*

Afganistanul a fost şi a rămas o zonă în care interesele marilor puteri se încrucişează în mod nefericit cu un amalgam etnic şi religios, în aprilie 1978. o lovitură de stat aducea la putere două facţiuni de sorginte marxistă, khalq şi parcham. Cum se întâmplă adesea, după victorie, liderul uneia dintre grupări a trebuit să cedeze puterea fostului aliat, în acest caz, Babrak Karmal, liderul khalq, a fost nevoit să-şi găsească refugiul în Europa de Est. în fruntea Afganistanului rămâneau preşedintele Nur Mohammed Taraki şi premierul Hatlzullah Amin. Ei au iniţiat o serie de reforme prin care vizau modernizarea societăţii, dominată de triburile tradiţionaliste islamice, punând accent pe un nou statut al femeii şi pe rolul educaţiei.

Noul curs iniţiat de putere a nemulţumit forţele tradiţionaliste, astfel că, în martie 1979, a izbucnit o puternică revoltă a mujahedinilor. După ce situaţia a revenit sub control, în septembrie, premierul Amin 1-a asasinat pe preşedintele Taraki şi a rămas singur la putere. Convinsă că sub regimul lui Hafizullah Amin situaţia se va deteriora, Uniunea Sovietică care avea deja un număr important de consilieri în Afganistan, a luat o decizie ce se va dovedi extrem de neinspirată, asemănată de istorici cu gafa tăcută de Statele Unite când s-au angrenat în războiul din Vietnam, în mod evident. Leonid Brejnev a greşit subestimând reacţia Occidentului, bazându-se pe informaţiile livrate de K.G.B. care îl asigurau că intervenţia va fi de ordinul săptămânilor şi că preşedintele american Jimmy Carter nu va interveni.

însă, de această dată. Carter 1-a ascultat pe consilierul său Zbignexv Brzezinski şi a ţinut un discurs fulminant, caracterizând invazia sovietică din Afganistan drept „cel mai serios pericol pentru pace începând din 1945". In plus, a oprit derularea unui contract de export de cereale cu Moscova şi a decis boicotarea Olimpiadei de la Moscova din vara anului 1980 (de menţionat că. în replică. Uniunea Sovietică va proceda identic în cazul Olimpiadei de la Los Angeles din 1984, atunci când doar România va sparge unitatea blocului socialist, trimiţându-şi reprezentanţii în Statele Unite). De asemenea, Brejnev a greşit şi atunci când a calculat greşit efectele din lumea islamică şi reacţia acesteia.

în noaptea de 26/27 decembrie 1979, trupele sovietice invadau Afganistanul, preşedintele Hafizullah Amin fiind ucis în timpul evenimentelor şi înlocuit cu Babrak Karmal. în replică, la 4 ianuarie 1980. Jimmy Carter impunea embargou comercial şi suspenda ratificarea

tratatului S.A.L.T. II, promiţând sprijin sporit pentru autorităţile din Pakistan. Dincolo de faptul că atacul a pus capăt destinderii din relaţiile sovieto-americane, nu este lipsită de importanţă nici reacţia Chinei, care a condamnat invazia şi a cerut retragerea trupelor sovietice din Afganistan.

După ce a surprins Moscova prin poziţia neaşteptat de fermă adoptată. Carter va formula o nouă doctrină, care-i va purta numele, potrivit căreia Golful Persic era considerat zonă de importanţă strategică vitală pentru Statele Unite. Practic, Uniunea Sovietică era exclusă de la tratativele din regiune, americanii urmând a trata direct cu orice forţă exterioară care i-ar fi ameninţat interesele. După cum subliniam deja. nu trebuie neglijată implicarea lui Zbignew Brzezinski, care a determinat atragerea Uniunii Sovietice într-o cursă economică şi militară cu efecte negative, ce au condus la creşterea tensiunilor politice şi sociale interne.

Pe lângă reacţia Statelor Unite şi opoziţia neaşteptat de fermă a rebelilor afgani. Moscova se va confrunta şi cu criza din Polonia. Aici, la 22 septembrie 1980. se năştea primul sindicat independent din Europa de Est, *Solidaritatea,* care număra circa zece milioane de membri. Sub presiunea lui. Edward Gierek va fi nevoit să cedeze conducerea partidului lui Stanislaw Kania, considerat mai reformist. Insă, la 24 ianuarie 1981, la apelul *Solidarităţii,* milioane de polonezi au intrat în grevă, solicitând săptămâna de lucru de cinci zile.

Pentru a nu scăpa situaţia de sub control, autorităţile comuniste au apelat la un om de mână forte, generalul Wojciech Jaruzelski. La 13 decembrie 1981, Jaruzelski instituia legea marţială, ordonând arestarea liderilor *Solidarităţii.* Interesantă este observaţia formulată deja de mulţi analişti, conform căreia poziţia dură a lui Jaruzelski a fost adoptată pentru a evita o intervenţie sovietică, ce părea iminentă Ia un moment dat.

Datele problemei au fost complicate şi de schimbările apărute la nivelul conducerilor executive din Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Noul şef al administraţiei americane, republicanul Ronald Reagan, era adeptul unei linii dure în relaţia cu Moscova, motiv pentru care a decis suplimentarea arsenalului nuclear propriu, argumentând că o primă lovitură nucleară sovietică ar fi devastat Statele Unite. Totodată. Reagan a cerut sovieticilor să se retragă din Afganistan şi Cambodgia.

Intre timp. la Kremlin, după decesul lui Brejnev, survenit la 10 noiembrie 1982, fostul şef al K.G.B.-ului. luri Andropov, era ales secretar general la 12 noiembrie. Acesta era conştient de faptul că

economia sovietică se confrunta cu o criză de sistem, că războiul din Afganistan era unul impopular şi că la toate acestea se adăugau subvenţiile necesare menţinerii sateliţilor Uniunii Sovietice din întreaga lume, în frunte cu Vietnam, Cuba, Afganistan ori Etiopia.

în martie 1983. Ronald Reagan a venit cu o idee-surpriză: *Iniţiativa de Apărare Strategica,* mai bine cunoscută datorită mass- media ca *războiul stelelor.* Totul părea desprins dintr-un scenariu ştiinţifico-fantastic. de altfel titlul dat de presă *Iniţiativei* este elocvent, propunându-se protejarea Statelor Unite în faţa unui atac nuclear cu rachete prin ridicarea unui scut în spaţiu. Criticat, programul a contribuit totuşi şi mai mult la atragerea Uniunii Sovietice într-o cursă extrem de costisitoare pe care economia acestei ţări o va suporta tot mai greu. La rândul său, Reagan a avut un argument suplimentar după ce ruşii au doborât în septembrie 1983 un avion de pasageri sud-coreean, zborul KA 007, care dintr-o eroare se abătuse de pe culoarul de zbor planificat. Au murit atunci toate cele 269 de persoane aflate la bord numai datorită faptului că sovieticii confundaseră avionul sud-corean cu un avion de spionaj.

La 9 februarie 1984 înceta din viaţă luri Andropov, el fiind înlocuit tot cu un reprezentant al gerontocraţiei, Konstantin Cernenko, la 13 februarie, însă, la Kremlin, începuse deja să joace un rol proeminent Mihail Gorbaciov care va întreprinde, de altfel, o vizită în Marea Britanic între 15 şi 21 decembrie 1984. întâlnirea cu premierul Margaret Thatcher va constitui un succes personal pentru Gorbaciov. care a demonstrat că poate reprezenta o alternativă la Kremlin acceptabilă pentru Occident.

De altfel, la 11 martie 1985. a doua zi după decesul lui Cernenko, Gorbaciov va deveni secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Venirea lui la putere va aduce şi încheierea războiului rece.

II.2.d. *Finalul: Gorbaciov şi prăbuşirea Uniunii Sovietice*

Mihail Gorbaciov s-a născut în 1931 în Caucazul de Nord, la Stavropol. A urmat Facultatea de Drept la Universitatea din Moscova, absolvind-o în 1955. în anii studenţiei a cunoscut-o pe Raisa Titorenko. cu care s-a căsătorit în 1953 şi care va avea o influenţă deosebită asupra carierei sale politice. După ce a terminat studiile, s-a întors acasă, urmând treptele ierarhiei de partid, astfel că, în 1970, era prim-secretar al Comitetului Regional Stavropol. Apoi, pe rând, ajunge în Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, în 1971, membru supleant al Biroului Politic, în 1979, şi membru cu drepturi depline anul următor. 100

Ajuns în fruntea Uniunii Sovietice, Gorbaciov a iniţiat o nouă gândire politică, bazată, în principal, pe câteva componente. Cele mai importante aveau în vedere faptul că o confruntare între cele două superputeri era neproductivă, că puterea militară nu garanta automat şi securitatea şi că Uniunea Sovietică trebuia să devină un stat normal, care nu dorea să cucerească lumea. Deci, implicit, era abandonată ideea că politica externă trebuia gândită şi condusă prin prisma factorului ideologic. Pentru a promova această gândire, Gorbaciov 1-a avut alături pe Eduard Şevarnadze, numit, la 2 iulie 1985, ministru de externe în locul lui Andrei Gromîko. Cei doi au revoluţionat, practic, politica externă sovietică, beneficiind şi de un imens capital de simpatie în întreaga lume.

Gorbaciov a realizat că doar prin dialog deschis cu Statele Unite poate găsi o soluţie pentru ieşirea din criză. Intre 19 şi 21 noiembrie 1985 avea loc o primă întâlnire cu Ronald Reagan, aceasta deschizând şirul unor discuţii fructuoase, în plan intern, Gorbaciov a reţinut atenţia prin poziţia adoptată la Congresul XXVII al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice desfăşurat între 25 februarie şi 6 martie 1986. Cu acel prilej, va fi atacată epoca Brejnev, denumită „era stagnării" şi se va vorbi despre războiul din Afganistan ca despre „o rană sângerândă".

Prima vizită a lui Gorbaciov în Statele Unite, desfăşurată între 7 şi 10 decembrie 1987, s-a transformat într-un imens succes personal al liderului reformist. Asumându-şi cele convenite la discuţiile cu Reagan, Gorbaciov va semna, la 14 aprilie 1988, documentele care puneau capăt războiului din Afganistan, la 15 februarie 1989 ultimele trupe sovietice părăsind ţara. De asemenea Gorbaciov a contribuit la normalizarea relaţiilor cu China, profitând de vizita efectuată la Beijing între 15 şi 19 mai 1989. Apoi, la 6 iulie, Gorbaciov, într-un discurs ţinut la Consiliul Europei de la Strasbourg, afirma că Uniunea Sovietică nu se va opune reformelor din Europa de Est.

Semnalul dat de Gorbaciov la Strasbourg a fost bine receptat atât în mediile politice apusene, cât şi în statele estice. Spre toamnă, un val de schimbări a afectat întreg lagărul socialist. La 7 octombrie, vizitând Berlinul, Gorbaciov avea să declare că „viaţa îi pedepseşte pe cei care rămân în urmă". Efectul a fost schimbarea Iui Erich Honecker cu Egon Krenz, la 18 octombrie. Mult mai spectaculoasă a fost însă căderea Zidului Berlinului la 9 noiembrie, moment perceput în întreaga lume ca un preludiu la înlăturarea deplină a comunismului în Europa.

După întâlnirea din insula Malta, din 2-3 decembrie 1989, dintre Mihail Gorbaciov şi George Bush, prilej cu care liderul de la Kremlin a declarat că nu va folosi forţa pentru menţinerea regimurilor comuniste din

Europa Estică, lucrurile au devenit clare. O semnificaţie aparte au avut căderea regimului lui Nicolae Ceauşescu, la 22 decembrie, şi executarea dictatorului. Valul schimbărilor a afectat apoi întregul spaţiu dominat până cu câteva luni în urmă de Uniunea Sovietică.

Problema unificării Germaniei a fost un test decisiv al noului raport de forţe şi al faptului că războiul rece se sfârşise. La 8 februarie 1990. secretarul de stat James Baker vizita Moscova şi propunea negocieri pentru unificarea Germaniei în fonnula „doi plus patru", adică cele două Germanii, Statele Unite, Uniunea Sovietică, Marea Britanic şi Franţa, întrucât părţile au căzut de acord, la 12 septembrie, tot la Moscova, era semnat tratatul care consfinţea reunificarea pe cale paşnică a Germaniei. La 3 octombrie, la Berlin, avea loc ceremonia oficială.

în aceste condiţii, dizolvarea oficială a Pactului de la Varşovia, survenită la 31 martie 1991, nu mai constituia o surpriză.

în schimb, sfârşitul Uniunii Sovietice a fost unul dramatic. După ce, la 21 august 1991, tentativa de lovitură de stat de la Moscova a eşuat, şubrezind totuşi poziţia lui Gorbaciov, la 8 decembrie 1991. în pădurea Belovezh de lângă Minsk, preşedinţii şi premierii Rusiei, Ucrainei şi Bielorusiei declarau dizolvarea Uniunii Sovietice şi formarea Comunităţii Statelor Independente. Ulterior, la 21-22 decembrie, la Alma Aţa, 11 reprezentanţi ai fostelor republici sovietice aderau la C.S.I. De menţionat că Estonia, Letonia, Lituania şi Georgia nu au participat la întâlnire, alegând independenţa.

în aceste condiţii, la 25 decembrie, Mihail Gorbaciov va demisiona, iar steagul sovietic va fi înlocuit la Kremlin cu cel rusesc. La 27 decembrie, noul preşedinte rus Boris Elţîn îi lua locul lui Gorbaciov, iar la 31 decembrie. Uniunea Sovietică îşi înceta oficial existenţa potrivit regulilor dreptului internaţional.

Fără îndoială, semnificaţia încheierii războiului rece este una multiplă, întrebările care rămân sunt numeroase şi. desigur, istoricii nu şi-au spus încă ultimul cuvânt. Documentele diplomatice clasificate încă vor oferi, cu siguranţă, surprize multiple şi nu este exclus ca unele judecăţi de valoare să fie privite prin altă prismă. Deschiderea arhivelor fostei Uniuni Sovietice va oferi, desigur, între altele, şi argumente la dilema dacă. atunci când a decis promovarea noii linii politice. Gorbaciov era conştient de nevoia sistemului de schimbare sau a predominat voinţa omului politic. Oricum, rămâne faptul că omenirea a găsit o ieşire rezonabilă dintr-una din cele mai mari crize prin care a trecut, care la un moment dat risca să pună în discuţie chiar viitorul civilizaţiei.

m. SITUAŢIA INTERNĂ A MARILOR PUTERI

DI. l. Statele Unite ale Americii

Ieşită învingătoare din cel de-al doilea război mondial, America trebuia să ducă povară unei noi confruntări, cea cu Uniunea Sovietică şi lagărul socialist, în aceste condiţii, viaţa politică internă era dominată, la începutul deceniului al 6-lea, de spectrul pericolului comunist. S-a declanşat astfel o vânătoare de vrăjitoare, o adevărată pată pentru democraţia americană, exponentul principal al campaniei fiind senatorul Joseph McCarthy.

Reprezentant al republicanilor din statul Wisconsin, McCarthy declanşa, la 9 februarie 1950, o campanie împotriva presupuşilor comunişti care împânziseră America, în calitatea lui de preşedinte al unei comisii senatoriale de anchetă. McCarthy conducea o cruciadă bazată pe acuzaţii care, de cele mai multe ori, nu se bazau pe probe, dar în urma cărora foarte mulţi americani au avut de suferit. Lista celor care au simţit ce înseamnă să intri în vizorul comisiei a fost deschisă cu un caz celebru, respectiv o actriţă de mare succes, care a fost înlocuită din distribuţia serialului *The Aldrich Family,* deşi acuzaţiile aduse împotriva ei nu au fost niciodată probate. După o perioadă de glorie, steaua lui McCarthy a început să apună, în 1952 senatorul Benton asemuindu-l cu Hitler. Totuşi, abia în noiembrie 1954, McCarthy a fost nevoit să demisioneze din fruntea comisiei pe care o prezida, intrând într-un con de umbră. A murit în 1957, uitat de toată lumea.

Perioada lui McCarthy a coincis cu războiul din Coreea, prilej pentru Administraţie de a dubla bugetul destinat armatei. Creşterea rolului militarilor în viaţa politică a fost evident şi cu prilejul campaniei prezidenţiale din toamna anului 1952. Aceasta s-a desfăşurat sub semnul celui de-al 22-lea amendament adus Constituţiei prin care preşedintele nu Wai putea sta la Casa Albă decât cel mult două mandate. Decizia era luată

şi ca o consecinţă a celor patru succese consecutive pe care le obţinuse Franklin D. Roosevelt.

La alegerile din noiembrie 1952, eroul din cel de-al doilea război mondial, generalul Dwight Eisenhower, secondat de un tânăr avocat, Richard Nixon, a obţinut o victorie zdrobitoare pentru Partidul Republican, surclasându-1 pe democratul Adlai Stevenson în 39 de state şi adunând peste 33 de milioane de voturi populare, care i-au dat dreptul la 442 de susţinători în colegiul electoral, faţă de doar 89 pentru Stevenson.

Reales, Eisenhower a rămas la post până în 1960. Pe parcursul mandatelor sale au crescut tensiunile specifice războiului rece, iar în plan intern, a luat sfârşit era McCarthy, izbucnind în schimb puternice conflicte rasiale. De menţionat că, tot sub regimul Eisenhower, s-a produs şi execuţia pe scaunul electric a soţilor Ethel şi Julius Rosenberg, la 19 iunie 1953. Cei doi fuseseră acuzaţi de spionaj în favoarea Uniunii Sovietice, respectiv vânzarea de secrete privind arsenalul atomic american, în momentul în care îşi încheia mandatul, Eisenhower intra în istorie drept unul dintre cei mai populari preşedinţi americani, păstrându-şi cota de încredere până la moarte, în 1969.

După cum menţionam deja, conflictele şi tensiunile rasiale au marcat profund societatea americană, cu precădere statele din Sud. Aflate deja la o cotă periculoasă, confruntările au izbucnit în decembrie 1955 cu prilejul incidentului de la Montgomery, statul Alabama. Atunci, Rosa Parks, o tânără de culoare, a refuzat să cedeze locul pe care îl ocupa într-un autobuz în secţiunea destinată albilor. Ea a fost arestată şi, pentru că a refuzat să plătească amenda, va fi condamnată. Sentinţa a generat puternice proteste locale conduse de un tânăr pastor, Martin Luther King, şi timp de două luni negrii au boicotat autobuzele locale. Fiind acuzat de instigare, conform legislaţiei locale, King împreună cu alţi 114 demonstranţi au fost arestaţi la rândul lor. Un alt incident avea loc la Universitatea Alabama, acolo unde un prim student de culoare admis la cursuri va fi exclus în urma demonstraţiilor violente ale albilor.

Datorită gravităţii situaţiei, cazul a ajuns la Curtea Federală, îngrijorată de creşterea tensiunilor din statele sudice, în februarie 1956, Curtea se pronunţa pentru încetarea segregaţiei în educaţia publică, considerând-o ca o violare a libertăţilor civile. După alte două luni, Curtea Supremă decidea şi ea că segregaţia în mijloacele de transport în comun era

ilegală. In ciuda acestor hotărâri ale înaltelor instanţe federale, disputele din statele sudice au rămas o problemă gravă şi încă nesoluţionată deplin.

Campania electorală din 1960 se anunţa interesantă în condiţiile în care preşedintele Eisenhower nu mai avea dreptul să candideze. La 8 noiembrie 1960, democratul John F. Kennedy îl învingea pe vicepreşedintele republican Richard Nixon, după un vot popular mai strâns ca niciodată: 34.227.096 la 34.108.546. Cu acest prilej s-au înregistrat câteva premiere. A fost prima dată când cei doi candidaţi s-au confruntat în dezbateri televizate, iar faptul a avut impact dacă avem în vedere că deja 40 de milioane de americani aveau televizoare. Kennedy devenea cel mai tânăr preşedinte, fiind totodată şi primul romano-catolic ajuns la Casa Albă.

Kennedy îşi începea mandatul la 20 ianuarie 1961, beneficiind şi de sprijinul Congresului în care democraţii aveau majoritate, dar acesta se va dovedi pe cât de scurt, pe atât de zbuciumat. Confruntării deschise cu Uniunea Sovietică, ce a dus la criza rachetelor cubaneze, i se vor adăuga probleme interne. Deşi nu au lipsit succesele, cum ar fi trimiterea lui John Glenn în spaţiu, primul american care, la 20 februarie 1962, va efectua un zbor orbital înconjurând pământul de trei ori, Kennedy avea de înfruntat puternice adversităţi.

In plus, mişcarea paşnică iniţiată de pastorul Martin Luther King câştiga tot mai mult teren. La 28 august 1963, King conducea un impresionant marş la care a participat un număr important de persoane, adunate în Washington D.C. Interesant este faptul că un sfert din manifestanţi erau albi, iar vedete precum Marlon Brando, Joan Baez ori Bob Dylan au contribuit la creşterea cotei de interes. Cu acest prilej, Martin Luther King a rostit celebrul discurs / *have a dream,* anul următor fiind recompensat cu premiul Nobel pentru pace.

Mandatul furtunos al tânărului preşedinte avea să se sfârşească în mod tragic. La 22 noiembrie 1963, John Kennedy, împreună cu soţia lui, Jacqueline, erau împuşcaţi în Dealey Piaza din Dallas, într-un moment când salutau mulţimea din maşina decapotabilă cu care se deplasau alături de guvernatorul statului Texas, John Connoly, rănit şi el. Preşedintele nu a supravieţuit celor două gloanţe pe care le-a primit în ceafa şi cap, murind în drum spre spital. Imediat, vicepreşedintele Lyndon Johnson a preluat puterea sub imperiul temerilor că sovieticii s-ar fi putut afla în spatele atentatului şi ar fi putut profita de vidul de putere.

Cazul Kennedy rămâne o enigmă până astăzi, foarte mulţi comentatori fiind convinşi că adevăratul vinovat şi, mai ales, cel care a comandat asasinatul nu vor fi aflaţi niciodată. Principalul suspect, Lee Harvey Oswald, a fost arestat chiar în după-amiaza de 22 noiembrie. Acesta avea un trecut cel puţin ciudat: fost în marina americană, el detectase în Uniunea Sovietică unde s-a căsătorit, după care a revenit în Statele Unite. Având vederi de stânga, organizase Comitetul *Fair Play pentru Cuba.* La 24 noiembrie, pe când era transferat de la o închisoare la alta. deşi flancat de doi detectivi, a fost împuşcat în spate de Jack Ruby şi astfel principalul suspect a murit înainte să poată spune ceva. De menţionat că Ruby era patronul unui club de noapte din Dallas şi era suspectat că are conexiuni cu lumea mafiei. Potrivit rezultatelor oficiale ale anchetei, publicate de Comisia Warren la 27 septembrie 1964, Lee Harvey Oswald era singurul vinovat pentru asasinarea lui John F. Kennedy.

Soarta tragică a lui Kennedy a fost împărtăşită şi de reverendul Martin Luther King. Născut în 1929, el îşi câştigase o imensă popularitate datorată campaniei lui paşnice pentru drepturile populaţiei de culoare, care îl considera un adevărat purtător de cuvânt al celor ce se opuneau segregaţiei. La 4 aprilie 1968, King avea să fie ucis cu un glonţ în timp ce se afla pe terasa Motelului Lorraine din Memphis, statul Texas. Asasinatul a declanşat un imens val de manifestaţii la Washington şi în alte peste 100 de localităţi importante, fiind înregistrate chiar ciocniri cu garda naţională, în acelaşi an, la 5 iunie, fratele fostului preşedinte John Kennedy, senatorul Robert F. Kennedy, era şi el asasinat în timpul campaniei electorale de către un tânăr arab. Sirhan Beshara Sirhan.

Pe acest fond de violenţe, campania pentru alegerile prezidenţiale a fost deosebit de echilibrată. De această dată, republicanul Richard Nixon a reuşit să-1 învingă pe contracandidatul democrat Hubert Humphrey, votul popular consemnând 31.770.237 sufragii pentru Nixon şi 31.270.533 pentru Humphrey, in schimb, Partidul Democrat păstra majoritatea în Congres.

Mandatul lui Nixon avea^să fie umbrit de cel mai mare scandal în care a fost implicată Casa Albă. Watergate. La 17 iunie 1972. cinci oameni erau surprinşi în clădirea în care democraţii îşi aveau cartierul general pentru alegeri, blocul Watergate din Washington. Preşedintele Nixon a negat implicarea sa în scandal şi va reuşi să câştige alegerile, obţinând al doilea mandat. Totuşi, derularea anchetei şi a procesului va dezvălui

implicarea lui Nixon prin intermediul foştilor agenţi C.I.A. şi F.B.I., Howard Hunt şi Gordon Liddy, conform sentinţei date în ianuarie 1973. însă lucrurile nu s-au oprit aici, ancheta fiind continuată de doi ziarişti de la *Washington Post,* Robert Woodward şi Carl Bernstein, care s-au bazat pe informaţiile furnizate de un misterios informator ce şi-a păstrat anonimatul. *Deep Throat.* Pe baza celor relevate de ziarişti, în martie 1984. un mare juriu federal 1-a acuzat pe Nixon de implicare în conspiraţia din cazul Watergate, în consecinţă, la 8 august 1974, preşedintele îşi anunţa public demisia.

Dacă John Kennedy rămâne cel mai tânăr preşedinte din istoria Statelor Unite, Ronald Reagan devenea la 69 de ani cel mai bătrân şef al executivului american. Născut în 1911, în statul Illinois, fost actor la Hollywood în filme de seria B. el va fi ales preşedinte la 4 noiembrie 1980, într-un moment dificil al războiului rece. reuşind printr-o politică fermă să redea încrederea americanilor. De altfel, deceniul al 9-lea va rămâne drept „era Reagan". Remarcabilă a fost recuperarea rapidă a preşedintelui, în vârstă de 80 de ani, după tentativa de a-1 asasina a unui tânăr de 25 de ani. John Hinckley. Sub impresia realizărilor lui Reagan, în noiembrie 1988. vicepreşedintele republican George Bush, fost ambasador la Naţiunile Unite, va reuşi să se impună în dauna democratului Michael Dukakis.

S.U.A. rămânea la sfârşitul secolului XX o ţară a tuturor posibilităţilor, dar şi a contrastelor, cu alte cuvinte o naţiune mereu surprinzătoare. Astfel se explică noutăţi cel puţin „ciudate", cum ar fi alegerea unui guvernator de culoare în statul Virginia, pe de o parte, incidentele rasiale violente de la Los Angeles, pe de alta, sau creşterea spectaculoasă a numărului hispanicilor. De asemenea, în acest context îl putem include şi pe preşedintele Bill Clinton, implicat în scandaluri ce au devenit subiecte picante pentru mass-media internaţională.

Născut la 19 august 1946, Bill Clinton era ales în 1978. la numai 32 de ani. guvernator de Arkansas, în campania prezidenţială din 1992 1-a învins pe titularul de la Casa Albă, George Bush, bazându-se pe un program ce promitea reducerea taxelor şi impozitelor. Preşedinte până în 2000, Clinton s-a confruntat cu numeroase crize internaţionale, dar şi cu un imens scandal intern, fiind anchetat, în 1998. de o comisie condusă de un procuror independent numită de Senat, pentru legătura şi „aventurile sexuale" din biroul oval cu stagiara de la Casa Albă, Monica Lewinsky.

Cel de-al 43-lea preşedinte american, aflat la post la data publicării cursului de faţă, este fiul şefului republican al executivului George Bush. George W. Bush Jr. s-a născut la 6 iulie 1946 şi este licenţiat în istorie la Universitatea Yale în 1968. Guvernator de Texas între 1995 şi 2001, el a reuşit să-1 învingă pe contracandidatul democrat, vicepreşedintele Al Gore, făcând echipă cu Dick Cheney. Rezultatul final a fost cunoscut abia după numărarea voturilor din statul Florida, în urma acesteia Bush obţinând 271 de electori faţă de 267 cât a adunat Gore. Interesant este faptul că votul popular a fost câştigat de reprezentantul Partidului Democrat, care 1-a devansat pe Bush eu circa 335.000 de voturi.

Ales preşedinte, Bush a încercat să promoveze o politică internă menita să sprijine educaţia, dar prima mare provocare a mandatului său va fi momentul 11 septembrie 2001, unul care a schimbat cursul istoriei contemporane, în momentele dramatice care au urmat colapsului celor două turnuri ale World Trade Center din New York, Bush a demonstrat că are calităţile necesare unui conducător, reacţionând cu promptitudine şi reuşind să pună bazele unei largi coaliţii internaţionale care a declarat război terorismului. In urma unor acţiuni decisive, preşedintele Bush a reuşit să înlăture regimurile din Afganistan şi Irak, considerate susţinătoare ale reţelei Al-Qaeda. Saddam Hussein fiind suspectat, în plus, şi de faptul că ar fi deţinut arme de distrugere în masă.

IH.2. Marea Britanic

Politica internă britanică a fost dominată la debutul celei de-a doua jumătăţi de secol XX de lunga guvernare conservatoare, 1951-1964. La 27 octombrie 1951, Winston Churchill şi Partidul Conservator reuşeau să câştige alegerile în faţa laburiştilor, inaugurând o perioadă îndelungată de stabilitate politică. Numindu-1 pe Anthony Eden în fruntea Externelor. Churchill refăcea tandemul din timpul războiului, luând totodată o serie de măsuri prin care se dorea corectarea unor iniţiative laburiste. Cele mai semnificative decizii au vizat deznaţionalizarea în industria fierului şi a oţelului.

Tot la începutul noii ere conservatoare, Anglia 1-a pierdut pe regele George VI, decedat la 6 februarie 1952. După două zile. fiica lui îi succeda la tron sub numele Elisabeta II. Festivităţile de încoronare vor avea loc în iunie 1953, o dată cu acestea inaugurându-se o domnie lungă şi fructuoasă de peste o jumătate de secol.

în calitate de priin-ministru, Winston Churchill a promovat aceeaşi politică tradiţională în plan extern, militând pentru întărirea relaţiilor cu Statele Unite, în principal. De asemenea, el a acordat atenţie propriului arsenal nuclear, la 26 februarie 1952 anunţând că şi Marea Britanic a produs bomba atomică.

Din motive de sănătate şi de vârstă, la 5 aprilie 1955. Churchill a demisionat din fruntea guvernului, desemnându-l succesor pe Anthony Eden. Noul premier se va confrunta cu izbucnirea campaniei teroriste în Irlanda la iniţiativa Armatei Republicane Irlandeze, dar mai ales cu criza Suezului. In urina intervenţiei militare nereuşite din Egipt, fiind discreditat, Anthony Eden va fi nevoit să demisioneze la 9 ianuarie 1957.

La 10 ianuarie, era inaugurat mandatul noului premier conservator Harold MacMillan, care va rămâne la Downing Street 10 până în 1963. Una din principalele realizări ale cabinetului va apărea ca urmare a unei politici înţelepte şi liberale în privinţa fenomenului decolonizării. In schimb, la capitolul nereuşite se înscrie *veto-u* francez faţă de solicitarea Marii Britanii de aderare la Piaţa Comună, exprimat la Bruxelles, la 29 ianuarie 1963.

Un fenomen aparte care ia naştere începând din aprilie 1963 este *beatlemania.* Atunci, formaţia Beatles a atins pentru prima dată locul l în topurile britanice, declanşând un adevărat fenomen de masă. Cei patru tineri din Liverpool au cucerit Anglia şi, după turneul din 1964, Statele Unite şi întreaga lume. S-a ajuns până acolo încât ziarul *Sunday Times* i-a comparat pe John Lennon şi Paul McCartney cu compozitorii clasici, considerând chiar că sunt cei mai mari după Beethoven. Fenomenul a durat până la despărţirea celor patrii în anul 1970.

Lungul mandat al lui Harold MacMillan a luat sfârşit după ce acesta şi-a prezentat demisia pe motive de sănătate. Succesorul său. Alec Douglas-Home, nu a mai reuşit însă aceleaşi performanţe, sub conducerea sa partidul pierzând alegerile din 1964 în favoarea laburiştilor. Prim-ministru a devenit Harold Wilson. Un semn pozitiv pentru dorinţa Angliei de a se alătura Europei îl constituia semnarea acordului cu Franţa, din 6 februarie 1964, pentru construirea unui tunel sub Canalul Mânecii.

în ciuda acestui acord, la 16 mai 1967, Charles de Gaulle se opunea din nou, apelând la dreptul de *veto,* aderării Marii Britanii la Piaţa Comună. Era momentul în care economia engleză se confrunta cu o criză serioasă.

motiv pentru care, la 18 noiembrie 1967, lira sterlină era devaluată de la 2,80 la 2.40 dolari. Se spera că astfel va fi controlat deficitul balanţei de plăţi.

O altă problemă majoră cu care s-a confruntat clasa politică britanică a fost cea irlandeză. Din păcate, soluţiile identificate nu au fost din cele mai fericite. Trimiterea de trupe în Irlanda de Nord, în 1969. şi suspendarea activităţii Parlamentului de la Belfast au avut darul de a incita Armata Republicană Irlandeză, care, începând din 1972, va declanşa acţiuni violente pe întreg teritoriul Marii Britanii.

După cele două eşecuri de aderare la Piaţa Comună, la 22 ianuarie 1972, Marea Britanic împreună cu Irlanda, Danemarca şi Norvegia semnau tratatul de la Bruxelles potrivit căruia, cu începere de la l ianuarie 1973, cele patru state erau admise în Comunitatea Economică Europeană formată din zece ţări. în cele din urmă, după ce referendumul de aderare a fost respins de Norvegia, vor rămâne doar nouă state.

Perioada 1979-1997 a fost din nou una dominată compact de Partidul Conservator, în aprilie 1979, Margaret Thatcher devenea prima femeie care prezida un cabinet britanic, reuşind performanţa de a se menţine ca prim-ministru timp de 11 ani. „Doamna de fier", cum a intrat în istorie Thatcher, s-a născut în 1925, fiind absolventă a Universităţii Oxford, în domeniul chimie. Aleasă în Camera Comunelor încă din 1959. ea va prelua conducerea Partidului Conservator în 1975. în timpul guvernării ei, Marea Britanic se va redresa, reuşind chiar un *boom* economic între 1982 şi 1988.

în plan extern. Margaret Thatcher a dat dovadă de aceeaşi tărie de caracter şi spirit de iniţiativă cu prilejul războiului Malvinelor din 1982. La 2 aprilie, Argentina ataca insulele Falkland din sudul Oceanului Atlantic aflate sub administrare britanică. Decizia aparţinuse conducătorului militar de la Buenos Aires, generalul Leopoldo Galtieri, care spera să mascheze imensele dificultăţi interne cu care se confrunta printr-un succes în plan extern. Atacul a luat prin surprindere garnizoana engleză care staţiona în insulă, iar forţa britanică de intervenţie va fi şi ea atacată, la l mai. Superioritatea tehnico-tactică a englezilor şi-a spus însă repede cuvântul şi. la 30 mai, capitala Insulelor Falkland, Port Stanley, era recucerită.

La 14 iunie, generalul Galtieri era nevoit să anunţe că trupele sale se predau, 13.500 de soldaţi argentinieni fiind luaţi prizonieri, la bilanţ adăugându-se circa 700 de morţi. De partea cealaltă, englezii înregistrau 300 de victime. Războiul Malvinelor a avut importante repercusiuni în plan intern pentru Margaret Thatcher. Astfel, cota ei de popularitate, aflată în

declin, a cunoscut o revenire sensibilă, conservatorii reuşind să câştige din nou alegerile.

In noul mandat, criza cea mai puternică cu care s-a confruntat cabinetul conservator a fost generată de greva generală a minerilor începută în 1984. După mai bine de un an de dispute între sindicat şi guvern, mişcarea revendicativă care a paralizat industria cărbunelui a luat sfârşit, la 3 martie 1985, Margaret Thatcher impunându-şi punctul de vedere.

După ce, în 1987, „doamna de fier" a obţinut al treilea mandat, a venit şi momentul retragerii ei din viaţa politică, în 1990, în fruntea Partidului Conservator şi a guvernului a fost numit John Major. Fire opusă fostului premier, Major avea o misiune delicată. Pe lângă dificultatea de a guverna după o mare personalitate, cum a fost Margaret Thatcher, el se confrunta şi cu uzura firească a Partidului Conservator, aflat la putere din 1979.

In 1996. economia britanică a suferit o grea lovitură datorită scandalului datorat bolii „vacii nebune". La 20 martie, Stephen Dorell, ministrul Sănătăţii, admitea în Camera Comunelor că există o legătură între encefalopatia bovină spongiformă (denumirea ştiinţifică a maladiei în discuţie) şi boala Creutzfeld-Jakob de la oameni. După cinci zile, Comunitatea Europeană impunea deja restricţii la exportul britanic de came de vacă.

Alternanţa la guvernare a venit după alegerile din 1 mai 1997. Partidul laburist condus de Tom Blair şi-a luat revanşa după 18 ani. obţinând o victorie categorică, 419 locuri în Camera Comunelor faţă de doar 165 ale conservatorilor. La numai 43 de ani, Tony Blair devenea prim-ministru. Deşi la alte proporţii, succesul va fi reeditat şi la scrutinul din 7 iunie 2001. Un prim rezultat pozitiv al noului cabinet va fi înregistrat chiar în iulie 1997 prin acordul de pace privind Irlanda de Nord.

In acelaşi an, o puternică emoţie a declanşat moartea prinţesei Diana. Divorţată de prinţul Charles în 1994, ea avea o legătură cu Dodi al Fayed, fiul unui miliardar de origine arabă, care a dat naştere la numeroase speculaţii de presă şi care a contribuit la ştirbirea prestigiului coroanei britanice. Pe de altă parte, farmecul personal al Dianei. „prinţesa inimilor", a contribuit la creşterea continuă a cotei ei de popularitate. La primele ore ale zilei de 31 august 1997, după ce luase masa cu Dodi a! Fayed la restaurantul Ritz din Paris, Diana a murit într-un accident de circulaţie în timp ce Mercedesul în care se afla, urmărit de paparazzi, s-a izbit violent de zidurile unui tunel. Moartea prinţesei a prilejuit declanşarea unui adevărat val de simpatie în lume.

Deşi cauzele reale ale accidentului constituie încă subiect de controversă, în mod paradoxal, familia regală a ieşit întărită din incident. Regina Elisabeta II a înţeles că este timpul pentru construirea unei noi imagini publice, pentru aceasta fiind de ajuns a urma calea deschisă de Diana, respectiv vizitarea de locuri publice şi implicarea în acţiuni de binefacere.

Ca o trăsătură a jumătăţii de secol avute în vedere se impune, în cazul Marii Britanii, observaţia că liderii acestui vast imperiu colonial, la un moment dat, au găsit resurse interne pentru a-1 reforma fără violenţe deosebite. Este o trăsătură care individualizează Anglia în raport cu alte puteri coloniale. De asemenea, celălalt aspect care a influenţat politica britanică, chestiunea irlandeză, a lăsat urme adânci. După incidentele din 1972 s-au înregistrat peste 3.000 de morţi, englezi sau irlandezi, catolici ori protestanţi, soldaţi sau civili. Fără îndoială, un astfel de bilanţ rămâne un balast pentru orice guvernare.

ffl.3. **Franţa**

Viaţa politică franceză a continuat să fie dominată de o accentuată instabilitate şi în deceniul al 6-lea. Desele schimbări de guvern afectau coerenţa actului decizional şi nici noul preşedinte René Coty, ales în locul lui Vincent Auriol la 23 decembrie 1953 şi instalat în post la 17 ianuarie 1954, nu a avut un mandat liniştit. Principala dificultate venea din relaţia cu Algeria, colonia care aspira la independenţă.

Primele incidente cu caracter naţionalist izbucniseră în Algeria încă din mai 1945, atunci când 14 cetăţeni francezi au fost omorâţi, în replică, autorităţile coloniale au ucis circa l .800 de indigeni, fapt care nu a făcut decât să agraveze situaţia. Deşi a urmat o perioadă relativ liniştită, datorată în principal faptului că circa 350.000 de algerieni au plecat la muncă în metropolă, reuşind astfel să-şi susţină financiar familiile rămase acasă, în 1954 conflictul a izbucnit din nou, de această dată mult mai violent. Importantă s-a dovedit alianţa care a coagulat forţele naţionaliştilor musulmani cu cele ale Frontului de Eliberare Naţională, încheiată în noiembrie acel an.

După un număr de acţiuni de guerilla relativ restrânse ca impact, a fost declanşat atacul surprinzător de la 20 august 1955. Sub bagheta lui Zirout Youssef, o revoltă a izbucnit în 25 de centre importante, fiind vizate unităţi militare franceze, posturi de poliţie şi chiar obiective civile. Nu este

lipsit de interes faptul că au fost atacate până şi locuinţe ale europenilor. Se urmărea crearea de haos în administraţia franceză şi, deci, punerea acesteia în incapacitate de a controla provincia. După primele succese datorate efectului surpriză, rebelii au fost nevoiţi să înfrunte o puternică forţă militară de intervenţie, care se ridica la circa 500.000 de soldaţi. Luptele au continuat cu intensităţi diferite câţiva ani.

între timp, la 25 martie 1957, în urma acordului de la Roma, erau puse bazele Pieţei Comune, eveniment care a influenţat pozitiv economia franceză. Cu toate acestea, guvernul de coaliţie susţinut de socialişti şi radicali, condus de Maurice Bourgés-Maunoury, a fost nevoit să devalueze francul cu 20%, la 30 septembrie 1957, legătura cu criza algeriană fiind evidentă.

Datorită conflictului din nordul Africii, la 16 aprilie 1958, cabinetul prezidat de Félix Gaillard era nevoit să demisioneze. La 13 mai, Pierre Pflimlin, de la Mişcarea Republicană Populară, forma un nou guvern, dar, în aceeaşi zi, o răsturnare spectaculoasă a situaţiei s-a produs când mii de francezi algerieni au ieşit pe străzile Algerului şi au cerut integrarea imediată a Algeriei în Franţa şi întoarcerea la putere a singurului politician în care mai aveau încredere, Charles de Gaulle.

Cum cabinetul Pflimlin nu avea puterea de a stăpâni situaţia, după două săptămâni de criză, premierul şi-a depus mandatul. Totodată, în Algeria puterea era preluată de un comitet al salvării publice condus de generalul Jacques Massu şi de comandorul-şef Raoul Salan. Practic, Franţa era ameninţată de spectrul unui război civil.

In acest moment de vârf al crizei, la 31 mai 1958, generalul Charles de Gaulle era numit prim-ministru. Având acordul Adunării Naţionale, a doua zi el va instaura un regim de criză, anunţând că va urma o reformare a sistemului de guvernare francez. La 28 septembrie, era deja organizat un referendum prin care Constituţia Republicii V era adoptată. Potrivit noului act legislativ intern, posesiunile franceze de peste mări primeau şase luni pentru a decide dacă doresc să îşi păstreze statutul, dacă devin departamente integrate Franţei sau devin state autonome în cadrul Comunităţii Franceze.

Republica V era inaugurată oficial la 5 octombrie 1958. Pe baza noii Constituţii, la 23 şi 30 noiembrie, erau organizate alegeri ce au dat câştig de cauză Uniunii Gaulliste, care va controla practic noua Adunare Naţională. La 21 decembrie, un colegiu special îl alegea pe Charles de Gaulle

preşedinte al Republicii, funcţie care îi conferea atribuţii deosebit de importante şi o largă putere de decizie.

Sub conducerea lui de Gaulle a fost iniţiată o nouă linie politică prin care se urmărea recâştigarea statutului de mare putere pentru Franţa. La 16 februarie 1960, era detonată prima bombă atomică franceză în zona sahariană din sud-vestul Algeriei, moment ce anunţa intrarea Parisului într-un club select şi destul de restrâns.

De asemenea, preşedintele a reuşit să identifice o rezolvare şi pentru chestiunea algeriană într-o manieră surprinzătoare pentru mulţi din cei care credeau că generalul va adopta o poziţie de forţă. La 8 ianuarie 1961. era adoptat prin referendum un plan prin care 75,3% din francezi se pronunţau pentru acordarea unei eventuale autodeterminări Algeriei. Iniţiativa a nemulţumit cercurile radicale franceze de la Alger, astfel că, la 23 aprilie, în Franţa s-a declanşat o alerta datorită zvonurilor privind o posibilă invazie a metropolei de către insurgenţii din colonie. De Gaulle şi-a asumat puteri depline şi a reuşit să stăpânească situaţia.

La acea dată, în Algeria se desfăşurau lupte între trupele fidele lui de Gaulle, cele ale Frontului de Eliberare Naţională Musulmană şi Organizaţia Armată Secretă, care dorea o Algérie franceză. In aprilie 1961, un grup de generali francezi din colonie au organizat chiar o revoltă, dar majoritatea ofiţerilor superiori au rămas fideli lui de Gaulle. Mai mult, Organizaţia Armată Secretă a încercat să-1 asasineze pe preşedinte la Pont-sur-Seine. însă acţiunea a eşuat. S-a adăugat un număr de alte acţiuni violente, dar. în ciuda acestora, la 18 martie 1962, Charles de Gaulle anunţa încheierea acordului de la Evian cu Frontul de Eliberare Naţională. După un alt succes, arestarea generalului Salan, şeful Organizaţiei Armate Secrete, la 3 iulie 1962, Algeria îşi câştiga independenţa.

Preşedintele Charles de Gaulle a dus o politică externă ambiţioasa, reuşind să încheie un tratat ce consfinţea reconcilierea istorică cu Germania, documentul fiind parafat, alături de cancelarul Konrad Adenauer, la 22 ianuarie 1963. în schimb, în relaţia cu Marea Britanic, de Gaulle şi-a menţinut poziţia şi s-a opus, la 14 ianuarie 1964. intrării Londrei în Piaţa Comună. De asemenea, el respingea şi propunerile privind crearea unei forţe militare nucleare în cadrul N.A.T.O. Mai mult. la 28 aprilie, guvernul francez ordona retragerea ofiţerilor săi din marină de la Comandamentele N.A.T.O. din Marea Mediterană şi Canalul Mânecii.

In plan intern, la 14 martie 1964, a fost efectuată o reformă administrativă, ce viza realizarea unei descentralizări reale. Au fost create 21 de regiuni conduse de câte un prefect coordonator, care era numit şi în fruntea unei comisii pentru dezvoltare economică regională. Scopul principal al acestora era tocmai stimularea creşterii economice.

La 19 decembrie 1965, Charles de Gaulle era reales preşedinte, învingându-1 pe contracandidatul propus de Partidul Socialist, François Mitterand. In noul mandat, de Gaulle a continuat să-şi aplice linia politică externă, un succes personal fiind vizita efectuată în Uniunea Sovietică între 20 iunie şi l iulie 1966.

în primăvara anului 1968, Franţa a fost zguduită de greva studenţilor din Paris, care a degenerat repede în confruntări de stradă cu forţele de ordine. Manifestările au izbucnit la Universitatea Nanterre, extinzându-se apoi la Sorbona. Primele dispute violente au avut loc în noaptea de 10 mai 1968, atunci când poliţia a trebuit să înfrunte baricadele studenţilor din Cartierul Latin. La 13 mai, în semn de solidaritate cu acţiunea tinerilor, circa un milion de oameni au demonstrat pe străzile capitalei, iar la 22 mai, zece milioane de muncitori au intrat în grevă.

La apogeul crizei, guvernul a luat decizia de a închide universităţile, iar la 24 mai, Charles de Gaulle lua cuvântul la radio cerând restabilirea ordinii şi propunând reforme care urmau a fi supuse referendumului popular. Parlamentul a fost dizolvat la 30 mai şi au fost organizate alegeri. In urma scrutinului desfăşurat la 23 şi 30 iunie, partidul gaullist obţinea victoria, comuniştii şi radicalii fiind înfrânţi. La 11 iulie era numit în fruntea guvernului Couve de Murville, care-1 înlocuia pe Georges Pompidou. Era semnalul clar al faptului că majoritatea populaţiei se opunea revoluţiei şi dezordinei.

Deşi a reuşit să redreseze situaţia. Charles de Gaulle a suferit o neaşteptată înfrângere în referendumul din 28 aprilie 1969, atunci când reformele administrative propuse de preşedinte au fost respinse. Afectat de rezultat, de Gaulle a demisionat şi preşedintele Senatului, Alain Poher. a preluat interimar conducerea statului. Charles de Gaulle s-a retras din viaţa politică, încetând din viaţă la 11 noiembrie 1970.

în urma alegerilor organizate la l şi 15 iunie. Georges Pompidou 1-a învins pe Poher şi, la 20 iunie, era instalat preşedinte, în funcţia de prim-ministru fiind numit Jacques Chaban-Delmas. La scurt timp de la instalare, administraţia Pompidou a luat o serie de măsuri la care

Charles de Gaulle se opusese, uneori vehement. Astfel, la 18 august 1969, a fost luată decizia unei devaluări limitate a francului şi s-a decis remodelarea atitudinii faţă de N.A.T.O. şi intrarea Marii Britanii în Piaţa Comună.

Georges Jean Raymond Pompidou (născut la 5 iulie 1911 - mort la 2 aprilie 1974) lucrase în echipa lui Charles de Gaulle încă din perioada 1944-1946. apoi după ce protectorul său a revenit în viaţa politică va fi numit priin-ministru între 1962 şi 1966. După vizita efectuată în Uniunea Sovietică, în octombrie 1970. prilej pentru semnarea unui acord privind consultarea în problemele internaţionale majore fără afectarea intereselor pârtilor. Pompidou a reuşit, la 3 noiembrie, să impună o nouă reformă administrativă. Potrivit acesteia, prin măsuri de descentralizare, creştea rolul autorităţilor locale în privinţa proiectelor regionale, fără a mai fi neapărată nevoie de acordul ministerelor de la Paris.

După decesul lui Pompidou, era ales preşedinte Valéry Giscard d'Estaing. Născut la 2 februarie 1926. fostul ministru de finanţe în cabinetele conduse de Charles de Gaulle şi Georges Pompidou şi-a început mandatul la 27 mai 1974, militând pentru colaborarea economică dintre statele europene. Prim-ministru era numit Jacques Chirac.

D'Estaing va fi însă învins în campania electorală din mai 1981 de către socialistul François Mitterand, care a condus Franţa până în 1995. Cu ajutorul premierului Pierre Mauroy au fost iniţiate o serie de iniţiative de stânga pentru punerea în practică a programului cu care Partidul Socialist câştigase alegerile. Astfel, au fost luate măsuri pentru naţionalizări în sectorul bancar şi industria chimică, dar şi pentru creşterea eficienţei sistemului de securitate socială.

In 1984. socialiştii au încercat să aplice măsuri similare în sistemul de educaţie privată, fapt care a determinat o puternică reacţie populară, circa un milion de persoane demonstrând contra guvernului la Paris. Pe fondul crizei, premierul Mauroy a demisionat fiind înlocuit cu Laurent Fabius. Totuşi, socialiştii vor rămâne în declin, fapt demonstrat şi de alegerile din 1986, când au pierdut majoritatea în Adunarea Naţională. Mai mult eşecul stângii a lăsat spaţiu de manevră pentru mişcarea extremistă condusă de Jean Marie Le Pen.

In ciuda insuccesului Partidului Socialist la alegerile parlamentare. François Mitterand a reuşit, în 1988, să obţină al doilea mandat prezidenţial, fiind însă nevoit să coabiteze cu partidele de dreapta care formau guvernul. Actualmente, forţele de dreapta controlează eşichierul politic francez, preşedinte fiind, din 1995. Jacques Chirac. 116

III.4. **Germania**

Primele alegeri din Republica Federală Germania s-au desfăşurat între 12 şi 15 septembrie 1949 şi s-au soldat cu alegerea liberal-demo-cratului Theodor Heuss ca preşedinte şi a creştin-democratului Konrad Adenauer în funcţia de cancelar. Dorind să transforme Bonnul într-un partener puternic în competiţia dificilă ce se anunţa cu Estul, aliaţii occidentali au decis, la 21 septembrie, încetarea ocupaţiei militare şi transferarea tuturor prerogativelor către înalta Comisie Aliată. Un nou semnal pozitiv a venit la 15 decembrie, atunci când Germania Federală primea drepturi depline în cadrul Planului Marshall, un prim efect pozitiv al depăşirii crizei postbelice fiind renunţarea la ultimele cartele, la 16 ianuarie 1950.

In continuarea acestor prefaceri, la 19 septembrie 1950, Puterile Occidentale au decis să revizuiască statutul de ţară ocupată al Germaniei de Vest. Astfel, se considera că orice agresiune împotriva Bonnului va fi privită de acum înainte ca un atac contra Puterilor Vestice, în plus fiind relaxat controlul asupra economiei şi pemiiţându-se creşterea producţiei de oţel. Mai mult, ca un semn al noilor realităţi, cancelaria federală era liberă să stabilească relaţii diplomatice cu alte state, în primul rând cu cele vecine. Totuşi, va mai dura ceva timp. inclusiv nouă luni de tratative între Statele Unite, Marea Britanic şi Franţa, pentru ca Germania să primească independenţă internă, aşa cum consemna tratatul semnat la 26 mai 1952.

Artizanul refacerii Germaniei şi al obţinerii statutului de partener cu Occidentul a fost cancelarul Adenauer, care a influenţat decisiv o lungă perioadă din istoria ţării. El va câştiga, de altfel, alegerile din septembrie 1953, va reuşi să obţină statutul de stat suveran şi să se alăture N.A.T.O. la 9 mai 1955. Momentul favorabil a fost exploatat şi printr-o vizită la Moscova, între 9 şi 13 septembrie. Cu acest prilej au fost stabilite relaţii diplomatice cu Uniunea Sovietică şi a fost obţinută promisiunea că prizonierii de război germani vor fi eliberaţi.

Pe aceeaşi linie se înscriu şi reîntoarcerea Saarului la Germania, cu începere de la l ianuarie 1957 aceasta devenind al zecelea stat federal, precum şi semnarea de către Konrad Adenauer a Tratatului de Roma. la 25 martie, document ce punea bazele Pieţei Comune. Prin urmare, nu a mirat victoria categorică obţinută de Uniunea Creştin Democrată şi de Adenauer la alegerile din 15 septembrie 1957. Formaţiunea cancelarului

demonstra că domină clar scena politică germană, asigurându-şi majoritatea absolută în Bundestag.

Erodarea firească provenită din exercitarea puterii se va face simţită la următoarele alegeri generale, cele din 17 septembrie 1961. Atunci, Uniunea Creştin Democrată, deşi a obţinut 241 de locuri în Parlament, a pierdut majoritatea absolută. De această dată, Partidul Social Democrat era creditat cu 190 de deputaţi, iar Partidul Liber Democrat cu 66. In aceste condiţii, cancelarul Adenauer a fost nevoit să se alieze cu liber-democraţii pentru a rămâne la putere, Gerhard Schroder fiind numit ministru de externe, la 4 noiembrie.

De această dată, Adenauer nu şi-a mai dus mandatul până la capăt, el demisionând în favoarea lui Ludwig Erhard la 16 octombrie 1963. După patru ani, la 19 aprilie 1967. cel care a marcat profund istoria postbelică a Germaniei va înceta din viaţă la venerabila vârstă de 91 de ani.

Locul lăsat de Adenauer în fruntea Uniunii Creştin Democrate se va dovedi greu de umplut. Deşi la alegerile din septembrie 1965, Erhard şi-a asigurat un nou mandat datorită alianţei cu Uniunea Creştin Socială, după numai două luni o criză în sânul coaliţiei va duce la demisia lui Erhard. Se va ajunge, pentru prima dată după război, la formarea unei mari coaliţii între Uniunea Creştin Democrată, Uniunea Creştin Socială şi Partidul Social Democrat. Cancelar va fi numit, la l decembrie 1967, Kurt Kiesinger, iar ministru de externe, social-democratul Willy Brandt.

Noul guvern va iniţia o linie politică ambiţioasă în raport cu statele din estul continentului, aşa-numita *Ostpolitik.* Pe lângă relaţiile cu Moscova, Germania a militat şi pentru reluarea contactelor diplomatice cu alte state din zonă. Prima punere în practică a strategiei se va consemna la 31 ianuarie 1967, o dată cu stabilirea de relaţii diplomatice cu România. Era momentul în care noul lider de la Bucureşti, Nicolae Ceauşescu, încerca să acrediteze imaginea unui om politic independent faţă de Moscova şi deschis în relaţiile cu Occidentul. De altfel, poziţia adoptată de Ceauşescu cu prilejul intervenţiei statelor Pactului de la Varşovia în Cehoslovacia va confirma acest curs.

în plan intern, la fel ca în Franţa, Germania se va confrunta cu mişcări studenţeşti de proporţii în primăvara anului 1968. Pretextul 1-a constituit tentativa de asasinare a liderului Ligii studenţilor socialişti. Rudi Diitschke. S-a ajuns foarte rapid la ciocniri violente între studenţi şi forţele de ordine. Revendicările tinerilor se dovedeau radicale, iar în aprilie.

Universitatea din Frankfurt pe Main va fi ocupată de studenţi, care îi vor schimba numele în Universitatea Karl Marx. Tocmai datorită revendicărilor radicale şi caracterului violent al mişcării, tinerii vor pierde curând sprijinul popular, ceea ce li se va dovedi fatal, în mai, Bundestagul va crea cadrul legislativ pentru prevenirea repetării unor astfel de situaţii, abilitând autorităţile să uziteze de forţă în cazuri de insurgenţă.

Primele alegeri postbelice câştigate de Partidul Social Democrat s-au desfăşurat la 28 septembrie 1969. Cu acest prilej, social-democraţii au obţinut 42,7% din voturi, astfel că, la 21 octombrie. Willy Brandt devenea cancelar, prezidând o coaliţie cu Partidul Liber Democrat. Era prima dată când Uniunea Creştin Democrată era exclusă de la guvernare.

Şi din noua poziţie de cancelar, Brandt a continuat linia iniţiată ca ministru de externe, militând pentru relaţii cordiale cu statele estice. La 12 august 1970, în urma vizitei la Moscova, cancelarul semna un acord cu Uniunea Sovietică prin care erau recunoscute graniţele postbelice, inclusiv linia Oder-Neisse. In schimb, conducerea sovietică declara că nu se va opune unificării Germaniei dacă aceasta se va produce pe cale paşnică. Tratatul era completat de prevederi privind dezvoltarea cooperării economice, ştiinţifice şi culturale dintre cele două state. La 7 decembrie, Willy Brandt semna la Varşovia un tratat similar cu Polonia.

Deşi în urma alegerilor din 1972 a reuşit să-şi menţină postul de cancelar, Willy Brandt va fi nevoit să demisioneze în 1974 după un puternic scandal declanşat de infiltrarea unui agent STASI în echipa aflată la putere. Conducerea executivului a fost preluată de ministrul apărării. Helmut Schmidt. Acesta a continuat linia politică a predecesorului său. militând pentru continuarea colaborării cu statele estice şi pentru întărirea relaţiilor cu Franţa. Guvernul s-a confruntat şi cu un neobişnuit val de violenţe cu caracter terorist declanşat de facţiunea *Armata Roşie* din Republica Federală Germania care viza cu precădere politicieni şi oameni de afaceri. Vârful acestor acţiuni s-a situat în anii 1976 şi 1977, într-un context european mai larg.

Mizând pe continuarea colaborării cu Partidul Liber Democrat, Schmidt a reuşit să câştige alegerile din octombrie 1976 (în ciuda unui scor mai mic faţă de precedentul scrutin) şi octombrie 1980. păstrându-şi astfel funcţia de cancelar timp de opt ani.

O nouă epocă dominată de creştin-democraţi va începe în 1982. ea fiind legată de numele lui Helmut Kohl, care a rămas cancelar al Germaniei

16 ani şi a reuşit reunificarea ţării. Kohl s-a născut în 1930, la Ludwigshafen, şi a obţinut titlul de doctor în ştiinţe sociale la Universitatea Heidelberg în 1958. Lider al Germaniei într-o perioadă decisivă a războiului rece, martor în acelaşi timp la căderea comunismului în Europa şi a Zidului Berlinului, Kohi a reuşit să-şi pună în valoare abilităţile şi să contribuie decisiv la revenirea părţii de est în graniţele statului german.

Profitând de precipitarea evenimentelor după căderea Zidului Berlinului, Kohi a iniţiat negocieri cu liderul sovietic Mihail Gorbaciov, absolut necesare dacă avem în vedere că Uniunea Sovietică mai avea încă circa 300.000 de soldaţi pe teritoriul german. Pe lângă tratativele în plan extern, cancelarul a mai profitat şi de colapsul economic al Estului, precum şi de compromiterea regimului comunist după ce, în ianuarie 1990, sediul STASI din Berlin a fost luat cu asalt de manifestanţi, dosarele descoperite dezvăluind adevărata faţă a sistemului.

Primele alegeri libere desfăşurate în Republica Democrată Germană, la 18 martie 1990, au fost câştigate de Partidul Creştin Democrat cu 48%, Kohl având astfel un aliat chiar în interiorul factorului de decizie est-german. De notat că, pe lângă cele 21% obţinute de Partidul Social Democrat, comuniştii reformatori, sub sigla Partidului Socialist Democratic, adunau totuşi 16% din sufragii.

Pe fondul căderii *ostmark* de la paritatea de l la 3 la cea de l la 20 în raport cu marca vestică, la l iulie 1990 s-a ajuns la unificarea economică a celor două state germane. După ce, în iulie, Kohl i-a promis lui Mihail Gorbaciov suma de 12 miliarde mărci în schimbul părăsirii teritoriului german de către trupele sovietice (operaţiune finalizată în 1994) şi semnarea unui acord pe termen lung, şi a confirmat o dată în plus graniţa cu Polonia, la 3 octombrie 1990 unificarea Germaniei era înfăptuită.

în noul context de după destrămarea Uniunii Sovietice, Kohl a promovat o politică externă menită să contribuie la succesul închegării Uniunii Europene, Germania fiind o adevărată locomotivă în această grea misiune, în plan intern, în ciuda costului ridicat al unificării, vizibil în nivelul de trai şi impozite, totuşi Kohl a reuşit să conducă Uniunea Creştin Democrată spre cea mai înaltă cotă de popularitate, atinsă în 1995.

După 16 ani de guvernare plină de succese, în 1998, Kohl a fost nevoit să se recunoască învins de Gerhard Schroder şi Partidul Social Democrat, în septembrie 1998. Noul cancelar a reuşit o ascensiune impresionantă, impunându-se şi în propriul partid în faţa mai

conservatorului Oskar Lafontaine. în plan extern, Germania se va implica în războiul dm Kosovo, după o amplă discuţie internă şi internaţională pe această temă.

Exploatând din plin contextul internaţional. Republica Federală Germania şi-a câştigat mai întâi un statut privilegiat în relaţia cu puterile vestice, beneficiind de fondurile şi sprijinul Statelor Unite, după care, în condiţiile marilor prefaceri din 1989-1990, se va dovedi polul care a atras din nou Estul. Nu este de neglijat nici rolul jucat de lideri autentici cum au fost Konrad Adenauer şi Helmut Kohl. O Germanie puternică şi unificată în centrul Europei poate să se manifeste, în actualele condiţii geostrategice, drept un factor real de echilibru.

IÏÏ.5. **Europa mediteraneană**

m.5.a. *Italia*

Istoria postbelică a Italiei a fost dominată de instabilitate politică, frământări şi mişcări sociale cu caracter violent, precum şi confruntată cu ameninţarea teroristă. Cu toate acestea, Peninsula a cunoscut o creştere economică şi s-a integrat în structurile europene, depăşind impasul din primii ani postbelici. De altfel, încă din ianuarie 1950, guvernul elabora un plan economic ambiţios, menit să combată subdezvoltarea. Primele rezultate au fost vizibile mai ales în agricultură, cu precădere în Sud.

Scena politică a fost dominată de lupta dintre Partidul Creştin Democrat, de centru dreapta, şi forţele de stânga. La l mai 1951, prin fuziunea dintre socialiştii de stânga, conduşi de Giuseppe Saragat, şi socialiştii unitarieni, în frunte cu Giuseppe Roinita, erau puse bazele unui nou Partid Socialist.

în martie 1953, guvernul creştin-democrat a reuşit să treacă prin parlament o nouă lege electorală, potrivit căreia partidul sau coaliţia care obţinea cel puţin 50% din voturi primea 65% din locurile Camerei Deputaţilor, în condiţiile noilor prevederi, alegerile desfăşurate la 6 şi 7 iunie înregistrau o victorie clară a Partidului Creştin Democrat, care obţinea 40% din voturi, în faţa Partidului Comunist - 22,6%. Totuşi, premierul Alcide de Gasperi i-a cedat locul fostului ministru de finanţe Giuseppe Pella, care reuşise să-şi asigure sprijinul monarhiştilor, precum şi neutralitatea socialiştilor.

O problemă care a preocupat societatea şi oamenii politici italieni a fost legată de relaţiile cu Iugoslavia şi, mai ales, de statutul oraşului şi teritoriului Trieste. După mai multe runde de negocieri tensionate, chiar după ce în calcul era luată şi varianta folosirii forţei, în cele din urmă totul s-a rezolvat paşnic. La 5 octombrie 1954. Italia şi Iugoslavia semnau un acord potrivit căruia disputa legată de Trieste era încheiată.

Alegerile desfăşurate la 25 şi 26 mai 1956 s-au soldat cu victoria partidelor de centru, coaliţia fiind condusă de Partidul Creştin Democrat. Amintore Fanfani a devenit prim-ministru şi, chiar dacă va demisiona la 26 ianuarie 1959. el va reveni la post la 27 iulie 1960. Totuşi, instabilitatea se va menţine. De exemplu, între 1964-1968, numai Aldo Moro a condus trei guverne, dar s-a dovedit incapabil să stăpânească puternicele mişcări sociale din Peninsulă. Desigur, opoziţia nu făcea decât să profite de acest climat pentru a provoca crize guvernamentale.

O altă problemă care a marcat profund societatea italiană a fost confruntarea cu terorismul. Numai între 1969 şi 1980, statisticile au înregistrat circa 10.000 de incidente cu caracter terorist din care au rezultat 214 morţi. Celebru rămâne atentatul din gara Bologna din 1980, căruia i-au căzut victime 84 de persoane. Totul cădea în sarcina unor grupări cu caracter neofascist, cea mai cunoscută fiind cea a Brigăzilor Roşii.

Celebră rămâne răpirea premierului Aldo Moro, la 16 martie 1978. de către membrii Brigăzilor, întrucât guvernul a refuzat să negocieze cu teroriştii, la 15 aprilie aceştia anunţau că un „tribunal popular" 1-a condamnat pe Moro la moarte, în cele din urmă, premierul a fost executat, iar trupul său va fi găsit, la 9 mai, într-o maşină abandonată chiar în centrul Romei. Efectele asasinatului au fost însă diferite de aşteptările ucigaşilor. Mulţi partizani şi simpatizanţi s-au despărţit de Brigăzile Roşii şi curând grupul va intra în declin.

Un alt scandal care a lovit Italia a avut loc în mai 1981; după ce au apărut semne şi dovezi ale faptului că societăţile secrete, masonice aveau legături prin care influenţau activitatea guvernului, acesta a fost nevoit să demisioneze.

Scena politică din Italia s-a modificat spectaculos după 1990. Sub impactul căderii comunismului în Europa de Est. puternicul altădată Partid Comunist Italian a fost nevoit să-şi modifice programul, chiar şi numele, devenind Partidul Democratic de Stânga. Dar comuniştii nu erau singurii afectaţi de noul context. La alegerile din aprilie 1992, Partidul Democrat

Creştin, deşi a câştigat alegerile, a obţinut doar 29,7%, cel mai slab rezultat postbelic. La fel, Partidul Democratic de Stânga a scăzut de la 26,6%, în 1987, la 16,1%, în timp ce Partidul Socialist se va mulţumi cu 13,6%.

Rezultate mai spectaculoase încă se vor înregistra la scrutinul din martie 1994. De această dată a câştigat Alianţa Libertăţii, o coaliţie în care intrau Liga Nordului (formaţiune ce susţinea separarea Italiei în trei republici). Alianţa Naţională (neofascistă) şi Partidul Forza Italia, grupare de dreapta condusă de magnatul presei Silvio Berlusconi.

Devenit prim-ministru, Berlusconi va fi nevoit să demisioneze în decembrie 1994 în favoarea lui Lamberto Dini, instalat la post în ianuarie 1995. însă atât Dini, cât şi succesorul său, Romano Prodi, premier între aprilie şi octombrie 1997, se vor confrunta cu aceeaşi instabilitate politică, devenită aproape cronică. Sub alte auspicii a debutat noul mandat al lui Silvio Berlusconi, obţinut în urma victoriei în alegerile din mai 2001.

HI.5.b. *Spania*

Deşi regimul dictatorial al generalului Franco beneficiase din plin de sprijinul Germaniei şi al Italiei, totuşi, la 3 septembrie 1939. Spania şi-a proclamat neutralitatea şi a reuşit să şi-o menţină pe parcursul celui de-al doilea război mondial, în ciuda presiunilor făcute asupra Madridului de ambele tabere. Franco a dat dovadă de multă abilitate, a înţeles cursul istoriei şi a reuşit să rămână la cârma ţării până la moarte, în ciuda multor pronosticuri. Mai mult, încă din timpul războiului, din 1943. încep mici prefaceri interne, un prim semn fiind scăderea rolului Falangei fasciste.

Deşi fusese neutră în timpul conflictului mondial. Spania nu a fost admisă între membrii fondatori ai Naţiunilor Unite, perioada războiului civil stăruind încă în amintirea opiniei publice internaţionale şi a factorilor politici. Cu toate acestea. Franco a urmat un curs politic echilibrat şi spre destindere, e drept limitată şi controlată, dar care va da rezultate. La 31 martie 1947. el emitea chiar un decret al succesiunii, potrivit căruia Spania urma să redevină monarhie cu condiţia ca Franco să rămână şeful statului. Oferta a fost declinată, la 2 aprilie, de moştenitorul tronului Don Juan, care va rămâne în opoziţie cu dictatorul. O nouă discuţie între cei doi va avea loc la 29 decembrie 1954, fără ca datele problemei să se schimbe.

în plan extern, generalul Franco a militat pentru relaţii bune cu Portugalia, cu care împărţea Peninsula Iberică şi, mai ales. cu Statele Unite.

Astfel, între 22 şi 27 octombrie 1949, Franco a vizitat Lisabona şi s-a întâlnit cu omologul său, Salazar. Un succes al diplomaţiei spaniole 1-a constituit decizia Congresului Statelor Unite, din 6 septembrie 1950, potrivit căreia Madridul primea 62,5 milioane dolari în contul Planului Marshall, deşi erau încă menţinute anumite restricţii faţă de regimul franchist. De altfel, trebuie subliniat faptul că Franco a exploatat la maxim poziţia strategică pe care o deţinea în relaţiile cu un guvern american confruntat cu dificultăţile războiului rece.

Deşi, în plan intern, greva generală din 23 aprilie 1951. la care au participat 250.000 de muncitori, a fost un test dificil pentru guvern, totuşi momentul greu a fost trecut. Mai mult, în urma acordului încheiat cu Statele Unite, la 26 septembrie 1953, Spania obţinea sprijin economic american. Desigur, principala componentă a tratatului era cea militară. Statele Unite primeau dreptul de a stabili baze aeriene şi navale pe teritoriul spaniol, în tine, în decembrie 1955, Spania era admisă în rândul statelor membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite.

O iniţiativă care nu a fost bine primita la data implementării ei, dar care a dat rezultate excelente, a fost stabilizarea monetară din 1959. Deşi a lovit în muncitori şi în alte pături defavorizate ale societăţii, reforma monetară a însănătoşit climatul economic şi a creat premisele pentru un adevărat *boom.* care se va face simţit din 1961. Cu începere din acest an, a crescut producţia industrială şi s-au produs schimbări în plan social. Nu trebuie neglijat nici aportul valutar al spaniolilor care lucrau peste hotare şi trimiteau sume importante familiilor rămase acasă, în aceste condiţii. Franco îşi permitea deja să ridice problema Gibraltarului, ceea ce va contribui la creşterea tensiunilor cu Marea Britanic. De notat faptul că Spania emitea pretenţii asupra teritoriului strategic în discuţie, deşi spaniolii erau deja minoritari acolo.

Noul curs favorabil s-a concretizat şi în Constituţia aprobată prin vot populai' la 14 decembrie 1964. Potrivit prevederilor acesteia erau create condiţiile pentru liberalizarea vieţii politice şi pentru o tranziţie paşnică spre democraţie. De altfel, la 22 iulie 1969, Franco îl desemna pe prinţul Juan Carlos de Bourbon, fiul lui Don Juan şi nepotul ultimului rege, Alfonso XIII, drept succesor legal şi moştenitor al tronului Spaniei.

Un alt succes pentru regimul franchist 1-a constituit vizita preşedintelui american Richard Nixon, sosit în Spania la 2 octombrie 1969. A fost un prilej pentru strângerea relaţiilor bilaterale, fiind menţinut

principiu] utilizării de către Statele Unite a bazelor aeriene şi navale spaniole în schimbul sprijinului militar şi economic american. Preşedintele Nixon a recunoscut faptul că Spania era un element vital pentru asigurarea securităţii bazelor americane din Marea Mediterană.

In plan intern, în decembrie 1970. izbucnea cu violenţă problema bască o dată cu răpirea consulului Republicii Federale Germania de la San Sébastian de către naţionaliştii din provincie. Ei cereau independenţa Ţării Bascilor şi protestau faţă de condamnarea a 15 militanţi basci de către curtea marţială din Burgos pentru asasinarea unui şef al poliţiei locale, în anul 1968. Un nou moment tensionat va apărea la 28 decembrie 1970, atunci când o altă curte marţială condamna şase basci la moarte. In urma protestelor violente, Franco va comuta pedeapsa întregului lot la închisoare pe viaţă. Toate acţiunile cu caracter terorist erau opera ETA, Mişcarea Bască de Eliberare *(Euzkadi ta Azkatasuna).* care continuă şi astăzi să militeze pentru independenţa provinciei, folosind aceleaşi mijloace.

La 20 noiembrie 1975, generalul Francisco Franco, *El Caudillo,* care conducea destinele Spaniei din 1939, a murit şi o dată cu aceasta înceta o etapă distinctă din istoria ţării. El reuşise printr-o politică echilibrată să treacă peste efectele războiului civil şi, în ciuda faptului că regimul său a fost unul dictatorial, a asigurat o creştere economică şi, implicit, a nivelului de trai, dar şi o tranziţie relativ calmă spre democraţie.

Desemnat încă din 1969 succesor legal, tânărul rege Juan Carlos, deşi crescut în spiritul franchist potrivit căruia comuniştii şi socialiştii erau duşmanii Spaniei, a demonstrat, la rândul lui, calităţi reale de politician. El a imprimat o linie care a condus ţara spre democraţie, deşi majoritatea observatorilor erau sceptici.

Un rol deosebit în reuşita misiunii regelui 1-a avut premierul Adolfo Soares. Numit în fruntea guvernului în iulie 1976, la vârsta de 43 de ani. el acumulase deja o bună experienţă în ultimii ani ai lui Franco. In noiembrie, Soares vine cu o propunere vizând acordarea votului universal, care este aprobată prin referendum de 90% dintre participanţii la scrutin. Ulterior, el va legaliza activitatea Partidului Comunist şi a Partidului Socialist, asigurând astfel tranziţia spre un regim monarhic constituţional cu vădite trăsături liberale.

După 41 de ani, în iunie 1977. au Ioc primele alegeri libere. Cortesurile rezultate vor adopta o nouă Constituţie, anul următor, prin care vor consfinţi sistemul monarhic constituţional, libertatea de acţiune a

partidelor politice, dar şi asigurarea autonomiei pentru naţionalităţile şi regiunile Spaniei.

După demisia lui Scares, din ianuarie 1981, începe o perioadă mai agitată. Noul premier, Leopoldo Sotelo, se va confrunta, la 23 februarie, cu o tentativă de lovitură de stat militară. Cortesurile sunt ocupate, dar, în urma intervenţiei directe a regelui Juan Carlos, armata rămâne loială monarhului, astfel că revolta eşuează, iar Sotelo formează un nou guvern.

O schimbare va interveni în urma alegerilor din octombrie 1982. De această dată, victoria revine Partidului Socialist Muncitoresc, astfel că Felipe Gonzalez va prelua conducerea guvernului, reuşind să rămână la putere până în 1996. Cel mai important succes al cabinetului de stânga va fi aderarea Spaniei, împreună cu Portugalia, la Comunitatea Economică Europeană.

După 14 ani de guvernare de stânga, schimbarea va veni datorită rezultatelor înregistrate la alegerile din martie 1996. Partidul Popular, de nuanţă conservatoare, va câştiga scrutinul şi Jose Maria Aznar se va instala în fotoliul de prim-ministru. Ultima consultare electorală din Spania, petrecută în martie 2000, va confirma poziţiile guvernului, Aznar obţinând o victorie clară. El se va implica în războiul din Irak, Spania sprijinind activ coaliţia condusă de Statele Unite.

Evoluţia Spaniei după cel de-al doilea război mondial a surprins mulţi observatori şi istorici. Puţini credeau că dictatorul Franco va găsi resursele necesare pentru a desemna un succesor care să reinstaureze democraţia în ţară. Nu trebuie neglijat aici nici rolul jucat de regele Juan Carlos, care a reuşit să ducă la îndeplinire o sarcină extrem de dificilă dacă avem în vedere faptul că războiul civil şi-a pus amprenta asupra societăţii, resentimentele celor învinşi sau care au avut de suferit pierderi fiind puternice. Totuşi, Spania a devenit o democraţie autentică şi joacă la începutul noului mileniu un rol important pe scena politică europeană.

IH.5.C. *Portugalia*

Asemenea vecinei sale. Portugalia a rămas neutră la începutul celui de-al doilea război mondial, în conformitate cu hotărârea luată chiar la 3 septembrie 1939, deşi bazele navale portugheze din Insulele Azore vor fi folosite de Aliaţi. Ţara se afla sub controlul dictatorului Antonio de Oliveira Salazar încă din 1936. acesta fiind adeptul modelului statului corporatist.

După încheierea războiului, premierul Salazar va lua o serie de măsuri menite a contribui la destinderea climatului politic. La 7 octombrie 1945, el permitea reînfiinţarea partidelor de opoziţie, decretând şi o amnistie politică. Mai mult. la 12 octombrie, cenzura presei era ridicată, dar decizia va fi de scurtă durată. După două zile se revenea asupra măsurii, pentru a putea fi controlate atacurile puternice ale opoziţiei.

In acest climat, la 18 noiembrie se desfăşurau primele alegeri din ultimii 20 de ani. Cum opoziţia a boicotat scrutinul. Partidul Unităţii Naţionale condus de Salazar se va impune fără probleme. Situaţia s-a repetat şi cu prilejul votării preşedintelui, la 13 februarie 1949. Cum singurul contracandidat s-a retras, Antonio Carmona, în vârstă de 79 de ani. a fost reales fără probleme.

în ciuda regimului din ţară, la 4 aprilie 1949, Portugalia va fi primită în rândul statelor membre N.A.T.O., la fel ca în cazul Spaniei primând interesele de ordin strategic ale Alianţei, în schimb, regimul de la Lisabona nu a fost admis în rândurile Organizaţiei Naţiunilor Unite datorită *veto-ului* exprimat de Uniunea Sovietică.

în aceste condiţii, Salazar a optat pentru strângerea relaţiilor cu Spania. Pe lângă faptul că cele două ţări erau vecine, un element suplimentar care contribuia la apropiere era factorul ideologic, regimul franchist fiind asemănător, în linii generale, celui lusitan. Importante s-au dovedit cele două întâlniri directe, din 26-27 septembrie 1950 şi 14-15 aprilie 1952, dintre Salazar şi Franco. Cei doi lideri au căzut de acord că este esenţială coordonarea eforturilor bilaterale, după cum solidaritatea Occidentului în faţa agresiunii sovietice era un alt punct în care exista convergenţă de opinii.

Ultimii ani ai dictaturii lui Salazar au coincis cu acutizarea, mai ales după 1964, a problemei moştenirii coloniale din Africa. Au izbucnit numeroase acţiuni anticoloniale şi mişcări de eliberare puternice s-au născut, în plus. atât la nivelul Organizaţiei Naţiunilor Unite, cât şi la cel al Organizaţiei Unităţii Africane, s-au înregistrat numeroase proteste faţă de politica colonială lusitană.

La 16 septembrie 1968, dictatorul Salazar a suferit o puternică hemoragie cerebrală şi a intrat în comă. El nu a mai fost capabil niciodată să-şi revină cu adevărat şi va muri la 27 iulie 1970. Noul premier al Portugaliei a devenit, la 27 septembrie 1968, Marcello Caetano.

Confruntat cu revoltele deschise din colonii (încă din mai 1970 trupele portugheze se luptau cu rebelii din Angola), la 2 decembrie 1970, Caetano va anunţa un plan potrivit căruia erau acordate locuri suplimentare

coloniilor africane în legislativul de la Lisabona şi era extinsă autonomia lor locală. Totuşi, nu era introdus un adevărat sistem de egalitate rasială, astfel că soluţiile premierului nu au dat rezultatele scontate, în ciuda faptului că Mozambicul şi Angola obţineau o autonomie sporită chiar din decembrie 1970. Adevărata soluţie a crizei va fi găsită abia în 1975, prin acordarea independenţei celor două ţări africane.

Marcello Caetano va fi răsturnat de la putere printr-o lovitură de stat militară a Mişcării Forţelor Armate (M.F.A.). la 25 aprilie 1974. Generalul Antonio de Spinola devenea preşedinte, însă el se va menţine în această funcţie doar până în septembrie 1974, când a demisionat, în condiţiile în care mulţi din ofiţerii care-1 înconjurau aveau vederi de stânga. Guvernul era condus, din iulie, de colonelul Vasco Goncalves. în acel moment, Portugalia era divizată profund. In regiunile sudice erau luate măsuri cu caracter procomunist, fabricile erau ocupate de muncitori, iar ţăranii preluau pământul, în timp ce în Nord, acolo unde domina populaţia catolică cu vederi de dreapta, sediile Partidului Comunist erau atacate.

După demisia lui Spinola, preşedinte a fost ales Francisco Carlo Gomes, în septembrie 1974. Noul şef al statului a făcut faţă cu succes unei tentative de contralovitură de stat, întreprinsă în martie 1975, de generalul Spinola. După eşecul rebeliunii, în aprilie au fost organizate alegeri, câştigate de liderul moderat al Partidului Socialist, Mărio Soares. Adevărata putere era deţinută însă de Comitetul Revoluţionar Suprem al Ofiţerilor Marxişti în frunte cu căpitanul Otelo de Carvalho.

întreaga evoluţie politică din Portugalia semăna tot mai mult cu modelul cubanez, când, în noiembrie 1975, un grup moderat condus de colonelul Ramalho Eanes va trece la arestarea lui Carvalho şi a altor o sută de ofiţeri cu vederi de stânga. Sub conducerea lui Eanes, ales preşedinte în 1976, şi a primului ministru Mărio Soares, Portugalia se va îndrepta finalmente spre un regim democratic.

Noua realitate politică a fost consfinţită în Constituţia adoptată în aprilie 1976, document ce parafa alegerea valorilor europene de către Portugalia. După accidentul de avion din decembrie 1980, căruia i-a căzut victimă premierul de la acea dată, Francisco Carneiro, înlocuit cu Francisco Pinto Balsemao, sfârşitul de secol a fost dominat de personalitatea lui Mărio Soares. Revenit în fruntea cabinetului în ianuarie 1983, cu o echipă de coaliţie, Soares va fi ales preşedinte în 1986, apoi reconfirmat în ianuarie 1991. El predă ştafeta prezidenţială, în urma alegerilor din ianuarie 1996. lui Jorge Sampaio, reprezentantul Partidului Socialist. Demn de semnalat este şi faptul că, în 1999, datorită aranjamentelor diplomatice cu China,

provincia Macao, pe care Lisabona o administra încă în Asia, a fost retrocedată Beijingului.

Evoluţia politică a Portugaliei a fost, în bună măsură, asemănătoare celei a Spaniei. Din fericire, şi în acest caz, deşi tranziţia a fost mai plină de emoţii, rezultatul final a fost revenirea la un regim democratic autentic.

ÏÏI.6. **Japonia**

Viaţa politică a fost dominată, în primii ani postbelici, de Partidul Liberal condus de premierul Shigeru Yoshida. fapt demonstrat şi !a alegerile din l octombrie 1952, atunci când liberalii şi-au asigurat 240 din cele 466 de locuri ale Dietei. Această dominaţie va fi întreruptă de alegerea liderului nou înfiinţatului Partid Democrat, Ichiro Hatayama. în fruntea guvernului, la 9 decembrie 1954. El avea misiunea clară de a organiza noi alegeri, care s-au desfăşurat la 27 februarie 1955. Partidul lui Hatayama a câştigat scrutinul, iar la 15 noiembrie se va produce fuziunea liberalilor cu democraţii, rezultând Partidul Liberal Democrat, care. la rândul lui, va domina scena politică de la Tokyo.

In paralel cu strângerea relaţiilor cu Statele Unite, Japonia a avut în vedere şi normalizarea raporturilor cu Uniunea Sovietică. La 19 octombrie 1956, a fost semnată o declaraţie comună de către cele două state prin care se punea capăt celor 11 ani de război. Deşi problema Insulelor Kurile a rămas în suspensie, un progres însemnat 1-au constituit stabilirea de relaţii diplomatice între cele două ţări şi asigurarea sprijinului Moscovei în vederea admiterii Japoniei în rândul statelor membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite. Linia bunelor raporturi a continuat şi. în martie 1967, era semnat un protocol ce permitea creşterea cu 16% a schimburilor comerciale bilaterale. La aceasta s-au adăugat deschiderea liniilor aeriene directe dintre Uniunea Sovietică şi Japonia, din aprilie, şi acordul pentru cooperarea ştiinţifică şi tehnologică, din 23 iunie.

Japonia a reuşit să uimească întreaga lume datorită creşterii sale economice absolut miraculoase. Astfel, după 1960, arhipelagul nipon va deveni cel mai mare importator de resurse primare pe plan mondial, iar în 1964 rata de creştere înregistrată de Tokyo era deja cea mai înaltă din lume. Pe acest fond s-a înregistrat mărirea semnificativă a exporturilor, un rol demn de consemnat avându-1 şi acordul comercial cu China, semnat tot în 1964. Remarcabil este că Japonia a reuşit decenii în şir să menţină un ritm înalt al creşterii economice, devenind, din acest punct de vedere, o mare putere mondială. O confirmare a venit şi prin lansarea primului satelit orbital nipon în februarie 1970.

Cu începere din 1980, viaţa politică va deveni mai agitată, schimbările de guvern fiind mai frecvente, ele fiind dublate şi de cazuri celebre de corupţie ale unor politicieni de rang înalt. După decesul premierului Masayoshi Ohira, în iunie 1980, în fruntea cabinetului va fi numit Zenko Suzuki, care va încerca să ia măsuri pentru consolidarea executivului. Dar, în octombrie 1983, un puternic scandal va afecta clasa politică japoneză datorită condamnării fostului prim-ministru Kakuei Tanaka pentru corupţie.

în ianuarie 1989 a încetat din viaţă împăratul Hiro Hito, dinastia fiind continuată de Akihito. începea, potrivit tradiţiei japoneze, *era Heisei.* Dar, nici sub noile auspicii nu au lipsit scandalurile la cel mai înalt nivel. Un caz celebru 1-a constituit premierul Morihiro Hosokawa, care, în aprilie 1994, a fost nevoit să demisioneze în urma acuzaţiilor de corupţie.

ï

Alegerile din 20 octombrie 1996 au readus la putere Partidul Liberal Democrat. Primul ministru Hashimoto Ryutaro va promite chiar o revizuire a sistemului social şi economic japonez, încă din ianuarie 1997. dar el se va dovedi incapabil să-şi pună în aplicare planurile, fiind chiar nevoit să demisioneze, în iulie 1998, pe fondul stagnării economice.

Conducerea guvernului a fost asumată de ministrul de externe Obuchi Keizo, care, în condiţiile crizei cu care se confrunta alianţa tripartită de la conducerea ţării, dublată de problemele generate de erupţia vulcanului Mont Usu din Insula Hokkaido, a intrat în comă. A revenit fostului secretar general al Partidului Liberal Democrat, Yoshiro Mori, misiunea de a prelua gestiunea cabinetului. Rezultatele scrutinului electoral din iunie 2000 au confirmat poziţia lui Mori în fruntea guvernului, dar. după o serie de eşecuri ale Administraţiei, în aprilie 2001. prim-ministru va deveni Junichiro Koizumi.

Japonia celei de-a doua parti a secolului XX a oferit o lecţie despre un popor harnic şi organizat, care a ştiut să depăşească înfrângerea suferită în război şi efectele ocupaţiei. Exploatând la maxim resursele limitate ale arhipelagului nipon, japonezii au reuşit să se impună pe numeroase planuri, fiind în avanposturi mai ales în privinţa dezvoltării ştiinţei şi tehnologiei de vârf. Modelul economic japonez va face prozeliţi în Asia de Est. cele mai semnificative exemple fiind Coreea de Sud, Taiwanul şi Singapore.

Privită în ansamblu, evoluţia lumii capitaliste după încheierea celui de-al doilea război mondial a fost puternic marcată de confruntarea cu ameninţarea comunistă. Prin măsuri adecvate luate de mari personalităţi a fost posibilă impunerea unei curse politice, economice, tehnologice şi militare care s-a soldat, finalmente, cu afirmarea unor noi realităţi la început de mileniu.

IV. LUMEA COMUNISTA

rV.l. Uniunea Sovietică

Comunismul de tip sovietic rămâne un factor politic dominant al epocii contemporane, care şi-a pus amprenta asupra relaţiilor internaţionale, influenţând totodată evoluţia internă a unui număr însemnat de state. Uniunea Sovietică a reprezentat, timp de şapte decenii, o ameninţare pentru securitatea sistemului capitalist şi pentru ţările democratice. Din această cauză, de multe ori evoluţiile politice interne din U.R.S.S. au vizat, practic, întreg mapamondul. Este şi motivul pentru care o sumă importantă de precizări au fost deja făcute în capitolele anterioare.

întrucât orice sistem comunist se baza pe conducerea monopolistă a societăţii prin intermediul Partidului, acesta era nevoit să explice opiniei publice în ce constă doctrina de tip nou şi care erau punctele sale forte, într-o manieră schematică, am putea rezuma totul la un silogism: pentru a atinge bunăstarea şi echitatea specifică unei orânduiri care promitea să asigure fiecăruia necesităţile, era nevoie ca proletariatul să obţină puterea, care, la rândul ei, depindea de instaurarea dictaturii Partidului, aceasta funcţionând, evident, prin impunerea voinţei conducătorilor. De aici şi până la cultul personalităţii lui Stalin sau Mao, Nicolae Ceauşescu. Fidel Castro ori Kim Ir Sen nu mai era decât un pas.

Desigur, căderea comunismului, asupra căreia ne-am oprit deja. a fost generată de mai mulţi factori. Fără îndoială, unul principal a fost de natură economică şi a ţinut de incapacitatea modelului sovietic de a face faţă provocărilor sfârşitului de secol. De altfel, cunoscutul politolog francez Jean François Revel observa acest fapt, subliniind însă şi contribuţia puterilor occidentale: „In realitate, slăbiciunea decisivă a comunismului a rezultat din eşecul său intern, economic înainte de toate, dar şi dincolo de economie. Or, acest eşec, de multă vreme limpede pentru toată lumea,

Occidentul nu doar că nu 1-a crezut posibil, sau că 1-a crezut ceva vremelnic şi superficial, dar a şi încercat de mai multe ori să-1 remedieze! Fără ajutorul economic occidental, fără indulgenţa Occidentului faţă de represiunile politice cele mai atroce, pe scurt, fără incapacitatea Occidentului de a specula fragilitatea inerentă a sistemelor comuniste, prăbuşirea acestora s-ar fi produs mult mai devreme."

întrucât în capitolele precedente ne-am referit deja la succesorii lui Stalin, de la Hruşciov la Gorbaciov. aici ne vom referi doar la chestiuni privind politica generală promovată de conducerea sovietică. Astfel, după cum observa istoricul Michel Heller, un exeget al regimului de la Kremlin, din primele momente Hnişciov a înţeles că acţiunea reformatoare nu poate demara fără controlul deplin al puterii politice. De aceea, ascensiunea primului secretar, mai ales după 1955, nu va face decât să confirme faptul că modelul Stalinist de preluare a puterii era inevitabil, chiar în ciuda faptului că noul lider era un critic acerb al predecesorului.

Nikita Hruşciov a greşit însă atunci când a încercat să se amestece în prea multe domenii şi nu a avut puterea să meargă până la capăt, practic, în nici unul. Astfel, în agricultură el a luat măsuri pentru relaxarea presiunii asupra colhoznicilor, care devenise insuportabilă; a scăzut nivelul cotelor obligatorii şi a iniţiat chiar o reformă a colhozurilor, care deveneau mai mari, uneori prin fuziune, pentru a se reconverti apoi în sovhozuri.

Măsuri similare au vizat şi industria. Hruşciov a criticat planul de stat şi a restructurat sistemul de comandă. Au fost înfiinţate Consilii Economice Populare Regionale (Sovnarhozuri), care aveau menirea de a se ocupa tocmai de dezvoltarea resurselor industriale locale. Trebuie însă subliniat, la fel ca în cazul agriculturii, că Hruşciov nu s-a atins de modelul economic în sine.

Cu toate limitele, politica preconizată de Hruşciov a rămas drept una a „noului curs", semnalul clar fiind dat de raportul secret prezentat la Congresul XX al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din februarie 1956. în esenţă, prin critica dură la adresa stalinismului era proclamată întoarcerea la „adevăratul leninism". Deceniul dominat de Hruşciov a cunoscut planuri care. deşi au fost îndrăzneţe, nu au fost duse până la capăt. De exemplu, problema lipsei locuinţelor în oraşe a fost suplinită prin construirea de blocuri într-un ritm dublu faţă de perioada anterioară, dar calitatea lucrărilor a fost de cele mai multe ori îndoielnică. Mai mult succes a avut măsura impunerii salariului minim pe economie şi a acordării dreptului pentru colhoznici, cu începere din iunie 1964, de a se pensiona.

Nici situaţia din sistemul carcéral sovietic nu era lipsită de tensiuni grave. In primăvara şi vara lui 1954 au izbucnit chiar revolte în întreg „gulagul", evident pe fondul morţii lui Stalin şi al dezicerii noii conduceri de fostul dictator. Şi în acest caz au fost aplicate jumătăţi de măsură. Deşi au fost create comisii de reabilitare, aria lor de competenţă se reducea la anii „marii terori", 1936-1939, eludând astfel problema de fond.

Faptul că Hruşciov nu a mers până la capăt în aplicarea ideilor sale şi că nu a luat în considerare posibilitatea unei revolte la nivelul Biroului Politic avea să-i fie fatal. In 1962 el adusese Comitetul Central în pragul scindării datorită iniţiativei ca o parte a acestuia să se ocupe de industrie şi o alta de problemele agriculturii. S-a ajuns, astfel, la reuşita Joviturii de palat" din octombrie 1964, o nouă premieră pentru partidul lui Lenin: pentai prima dată un conducător al partidului îşi pierdea postul în asemenea condiţii.

Al doilea secretar din timpul lui Hruşciov, Leonid Brejnev, a preluat conducerea secretariatului general şi, aproape logic, şi-a început mandatul criticându-şi predecesorul şi metodele lui de acţiune. De asemenea, el şi-a luat măsuri de precauţie pentai a nu împărtăşi soarta predecesorului. La Congresul XXIII al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, din 1966, Brejnev a reuşit să impună prevederea ca secretarul general să fie aies de Comitetul Central şi nu de Biroul Politic. Prin aceasta, se lărgea sfera celor chemaţi să se pronunţe şi, cel puţin teoretic, se micşorau şansele unor eventuali conspiratori.

Leonid Brejnev, care la rândul lui va fi acuzat de Mihail Gorbaciov că a girat „anii stagnării", a ţinut să denunţe acumularea puterii în mâinile lui Hruşciov şi să proclame întoarcerea la conducerea colectivă şi, desigur, la stilul leninist de muncă. Cu toate acestea, cei 18 ani în care Uniunea Sovietică a fost condusă de noul secretar general, la fel ca şi cei de tranziţie din timpul lui Iuri Andropov şi Konstantin Cernenko, nu vor face decât să contribuie la intrarea sistemului în colaps. Venirea lui Mihail Gorbaciov la Kremlin, în 1985, nu mai putea salva sistemul, iar descompunerea Uniunii Sovietice a venit ca un proces istoric firesc.

IV.2. **Europa de Est**

După instaurarea regimurilor comuniste în Albania, Bulgaria. Cehoslovacia. Republica Democrată Germană, Iugoslavia, Polonia, România şi Ungaria, sub imperiul prezenţei Armatei Roşii, noul sistem s-a

consolidat şi a urmat, în linii generale, linia dictată de Moscova. Desigur, nu a fost vorba de o evoluţie lineară, fără convulsii, dovadă clară a rezistenţei opuse de aceste popoare comunismului.

Cele mai însemnate momente au fost prezentate deja în capitolele precedente: revolta ungară din 1956, revoluţia „de catifea" din Cehoslovacia anului 1968, naşterea „Solidarităţii" în Polonia după 1980, ridicarea Zidului Berlinului. Aceste crize, care au produs efecte la scară internaţională, au fost dublate de alte evenimente, care au exprimat tocmai specificul zonei şi al fiecărei ţări în parte.

Fără a insista aici în mod particular asupra istoriei fiecărui stat comunist est-european. vom nota doar elementele cu adevărat distinctive. In primul rând, pe lângă evenimentele deja semnalate, atragem atenţia asupra faptului că România a fost martora unei rezistenţe anticomuniste armate, care a durat mai mulţi ani, fenomen unic în zonă. De asemenea, amintim că Albania şi Iugoslavia au făcut, oarecum, notă distinctă în lagărul socialist.

Sub conducerea lui Enver Hodja, în Albania a fost aplicată o politică stalinistă până în anul 1985, la moartea dictatorului. Chiar după ce Stalin a decedat, la Tirana cultul personalităţii lui continua să fie celebrat, iar linia lui politică, promovată cu sfinţenie. Menţionăm faptul că în Albania s-a ajuns până la interzicerea oficială a religiei. După ce, în 1960, Enver Hodja a sărbătorit cu mare fast aniversarea lui Stalin, s-a ajuns la blocarea relaţiilor cu Uniunea Sovietică. Pe acest fundal s-au produs apropierea de China şi chiar ruperea legăturilor cu Moscova în decembrie 1961. Regimul de la Tirana s-a declarat unicul păstrător al adevăratelor tradiţii leninist-staliniste, acuzând restul statelor comuniste din Europa că s-au îndepărtat de la această linie.

Datorită politicii înguste promovate de Hodja, în 1978 s-a ajuns şi la ruperea legăturilor şi, implicit, a sprijinului pe care China îl acorda Tiranei, în plan intern, nici un act de dizidentă sau reformator nu era permis, astfel că anunţul că primul ministru Mehmet Shehu s-a sinucis, în decembrie 1981. urmat de acuza că ar fi fost spion occidental, nu mai mira pe nimeni. Abia după aprilie 1985, când Ramiz Alia a preluat conducerea partidului, vor fi introduse primele reforme timide. Acestea s-au accelerat după 1990, iar semnalul clar al ruperii cu trecutul a fost reluarea relaţiilor diplomatice cu Statele Unite, în martie 1992, după mai bine de jumătate de secol de confruntare.

Singurul stat comunist din Europa care a reprezentat o provocare reală pentru regimul sovietic a fost Iugoslavia. Sub conducerea lui Iosip Broz Tito, Federaţia Balcanică a atins un nivel de independenţă politică şi economică unic în arealul est-european controlat de Moscova. Desigur, un rol important l-au avut condiţiile specifice din Federaţie, maniera în care s-a ajuns la instaurarea noului regim şi rolul mişcării de partizani a lui Tito. Născut la Kumrovec, în Croaţia, la 7 mai 1892, el a avut curajul să-l înfrunte pe Stalin încă din 1948. Atunci, beneficiind de sprijinul partidului, în frunte cu lideri marcanţi precum Milovan Djilas şi Edvard Kardelj, Tito a condus Iugoslavia spre o linie independentă faţă de Moscova, relaţiile dintre cele două state normalizându-se abia spre 1955, în condiţiile preluării puterii de către Nikita Hruşciov. împăcarea nu l-a împiedicat pe liderul iugoslav să critice regimul sovietic pentru invadarea Ungariei în 1956, a Cehoslovaciei în 1968 şi a Afganistanului în 1979, precum şi să păstreze o linie de echilibru în raporturile cu cele două superputeri. Uniunea Sovietică şi Statele Unite. Faptul i-a adus un prestigiu binemeritat în plan internaţional, el afîrmându-se după 1960 în fruntea mişcării de nealiniere alături de alte state independente din Africa şi Asia. In plan intern, Tito a promovat o politică a socialismului umanist, accentul căzând pe conceptul de autoconducere muncitorească, descentralizare şi pe promovarea unor politici liberale. Desigur, nici în cazul iugoslav nu au lipsit măsurile coercitive împotriva criticilor regimului, chiar a celor din interiorul sistemului, cazul notoriu fiind cel al lui Milovan Djilas.

La moartea lui. la 4 mai 1980, Tito reuşea să lase în urma sa imaginea unui lider iubit care s-a opus atât nazismului în cel de-al doilea război mondial, cât şi lui Stalin şi care a condus Iugoslavia pe calea prosperităţii economice. Nu este lipsită de importanţă nici politica dusă în privinţa naţionalităţilor, el aplanând în faşă conflictele etnice. Sfâşierea tragică a Iugoslaviei produsă după 1990 nu va face decât să alimenteze nostalgia adepţilor ideii federale.

Tentative de reformare a sistemului au avut loc şi în Polonia. Criza a izbucnit după moartea lui Boleslaw Bierut în martie 1956, sub forma unei lupte pentru putere între fidelii acestuia, în frunte cu Hilaty Mine şi Jakub Berman, şi aripa reformatoare condusă de fostul secretar general Wladislaw Gomulka, epurat şi arestat la domiciliu, revenit în viaţa politică în noile condiţii. Deşi, iniţial, locul lui Bierut va fi preluat de un adept al liniei staliniste, veteranul Edvard Ochab, la 20 martie, în Polonia se vor produce

câteva mutări semnificative. Astfel, atunci au fost demişi şeful securităţii. Stanislaw Radkiewicz, şi vicepreşedintele guvernului, în acelaşi timp membru al Biroului Politic, influentul Jakub Bennan. Seria schimbărilor a continuat cu ministrul de externe Stanislaw Skrzeszewski. întrucât aceste schimbări nu au fost dublate de măsuri eficiente de reformă, s-a ajuns la confruntări deschise cu muncitorii. Centrul mişcărilor revendicative a fost oraşul Poznan, unde s-au înregistrat, în zilele de 28 şi 29 iunie 1956, lupte de stradă soldate cu 53 de morţi şi circa 300 de răniţi. Incapabil să promoveze o nouă linie politică, Ochab va renunţa la conducerea partidului, fiind înlocuit, la 19 octombrie, de Wladislaw Gomulka. De remarcat faptul că schimbarea s-a produs în ciuda rezervelor exprimate de conducerea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Misiunea lui Gomulka era una extrem de dificilă, el fiind prins între presiunile sovietice şi dorinţa poporului polonez de reformare a sistemului. El a reuşit, totuşi, cu preţul recunoaşterii supremaţiei Uniunii Sovietice şi al rămânerii în Pactul de la Varşovia, să obţină acordul Moscovei pentru introducerea unor reforme interne şi creşterea gradului de autonomie. Desigur, printre reuşite trebuie înscrisă şi ţinerea de alegeri pluripartite la 20 ianuarie 1957. Gomulka a permis partidelor de opoziţie, respectiv cel Ţărănesc şi cel Democrat, să participe la scrutin şi chiar să obţină 18.3% din locurile Seimului. Deşi faptul avea mai degrabă o semnificaţie simbolică, el este demn de reţinut pentru un stat totalitar. De notat şi faptul că în fruntea guvernului a fost numit Josef Cyrankiewicz. Evenimentele din 1956 nu vor face decât să avertizeze asupra confruntărilor directe cu regimul declanşate după 1980 de primul sindicat liber dintr-o ţară comunistă, „Solidaritatea". Interesant este faptul că. în decembrie 1970, atunci când mişcări populare generate de creşterea costului vieţii au izbucnit la Gdansk, Gomulka a demisionat, la 20 decembrie, lăsând locul lui Edvard Gierek. La fel ca în 1956, noul lider era prezentat ca fiind unul cu vederi liberale, capabil să introducă reforme.

Sub imperiul reformelor iniţiate de Mihail Gorbaciov şi al prefacerilor din anii 1989-1990, comunismul va cădea în toată Europa de Est, lăsând locul unor regimuri democratice, alese prin voinţa liber exprimată a popoarelor din zonă. Maniera în care s-a produs falimentul sistemului a subliniat, o dată în plus, faptul că el fusese introdus şi menţinut artificial, sub presiunea armatei sovietice, fără a avea un suport popular.

IV.3. China

Unificarea ţării şi proclamarea Republicii Populare Chineze au creat condiţii propice pentru depăşirea perioadei de criză generate de lungii ani de război civil. După 1950 au fost adoptate planuri de reconstrucţie şi luate măsuri pentru stoparea inflaţiei, care. din fericire, au dat rezultate vizibile mai ales în creşterea economică consistentă. Un rol important 1-a avut şi semnarea tratatului de prietenie, alianţă şi asistenţă mutuală cu Uniunea Sovietică, pe un termen de 30 de ani, la 14 februarie 1950. Documentul era completat de acorduri economice privind exploatarea în comun a resurselor chineze. Sovieticii se angajau să trimită şi specialişti care să ajute la reconstrucţia ţării.

Bunele relaţii dintre cele două superputeri comuniste au fost concretizate şi în acordul din 11 octombrie 1954 privind evacuarea bazei navale de la Port Arthur de către unităţile sovietice până în iunie 1955, într-un moment când la Beijing erau celebraţi cu mare fast cei cinci ani de Republică Populară. De fapt, erau paşi pe care regimul maoist îi făcea pe calea unui nou tip de relaţii internaţionale pe care China dorea să le promoveze.

Cu prilejul Congresului VIII al Partidului Comunist Chinez, la 15 septembrie 1956, Mao Tse-dun sublinia de altfel că doreşte relaxarea tensiunilor dintre state şi făcea referiri inclusiv la raporturile tensionate cu Taiwanul, susţinut de Statele Unite. La acelaşi forum, premierul Ciu En-lai propunea adoptarea unui plan de creştere a venitului naţional cu 50% pe parcursul celui de-al doilea plan cincinal, 1958-1962.

După 1960 a intervenit însă o răcire accentuată a relaţiilor cu Uniunea Sovietică, fapt ce a avut repercusiuni importante asupra întregii mişcări comuniste internaţionale, întrucât Moscova a sistat ajutorul economic şi militar acordat Chinei, s-a trecut la atacuri şi critici directe. Un motiv suplimentar de discordie 1-a constituit şi sprijinul acordat de sovietici Indiei, căreia URSS îi livra avioane în contextul conflictului armat de la graniţa chino-hindusă. Toate acestea erau reproşate de conducerea Partidului Comunist Chinez omologului sovietic, în termen duri, la 27 februarie 1963.

Pentru a evita situaţia de dependenţă faţă de sprijinul militar sovietic. China a dezvoltat propriul program nuclear şi, la 16 octombrie 1964. era detonată prima bombă atomică de fabricaţie chineză, încercând o iniţiativă îndrăzneaţă, în contextul căderii lui Hruşciov, între 5 şi 13 noiembrie 1964,

premierul Cin En-lai a vizitat Moscova. El a încercat să testeze poziţia noii conduceri a Uniunii Sovietice, dar nu a obţinut nici un rezultat datorită pretenţiilor teritoriale ale Chinei, pe care Moscova nu le agrea.

între 1964 şi 1968, China a fost zguduită de marea revoluţie culturală proletară, fenomen complex care a influenţat şi alte state comuniste. Revoluţia culturală era efectul divergenţelor cu Uniunea Sovietică, precum şi al opoziţiei pe care Mao Tse-dun o întâmpina, încă din 1958. la nivelul Biroului Politic. Totul a început cu un discurs al liderului chinez ţinut la Şanhai la 10 noiembrie 1965. El a atacat dur ideologia burgheză reacţionară şi pe birocraţii din ceea ce el numea ..banda neagră de la Beijing". După acest semnal, totul s-a precipitat mai ales că. la 18 aprilie 1966, ziarul armatei populare chineze chema la înfăptuirea Marii Revoluţii Culturale Socialiste. Aceasta trebuia îndreptată împotriva membrilor de partid care o luaseră „pe drumul capitalist", în fapt, era expresia conflictului deschis la care se ajunsese între Comitetul cu Afaceri Militare al Partidului şi secretariatul Partidului. Militarii aveau o orientare vădit antisovietică şi erau conduşi de un apropiat al lui Mao Tse-dun, generalul Liu Piao, în timp ce de cealaltă parte se afla Deng Xiaoping, acesta militând pentru o politică moderată, pentru o abordare tradiţională a problemelor de politică internă şi internaţională.

Aflaţi în ofensivă ideologică, adepţii lui Mao vor prelua, la l iunie 1966. controlul asupra presei de partid, iar după trei zile, importantul Comitet Municipal de Partid Beijing va avea aceeaşi soartă. Consoiidându-şi poziţia, la l august. Mao Tse-dun îl va impune pe Liu Piao ca vicepreşedinte. Mai mult, în numele Partidului, el anunţa formarea de gărzi roşii care aveau menirea de a-i ataca pe dizidenţii rămaşi în restul ţării. Formate cu precădere din studenţi, acestea au declanşat o campanie furibundă, cu atacuri personale şi răfuieli faţă de corpul didactic, de specialişti şi alte persoane considerate exponente ale vechii gândiri şi culturi.

S-a ajuns la formarea unui triumvirat al puterii format din Consiliul de Stat, condus de premierul Ciu En-lai, Comitetul Militar, dirijat de generalul Liu Piao, şi Comitetul Central Cultural Revoluţionar, în care preşedinte era numit, la 22 noiembrie 1966, Cen Po-ta, iar vicepreşedinte Chiang Ching, nimeni alta decât soţia lui Mao.

întrucât dezordinile provocate afectau grav situaţia internă a ţării, însuşi Mao Tse-dun s-a văzut nevoit, în ianuarie 1967, să ordone forţelor armate să menţină ordinea în şcoli, iar Gărzilor Roşii să înceteze atacurile la adresa oficialilor guvernamentali. Astfel, în 1968. situaţia a început să fie

restabilită gradual, aceasta în ciuda faptului că ciocniri între Gărzile Roşii, pe de o parte, şi muncitorii şi ţăranii organizaţi de autorităţile locale pentru a rezista, au mai continuat sporadic.

Congresul IX al Partidului Comunist Chinez, desfăşurat între l şi 24 aprilie 1969, a marcat sfârşitul oficial al revoluţiei culturale şi, totodată, victoria formală a lui Mao Tse-dun asupra revizioniştilor. Componenţa noului Comitet Central era, la rândul ei, edificatoare, consfinţind creşterea rolului militarilor, care ocupau 40% din locurile Comitetului. Mai mult, generalul Liu Piao era desemnat în mod oficial drept succesor al liderului partidului. Relevantă pentru noul climat era declaraţia lui Liu Piao făcută la Congres: .„Mao este cel mai mare învăţător al proletariatului mondial din toate timpurile."

Depăşirea crizei a condus la măsuri de reabilitare, inclusiv instituţionale, un semn important fiind redeschiderea, la 22 iulie 1970, a Universităţii Singhua din Beijing închisă de Gărzile Roşii în 1966. Ulterior, în 1973, generalul Liu Piao îşi va pierde calitatea de succesor oficial al lui Mao, fapt consfinţit la Congresul X.

Anul 1976 va consemna dispariţia celor doi lideri incontestabili pe care i-a avut China încă din octombrie 1949: Mao Tse-dun, la 9 septembrie, şi Ciu En-lai, la 8 ianuarie. Cum se întâmplă adesea, a izbucnit o luptă pentru putere între radicali şi moderaţi, ultimii grupaţi în jurul lui Deng Xiaoping, revenit în poziţii importante de partid după anii grei ai revoluţiei culturale, în cele din unnă s-a ajuns la o soluţie de compromis, fiind ales un lider aflat între cele două facţiuni, respectiv Hua Guofeng. Una din primele măsuri luate de Hua a fost arestarea „Bandei celor patru", formată din văduva lui Mao Tse-dun şi alţi trei apropiaţi.

După moartea celor doi lideri istorici, viaţa politică chineză a fost dominată aproape două decenii de personalitatea lui Deng Xiaoping, indiferent dacă el a ocupat sau nu poziţii oficiale. La Congresul XI al Partidului Comunist Chinez, din august 1977, era consfinţit un triumvirat format din Hua Guofeng. Deng Xiaoping şi Yi Jiangxyiang, reprezentantul militarilor.

Formula a durat până în 1980, atunci când Deng şi-a impus în posturile cele mai importante oamenii săi. Zhao Zyiang îl schimba pe Hua Guofeng în fruntea guvernului, în timp ce Hu Yaobang prelua conducerea partidului, în ianuarie 1987, Hu va demisiona din funcţia de secretar general, fiind înlocuit cu Zhao *Zyiang.* De altfel, Congresul XITI al

partidului din octombrie 1987 va marca triumful deplin al aripii Deng prin numirea lui Li Peng ca prim-ministru în calitate de reprezentant al unei aripi mai tinere.

Tumultuosul an 1989 va afecta şi China. După vizita pe care Mihail Gorbaciov o va întreprinde la Beijing, în aprilie 1989, a urmat manifestaţia studenţilor din Piaţa Tien An Men. La 4 iunie, demonstranţii ocupau centrul oraşului, provocând intervenţia brutală a forţelor represive. S-au înregistrat mii de morţi, iar momentul a condus la izolarea pe plan internaţional a regimului. Incapabil să stăpânească situaţia, Zhao Zyiang şi-a dat demisia, fiind schimbat în fruntea partidului de Jiang Zemin. Totuşi, abia în ianuarie 1990 va fi ridicată legea marţială.

La 19 februarie 1997 a murit Deng Xiaoping şi o dată cu aceasta s-a încheiat o nouă fază din istoria comunismului chinez. Sfârşitul de mileniu va consemna paşi importanţi spre reunificarea ţării. După ce Hong Kong şi Macao au revenit în graniţele statale, din 2001 au fost reluate şi relaţiile cu Taiwanul. Conducerea de la Beijing a început aplicarea unui concept absolut nou, sintetizat în formula „o ţară, două sisteme". Cu alte cuvinte, se urmăreşte păstrarea ideologiei comuniste, dar cu trecerea economiei spre una deschisă, de piaţă. Primele rezultate au început deja să se vadă, fiind marcante în ceea ce priveşte deschiderea spre exterior şi creşterea nivelului de trai.

în contextul noului mileniu. China rămâne o ţară a cărei evoluţie poate aduce încă numeroase surprize, interesant fiind şi felul în care modelul comunist chinez va găsi căile de dezvoltare într-un context internaţional mult mai complex decât cel din anii războiului rece.

rv.4. **Comunismul în lumea a treia**

Tentaţia revoluţiei proletare mondiale nu a încetat să-i preocupe pe liderii comunişti de la Moscova sau Beijing. Astfel se explică extinderea sistemului comunist şi în afara Europei, mai exact în Asia, America Latină şi Africa. Desigur, modelul sovietic de preluare a puterii a predominat.

La o serie de evoluţii spre regimuri comuniste ne-am referit deja discutând crizele războiului rece. Este vorba de Coreea de Nord, condusă de Kim Ir Sen. de Vietnam şi de Afganistan, în Asia, sau de Cuba lui Fidel Castro. Pe lângă aceste state, sistemul comunist a mai fost instaurat şi în alte ţări, perioada variind de la un caz la altul.

Istoria va reţine la capitolul celor mai sângeroşi conducători ai lumii pe Pol Pot, dictatorul cambodgian. Micul stat din peninsula Indochina şi-a proclamat independenţa la 9 octombrie 1970 sub numele de Republica Khmeră, împotriva regimului condus de Lon Noi va începe însă o acţiune armată de durată, soldată cu victoria Khmerilor roşii conduşi de Pol Pot. la 25 aprilie 1975. După ce a preluat conducerea guvernului, noul lider a trecut la o represiune cruntă soldată, potrivit celor mai multor surse, cu două milioane de morţi, la o populaţie de doar şapte milioane de locuitori.

Deşi va fi înlăturat în urma unui conflict cu Vietnamul în ianuarie 1979, Pol Pot a continuat, împreună cu partizanii săi. să terorizeze populaţia din mediul rural timp de 14 ani. Abia după semnarea acordului de la Paris din 1993, se poate vorbi de instaurarea unei păci relative în Cambodgia. Oricum, ororile săvârşite de khmerii roşii întrec prin dimensiune şi cruzime cele mai cumplite crime, chiar pe cele din perioade antice sau medievale.

O altă tentativă care s-a încheiat cu proclamarea unei republici comuniste a avut loc în Laos, în decembrie 1975, Souphanouvong era instalat preşedinte al Republicii Populare Democrate Laos, condusă în realitate de liderul Partidului Comunist Laoţian. Kaysone Phomvihan. Sub pavăza trupelor vietnameze, noua putere a încercat să promoveze măsuri de tip comunist, în 1981 fiind adoptat chiar un prim plan cincinal. Acesta se va dovedi a fi însă un eşec răsunător, iar după retragerea ultimilor 50.000 de soldaţi ai Hanoiului, în 1990, şi moartea lui Kaysone Phomvihan. survenită în 1992. vor izbucni turbulenţe şi, practic, se va renunţa la construirea socialismului în Laos.

în Africa, deşi existau condiţii prielnice pentru dezvoltarea unei doctrine ce proclama egalitarismul, comunismul nu a înregistrat succese notabile. Una din explicaţii poate fi şi insuficienta finanţare pe care Uniunea Sovietică o putea asigura posibililor ei aliaţi de aici, în condiţiile în care fondurile erau înghiţite de Cuba. Afganistan sau Vietnam. Totuşi, tentative reuşite s-au înregistrat în Etiopia şi fostele colonii portugheze. Angola şi Mozambic. Trebuie însă subliniat faptul că Etiopia era cea mai înapoiată ţară africană, iar posesiunile lusitane erau cele mai slab dezvoltate din rândul celor administrate de europeni.

Spre exemplu, în Angola, lupta pentru eliberarea de sub dominaţia portugheză a fost condusă de trei facţiuni. După proclamarea independenţei, la 11 noiembrie 1975, va izbucni un război civil care a antrenat F.L.N.A., U.N.I.T.A. şi M.P.L.A.. ultima formaţiune fiind de sorginte

marxistă. Liderul acesteia, Agostino Neto, se bucura de sprijinul consilierilor sovietici şi al trupelor de mercenari cubanezi. M.P.L.A. s-a lovit, în principal de rezistenţa trupelor U.N.l.T.A. conduse de Jonas Savimbi, dar a reuşit să-1 impună pe Neto ca preşedinte. După moartea şefului statului, în 1979, succesiunea a fost preluată de Jose Eduardo dos Santos.

Abia în ultimul deceniu al mileniului trecut se vor înregistra schimbări semnificative în Angola. După ce trupele cubaneze au părăsit ţara în mai 1991, au fost organizate alegeri libere câştigate tot de M.P.L.A., care a obţinut 129 de locuri în noul Parlament. Principala formaţiune de opoziţie a rămas U.N.l.T.A., care a trimis 70 de reprezentanţi în corpul legislativ. Şi în privinţa preşedintelui, situaţia s-a repetat, dos Santos învingându-1 pe Savimbi. Deşi în 1997 se ajunsese la o înţelegere pentru încetarea completă a luptelor, ulterior conflictul a reizbucnit. Oricum, prin acceptarea alegerilor libere, practic regimul lui dos Santos renunţa la sistemul politic comunist monopartid.

Mozambicul, cealaltă importantă posesiune colonială portugheză din Africa, şi-a proclamat independenţa la 25 iunie 1975. Aici, mişcarea de eliberare a fost condusă de F.R.E.L.I.M.O. (Frontul de Eliberare a Mozambicului), preşedintele acestuia, Samora Machel, instaurând un regim marxist. După 1980, ţara va fi lovită de un război civil declanşat de opozanţii regimului grupaţi în R.E.N.A.M.O. (Rezistenţa Naţională Mozambicană), care aveau şi sprijinul Rhodesiei. Conflictul a fost dublat de efecte ce însoţesc asemenea stări tensionate. Foametea a produs circa un milion de victime, la care s-au adăugat 1.3 milioane de civili, care s-au refugiat în statele din jur. Abia în 1992, pe fondul schimbărilor din Africa de Sud, se va încheia un acord între F.R.E.L.I.M.O. şi R.E.N.A.M.O. privind încetarea focului.

Un caz special îl constituie Etiopia. După ce, în februarie 1974, au izbucnit mişcări ale muncitorilor, studenţilor şi armatei, la 12 septembrie, împăratul Haile Selassie va fi schimbat. Puterea este preluată de Consiliul Provizoriu Militar, omul forte al regimului fiind Mengistu Haile Mariam. Sunt promovate reforme în agricultură şi industrie şi este proclamată Republica. Având sprijinul consilierilor sovietici şi pe cel al trupelor cubaneze, Mengistu Haile Mariani va proclama oficial victoria comunismului în septembrie 1984. Ulterior, în 1987, numele ţării va deveni Republica Populară Democrată Etiopia. Pe lângă sărăcia devenită cronică, conducătorii etiopieni se vor confrunta, în ultimii ani, cu un lung război cu Eritreea. 142

O tentativă eşuată în cele din urmă, după nouă ani de experiment, a avut loc şi în fosta colonie franceză Dahomey. După proclamarea independenţei, la l august 1960, în noiembrie 1975. numele ţării a devenit Benin. Aici, în urma unei lovituri militare de stat, Mathieu Kerekou va instaura un regim marxist între 1980 şi 1989, dar, în 1989. el va fi de acord cu revenirea la un regim democratic.

în fine. o situaţie mai specială se întâlneşte în Libia, unde s-a dezvoltat un sistem politic ce îmbină naţionalismul, islamismul şi doctrina marxistă, sub conducerea unui singur dictator. La l septembrie 1968, regele Idris I era înlăturat de la putere de o junta militară în frunte cu căpitanul Muammer el-Qaddafi. După ce va prelua conducerea guvernului, la 16 ianuarie 1970, noul lider va lua o serie de măsuri de stânga, dar şi antioccidentale. Astfel, la 31 martie 1970, ultimele trupe britanice părăseau Libia, la scurt timp, la 11 iunie, fiind închisă baza americană de la Wheeler Field. După ce şi-a asigurat controlul intern. el-Qaddafi a naţionalizat compania de distribuţie a petrolului, asigurându-şi astfel controlul asupra celei mai importante resurse naturale a ţării.

Muammer el-Qaddafi a reuşit să se menţină la putere în ciuda conflictului deschis şi a embargoului impus de Statele Unite, astăzi Libia fiind una din ţările nominalizate ca susţinătoare şi propagatoare de terorism. Totuşi, sub impactul căderii legimului lui Saddam Hussein din Irak şi al liniei dure adoptate de preşedintele George W. Bush. Libia a fost nevoită să-şi corecteze linia politică internă, chiar la începutul lui 2004 admiţând controlul comunităţii internaţionale asupra arsenalului său militar, care ar putea include şi arme de distrugere în masă.

în afara Cubei, şi în America Latină s-au înregistrat tentative de instaurare a unor regimuri marxiste sau de stânga, dar fără ca sovieticii să mai poată obţine un al doilea cap de pod pe continent după Havana. Interesant este faptul că, după prăbuşirea comunismului în Uniunea Sovietică şi Europa în 1989-1990, sistemul supravieţuieşte încă în China, Coreea de Nord, Vietnam sau Cuba. Nu se mai poate însă vorbi astăzi despre posibilitatea de expansiune a totalitarismului de stânga, la această oră altele fiind marile provocări ale omenirii. Rămâne, totuşi, ca problema respectării drepturilor omului să-şi găsească o rezolvare şi în aceste state. după cum un subiect interesant de studiu pentru cercetători este maniera în care se va adapta sistemul comunist în secolul XXI şi, mai ales, dacă lecţiile istoriei au fost uitate.

V LUMEA A TREIA

V.l. America latină

Statele din America latină s-au implicat în cel de-al doilea război mondial mai degrabă formal. Dacă Argentina a arătat mai multă simpatie pentru Germania nazistă şi aliaţii săi, în schimb celelalte ţări din zonă s-au solidarizat cu Statele Unite, în mod firesc, am spune, Mexicul a declarat război Axei, la 22 mai 1942, şi a participat chiar la confruntările din Pacific. La rândul ei, Brazilia a încheiat un acord de apărare cu Washingtonul, la 11 august 1942, în virtutea acestuia trimiţând chiar trupe la operaţiunile din Italia.

Pentru America latină, războiul a avut în special efecte economice şi a contribuit, evident, la accentuarea dependenţei faţă de Statele Unite. Semnalul unui curs politic apropiat de Casa Albă 1-a dat chiar Mexicul. Ales, la 7 iulie 1946, drept primul preşedinte civil al ţării, Miguel Aleman a iniţiat un program de dezvoltare internă bazat pe industrializare, electrificare, irigare şi modernizarea transporturilor. Bunele relaţii cu Statele Unite s-au concretizat în primul schimb de vizite între cele două state la nivel de preşedinte în 1947.

Desigur, în noul context postbelic, nu au lipsit nici eforturile regionale de unificare. Expresia cea mai clară în acest sens este înfiinţarea Organizaţiei Statelor Americane (O.S.A.) cu prilejul conferinţei de la Bogota, din 30 aprilie 1948, la care au participat nouă state. Organizaţia era însă puternic influenţată de atitudinea Statelor Unite, conduita americană fiind profund determinată, la rândul ei, de ameninţarea comunistă şi de efectele războiului rece.

De altfel, cu excepţia Cubei, la care ne-am referit deja într-un capitol anterior, regimurile marxiste nu au reuşit să se impună decât pasager în alte ţări latino-americane. Aşa se explică, între altele, intervenţia deschisă din Guatemala, în 1954, când guvernul susţinut de forţe procomuniste a fost răsturnat.

O caracteristica, atât în America Centrală, cât şi în cea de Sud, a fost prezenţa unor regimuri de mână forte, dictatoriale. De exemplu, în Haiti, între 1957 şi 1971 s-a impus François Duvalier, ales preşedinte pe viaţă în 1964. „Papa Doc", cum era supranumit, a reuşit chiar să asigure succesiunea pentru fiul său, Jean Claude Duvalier (..Baby Doc"). Acesta a continuat politica tatălui său până la 7 februarie 1986, atunci când a fost nevoit să părăsească ţara în urma unor puternice mişcări populare.

Un alt exemplu caracteristic pentru înţelegerea evoluţiilor politice din zonă îl constituie Nicaragua. Aici, dictatura familiei Soinoza, instaurată cu 46 de ani în urmă, a fost răsturnată în februarie 1979, iar puterea a fost preluată de Frontul Sandinist de Eliberare Naţională (F.S.L.N.), care, având o orientare marxistă, s-a apropiat de Cuba. Mişcarea se va dovedi fatală în contextul în care preşedintele american Ronald Reagan nu putea tolera un nou regim comunist în zonă. Ca urmare, el a pus la dispoziţia C.I.A. o sumă importantă de bani pentru organizarea unei mişcări de rezistenţă în Nicaragua, respectiv forţele *contras.* Finanţarea acestor trupe rebele a continuat şi după ce, în aprilie 1983, prin amendamentul senatorului Edward Boland, ajutorul pentru Nicaragua era stopat, iar trei luni mai târziu de la Managua erau expulzaţi trei diplomaţi americani sub acuzaţia că sunt agenţi C.I.A.

Când s-a descoperit că ajutorul pentru trupele *contras* era acordat ilegal, în Statele Unite a izbucnit celebrul scandal *Iran-Contra* privind livrarea de anne pentru Iran în ciuda embargoului şi de bani pentru trupele *contras,* deşi amendamentul Boland o interzicea. Pe acest fundal, în noiembrie 1984. au loc alegeri în Nicaragua câştigate de sandinişti, care obţineau 63%, iar Daniel Ortega îşi păstra funcţia de preşedinte. Totuşi, Reagan se încăpăţâna să nu recunoască regimul de la Managua, motiv pentru care a impus sancţiuni economice ce au dus la o rată imensă a inflaţiei şi, în general, la ruinarea ţării, astfel că, la alegerile din 1990, sandiniştii au pierdut puterea în favoarea *Opoziţiei Vuite* şi a Violetei Chamorro. noul preşedinte agreat de Washington.

Cazul Nicaraguei este simptomatic pentru înţelegerea evoluţiilor politice şi a intereselor Statelor Unite în zonă, mai ales pe parcursul războiului rece. Fără a intra în detalii asupra fiecărui stat din zonă, ne vom referi doar la unele cazuri semnificative - Argentina, Brazilia, Chile.

Argentina a arătat simpatii evidente, pe parcursul celui de-al doilea război mondial, faţă de puterile Axei. Spre finalul conflictului, la 24 februarie 1944, în urma unei lovituri de stat, junta „coloneilor" a preluat conducerea ţării, în contextul în care se profila clar înfrângerea Germaniei, iar relaţiile cu Statele Unite erau tensionate. Totuşi, Argentina va intra în război alături de Naţiunile Unite abia la 27 martie 1945.

Figura marcantă a juntei de guvernământ a fost colonelul Juan Domingo Peron, ales preşedinte la scrutinul din 24 februarie 1946. Alături de el s-a remarcat soţia sa, celebra Evita Peron, care i-a influenţat multe din deciziile politice. Peron s-a menţinut în fruntea statului până în 1955, promovând o politică populistă şi naţionalistă, însă va fi şi el victima unui complot al militarilor. Eforturile şefului statului au fost susţinute de Partidul Muncii, cunoscut şi sub numele de Partidul Peronist.

O realizare importantă a peroniştilor a fost Constituţia din martie 1949. Potrivit noilor sale prevederi, Juan Peron a fost abilitat să candideze pentru încă un mandat de preşedinte, pe care 1-a obţinut tară probleme în noiembrie 1951. De aceasta dată, Peron a reuşit să impună un plan cincinal care a dat roade în plan economic, însă, pe de altă parte, el a intrat în conflict deschis cu biserica romano-catolică.

După ce a reuşit, cu ajutorul armatei, care i-a fost fidelă, să înăbuşe o revoltă la 16 iunie 1955, Juan Peron îşi va pierde postul câteva luni mai târziu, tot în urma unei rebeliuni militare. După un război civil de trei zile, soldat cu circa 4.000 de victime, Peron a fost nevoit să fugă în Paraguay şi. de aici, în Spania.

Trăsătura principală a vieţii politice din Argentina a fost instabilitatea, dublată de amestecul militarilor. Nici revenirea, după 18 ani de exil, a lui Juan Peron nu a schimbat prea mult datele problemei. La 20 iunie 1973, Peron sosea la Buenos Aires, după o lună preşedintele în exerciţiu Hector Campora fiind nevoit să demisioneze. Astfel, la alegerile din septembrie, Juan Peron va câştiga lejer, obţinând 61% din voturi. Din păcate, el nu şi-a putut duce mandatul la bun sfârşit, încetând din viaţă la l iulie 1974. Funcţia de preşedinte a fost ocupată de Isabela de Peron, cea de-a treia lui soţie, care devine prima femeie şef de stat din America latină.

Isabela de Peron s-a confruntat cu probleme economice deosebite, o puternică inflaţie (care a ajuns la 335%) lovind ţara. Numeroase greve, dublate de acţiuni teroriste ale unor facţiuni atât de dreapta, cât şi de stânga, precum şi manifestaţii de stradă au condus la înlăturarea Isabelei de Peron.

la 24 martie 1974, de către o junta militară în frunte cu generalul Jorge Rafael Videla.

Alte două lovituri de stat 1-au adus la putere pe generalul Leopoldo Galtieri. în decembrie 1981. încercând să mascheze profunda criză internă prin care trecea Argentina, Galtieri a atacat trupele britanice din Insulele Falkland, ceea ce a condus la războiul Malvinelor încheiat cu un dezastru pentru autorităţile de la Buenos Aires. De altfel, însuşi Galtieri va fi înlocuit de generalul Reynaldo Bignone.

Depăşirea crizei economice a coincis cu revenirea la democraţie. Alegerile prezidenţiale din octombrie 1983 au fost câştigate de liderul Partidului Radical, Râul Alfonsin, care a iniţiat un program de reforme şi a luat măsuri pentru trimiterea în instanţă a militarilor care se făcuseră vinovaţi de abuzuri. Totuşi, Alfonsin nu a reuşit să controleze inflaţia, ceea ce a determinat înfrângerea lui cu prilejul scrutinului din mai 1989 de către Carlos Saul Menem.

Deşi a reuşit să normalizeze relaţiile cu Marea Britanic şi chiar să modifice Constituţia, în 1994 Menem s-a confruntat cu aceleaşi dificultăţi economice pe care le va moşteni şi succesorul său Fernando de la Rua. A fost nevoie de intervenţia directă a Fondului Monetar Internaţional care a alocat, în decembrie 2000.40 miliarde dolari pentru depăşirea crizei.

Brazilia a fost de partea Statelor Unite pe parcursul întregului război mondial, trimiţând chiar trupe în Italia. După încheierea războiului, regimul dictatorial al lui Vargas s-a confruntat însă cu mari dificultăţi interne, fiind răsturnat în octombrie 1945. Sunt organizate alegeri democratice, câştigate de fostul ministru de război Caspar Dutra, iar Congresul va adopta, la 16 septembrie 1945, o nouă Constituţie. Potrivit prevederilor acesteia, era autorizată scoaterea în afara legii a partidelor considerate antidemocratice. Preşedintele Dutra s-a confruntat cu o situaţie externă complicată de faptul că Uniunea Sovietică 1-a acuzat că este o marionetă a Statelor Unite. El a reacţionat scoţând Partidul Comunist Brazilian în afara legii, la l mai 1947, şi rupând relaţiile diplomatice cu Moscova, la 20 octombrie, în urma acestor evoluţii, un senator şi 14 deputaţi comunişti şi-au pierdut fotoliile.

După alegerile din octombrie 1950, funcţia de preşedinte a fost câştigată de fostul dictator Vargas, care va forma un cabinet de largă coaliţie, ce cuprindea reprezentanţii tuturor partidelor importante. Au fost luate măsuri pentru echilibrarea bugetului, inclusiv prin naţionalizarea industriei petroliere în septembrie 1952.

Regimul civil a fost răsturnat în urma unei lovituri de stat annate conduse de generalul Humberto Castelo Branco, şeful Marelui Stat Major, în martie 1963. Beneficiind de puteri extraordinare, Branco a suprimat opoziţia, luând mai ales măsuri împotriva stângii. Militarii au controlat viaţa politică braziliană timp de 21 de ani.

în 1985, Tancredo Neves era ales preşedinte, dar el va muri înainte de preluarea demnităţii, care a revenit lui Jose Sarney. Acesta a luat măsuri pentru a curma inflaţia şi a impus un regim de austeritate, orientare continuată, în linii generale, şi de noul preşedinte ales în decembrie 1989. Fernando Collor de Mello.

La l ianuarie 1995, funcţia de preşedinte a fost preluată de Fernando Cardoso, reales la finele lui 1998. El a modificat Constituţia astfel încât un candidat să nu poată fi ales decât pentru două mandate. Cardoso s-a confruntat cu o nouă şi puternică criză financiară cu începere din 1999.

Chile s-a declarat neutră la începutul războiului mondial, guvernul radical condus de preşedintele Juan Antonio Rios alăturându-se puterilor Aliate abia în 1944, ţara fiind şi membru fondator al Organizaţiei Naţiunilor Unite. Primele alegeri postbelice, organizate în 1946, au fost câştigate de Gabriel Videla, susţinut de radicali şi comunişti, însă, la fel ca în Brazilia, relaţiile cu Uniunea Sovietică se vor înrăutăţi şi comuniştii vor fi îndepărtaţi din guvern în aprilie 1947. Au urmat scoaterea în afara legii a partidului comunist şi arestarea a sute de membri ai acestuia în conformitate cu prevederile Legii pentru Apărarea Democraţiei.

în deceniile care au urmat, viaţa politică din Chile a fost agitată, fiind dominată de partidele de centru-dreapta. O schimbare majoră se va produce însă cu prilejul alegerilor din 1970, când foiţele de stânga vor forma o coaliţie, Uniunea Populară, care îl va desemna pe Salvador Allende candidat prezidenţial. După o campanie tensionată, în care Allende a promovat un program marxist, bazat pe naţionalizarea industriei, băncilor şi comunicaţiilor, el a obţinut 36,3% din voturi, faţă de cele 34% ale candidatului dreptei, Alessandri. La 24 octombrie. Congresul îl alegea drept preşedinte pe Salvador Allende.

Noul şef al statului a început implementarea unui program socialist, ceea ce reprezenta o noutate pentru un stat necomunist din emisfera vestică. Măsurile luate de Allende pentru trecerea în proprietatea statului a industriei de monopol şi accelerarea reformei agrare au condus la polarizarea societăţii chiliene, în 1973, tensiunea a crescut, pe fondul

creşterii preţurilor şi al crizei alimentare înregistrându-se greve şi o intensificare a violenţei politice, fapt ce a condus ţara spre haos. Nu trebuie neglijat aici nici rolul „subteran" jucat de Statele Unite, îngrijorate de perspectiva consolidării unui regim comunist în America latină.

Pe acest fond, la 11 septembrie 1973, preşedintele Allende a fost ucis în timpul unei rebeliuni militare, puterea fiind preluată de generalul Augusto Pinochet. S-a instaurat dictatura, Congresul fiind dizolvat, partidele politice desfiinţate şi introdusă cenzura. Totodată, o campanie represivă a vizat oponenţii noii puteri, fiind arestaţi numai până în 1976 circa 100.000 de cetăţeni, din care mulţi au „dispărut" fără urmă.

Deşi starea de asediu a fost ridicată în 1978, Pinochet a rămas la putere şi şi-a consolidat poziţia. Au contribuit la aceasta şi rezultatele în plan economic, mai ales cele obţinute până în 1981. însă, pe fondul recesiunii mondiale, situaţia a început să se înrăutăţească, astfel că Pinochet va reimpune starea de asediu în noiembrie 1984. în acest context, mai ales după atentatul nereuşit la viaţa generalului din septembrie 1986, vor fi luate noi măsuri represive.

în august 1988, starea de urgenţă a fost ridicată, iar în octombrie s-a organizat un plebiscit privind posibilitatea ca mandatul Iui Pinochet să fie extins până în 1997. întrucât 55% din votanţi s-au pronunţat împotriva prelungirii, în decembrie 1989 au fost organizate primele alegeri libere după lovitura de stat din 1973. Ca urmare, datorită victoriei candidatului Partidului Democrat Creştin. Patrick» Aylvvin, dictatura militară din Chile a luat sfârşit. Noul preşedinte a iniţiat măsuri vizând redresarea economică a ţării, dar a înfiinţat şi o comisie de anchetă asupra violării drepturilor omului de către Pinochet.

Interesantă este soarta generalului Augusto Pinochet. La 17 octombrie 1998, fostul dictator, în vârstă de 82 de ani, era arestat în Marea Britanic la cererea justiţiei spaniole. Pinochet era acuzat de uciderea unor cetăţeni spanioli care se aflaseră în Chile şi intraseră în conflict cu regimul dictatorial. Arestarea lui Pinochet a declanşat un scandal diplomatic internaţional. La 28 octombrie 1998. înalta Curte de la Londra se va pronunţa pentru imunitatea generalului, declarând detenţia ilegală. In urma protestelor declanşate de organizaţii ce apără drepturile omului şi de rude ale victimelor, o comisie a Camerei Lorzilor va reveni asupra verdictului cu un vot de trei la doi. Dar şi această decizie va fi invalidată. datorită faptului că ministrul de interne britanic. Jack Straw, va dezvălui

legăturile strânse dintre lordul Hoffman, unul din cei cinci judecători, şi organizaţia Amnesty International. Astfel, după ce autorităţile britanice au constatat că Pinochet era prea bolnav pentru a face faţă unui proces, fostului dictator i se va permite să se întoarcă în Chile, în martie 2000. Cu toate eforturile depuse de avocaţii lui Pinochet, totuşi autorităţile chiliene au declanşat procedurile legale, generalul fiind acuzat public pentru crimele săvârşite după 1973.

Aceste succinte observaţii nu fac decât să pună în lumină faptul că viaţa politică din America latină a fost una agitată în ultima jumătate a veacului trecut. Numeroase lovituri de stat, răsturnări spectaculoase, crize economice, precum şi implicarea directă a marilor puteri nu fac decât să confirme aserţiunea.

V.2. **Africa**

Continentul african a devenit parte activă a raporturilor internaţionale abia după masivul proces de proclamare a independenţei a numeroase state. De altfel, pe lângă problemele la care ne-am referit deja cele privind Algeria şi războiul Suezului sau aventura comunistă din unele ţări. Africa s-a confruntat cu două mari fenomene, respectiv decolonizarea şi apartheidul.

La sfârşitul celui de-al doilea război mondial, în condiţiile în care Germania şi Italia pierduseră posesiunile coloniale încă din 1943. continentul era împărţit între patru mari puteri europene: Marea Britanic, Franţa. Portugalia şi Belgia. De fapt, existau doar patru state independente, anume Egipt, Etiopia, Liberia. Maroc, şi dominionul Africa de Sud.

Decolonizarea a fost favorizată de mai multe elemente, între acestea un rol important avându-1 faptul că, după război, mai ales în coloniile britanice, au fost încurajate forţele politice locale, care au evoluat spre partide de masă: ele au influenţat pozitiv mersul spre independenţă, inaugurat, în 1957. de Ghana, urmată de Nigeria. Sierra Leone şi Gambia. Mai complicată a fost situaţia din estul Africii, acolo unde britanicii vor recunoaşte independenţa a trei state. Kenya, Tanganika şi Uganda după unele mişcări locale, cea mai cunoscută fiind Mau-Mau din Kenya.

Mişcarea Mau-Mau avea un caracter naţionalist şi lupta în mod declarat împotriva dominaţiei albilor. Luptele de guérilla au ţinut aproape patru ani. bilanţul fiind unul sângeros, numai rebelii înregistrând 11.000 de morţi. Deşi. după 1956, rezistenţa armată a încetat, prestigiul liderului

Jomo Kenyatta a rămas constant, după proclamarea independenţei Kenyei, în 1963, acesta devenind prim-ministru.

Franţa a urmat o cale diferită. Refuzând iniţial să accepte uşor pierderea coloniilor, Parisul va fi nevoit să o facă mai ales după ce experienţa negativă din Indochina şi-a spus cuvântul. De altfel, încă din 1945, în Adunarea constituantă a celei de-a patra republici intrau 29 de reprezentanţi din Africa neagră. Desigur, ulterior, şi aventura algeriană a avut rolul ei. Totuşi, francezii vor recunoaşte noul statut al fostelor colonii, după ce, iniţial, le-au consacrat autonomia ca teritorii „de peste mări" în cadrul Comunităţii franceze cu începere din 1958, potrivit Constituţiei promovate de Charles de Gaulle.

Micuţa Belgie era putere colonială datorită faptului că regele primise colonia Congo, în 1908, în nume personal. După ce, în 1959, au izbucnit răscoale şi mişcări populare cu un vădit caracter antieuropean, în anul următor metropola a permis desfăşurarea de alegeri care au condus la formarea unei Adunări Naţionale ce a proclamat independenţa statului la l iulie 1960.

Coloniile portugheze Angola şi Mozambic şi-au câştigat independenţa abia după ce au înfrânt puternica opoziţie militară a Lisabonei, care nu se împăca deloc cu pierderea posesiunilor africane. Pe acest fond, mişcările de eliberare care au reuşit, în cele din urmă, să învingă puterea europeană vor fi tentate de ideea promovării unor regimuri comuniste.

în Africa de Sud, dominion care a sprijinit Aliaţii pe parcursul războiului mondial, gruparea albilor *afrikaaners,* care controla v iată politică locală, a impus o politică de apartheid ce era, în primul rând, expresia dominaţiei minorităţii albe în faţa majorităţii de culoare în toate sferele vieţii economice, politice şi sociale. Politica segregation i stă a atins însă dimensiuni inacceptabile, inexplicabile pentru civilizaţia umană în curs de cucerire a spaţiului cosmic. Populaţia de culoare nu avea dreptul să folosească mijloace de transport, cinematografe sau restaurante rezervate exclusiv albilor. Desigur, nici relaţiile dintre persoanele cu culoare diferită a pielii nu erau acceptate, la fel ca şi căsătoria între albi şi negri. Totul a fost agravat de faptul că apartheidul era. în Africa de Sud, ridicat la nivelul de politică de stat. O astfel de situaţie putea fi comparată doar cu restricţiile pe care Hitler le aplicase evreilor în timpul regimului nazist.

Situaţia din Africa de Sud era complicată şi de evoluţiile politice din jur, în special de implicarea trupelor cubaneze în Angola, un semnal clar al

interesului Uniunii Sovietice în zonă. Totuşi, noul premier Pieter W. Botha. care preia conducerea guvernului în 1978, va iniţia o serie de măsuri vizând ameliorarea statutului populaţiei de culoare, inclusiv prin adoptarea noii Constituţii din 1983. Prin prevederile sale, aceasta îi nemulţumea însă atât pe reprezentanţii locuitorilor majoritari, întrucât nu le oferea o participare reală la viaţa politică, cât şi pe conservatorii *afrikaaners,* pentru că era atacat principiul nereprezentării totale a populaţiei de culoare.

în condiţiile protestelor comunităţii internaţionale şi ale sancţiunilor economice impuse de Organizaţia Naţiunilor Unite, politica de deschidere a regimului de la Pretoria va fi continuată de noul şef al guvernului. Frederik de Klerk, care în 1990 va anunţa un nou curs politic şi îl va elibera pe liderul Congresului Naţional African. Nelson Mandela.

Discuţiile dintre de Klerk şi Mandela au alternat cu confruntări violente între populaţia de culoare şi autorităţile statului. Deşi anul 1993 a constituit imul de vârf din acest punct de vedere, totuşi s-a ajuns la organizarea primelor alegeri multirasiale în aprilie 1994. La 9 mai erau deschise lucrările noului Parlament, dominat de Congresul Naţional African, iar Nelson Mandela era ales preşedinte la 10 mai. O dată cu acest eveniment, deşi situaţia a rămas complicată, s-a pus capăt politicii oficiale de apartheid.

O problemă deosebită, după cucerirea independenţei de către statele africane, a reprezentat-o izbucnirea a numeroase conflicte regionale generate de naţionalism, religie şi, nu de puţine ori, de neînţelegeri intertribale. De exemplu, la puţin timp după proclamarea independenţei Nigeriei, au izbucnit lupte între grupările musulmane, catolice şi anglicane din ţară. Astfel, s-a ajuns la internaţionalizarea problemei Biafrei, care va rămâne în istorie ca un caz tipic în care s-a ajuns la înfometarea cronică a populaţiei dintr-o întreagă regiune în numele unor precepte religioase şi naţionaliste.

Criza a fost declanşată de generalul Johnson Ironsi, reprezentant al grupării catolice Ibo. ce domina estul Nigeriei, care a dat o lovitură de stat reuşită în ianuarie 1966. S-a declanşat o adevărată isterie în nordul ţării, dominat de musulmani, care au masacrat mii de Ibo. încercând să preîntâmpine dictatura acestora. In iulie, o nouă lovitură militară a condus la capturarea şi uciderea lui Ironsi de către generalul Yakubu Gowon. exponent al minorităţii creştine din Nord. Noul preşedinte a încercat să pună capăt atacurilor la care erau supuşi minoritarii Ibo din Nord, fără

succes însă, propunând totodată un plan de pace prin crearea unei structuri federale, cu 12 state, în Nigeria.

Propunerea lui Gowon a fost respinsă de guvernatorul militar al regiunii estice, colonelul Chukwuemeka Ojukwu, reprezentant al minorităţii Ibo. Acesta s-a ridicat împotriva guvernului central şi, la 30 mai 1967, a proclamat independenţa regiunii Biafra. Un element semnificativ, pe care se pare că s-a bazat şi Ojukwu, îl reprezenta faptul că provincia era bogată în petrol. Cu toate acestea, mişcarea secesionistă nu a avut succes, dar în schimb efectele asupra populaţiei Nigeriei, în ansamblu, au fost extrem de negative. Tragedia Biafrei s-a întins pe durata a trei ani, abia la 10 ianuarie 1970 generalul Ojukwu predând puterea şefului său de stat major, generalul Effiong, şi părăsind ţara în direcţia Coasta de Fildeş. După două zile. Effiong va anunţa capitularea.

Din nefericre, cazul Biafrei nu va rămâne singular, Etiopia. Ruanda şi Somalia fiind doar cele mai cunoscute exemple. Milioane de locuitori nevinovaţi au plătit preţul suprem pentru satisfacerea orgoliului unor lideri locali sau ca rezultat al unor jocuri de culise la scară internaţională.

De altfel, dacă am încerca să caracterizăm succint principalele fenomene ale vieţii politice, economice şi sociale din Africa, ar trebui să subliniem, în primul rând, faptul că obţinerea independenţei nu a fost urmată, de cele mai multe ori, de instaurarea unor regimuri democratice şi capabile să asigure bunăstarea populaţiei. Instabilitatea politică a fost amplificată de interferenţa militarilor în treburile statului, de aici rezultând numeroase tentative de lovitură de stat. Conflictele interetnice, rasiste, intertribale au contribuit şi ele la agravarea tensiunilor. Nu au lipsit nici cazurile unor dictatori, cum a fost Idi Amin Dada în Uganda, care au instituit un regim de teroare atât în propria ţară, cât şi în statele vecine.

V.3. **Asia**

La unele probleme ale celui mai mare continent ne-am referit deja atunci când am analizat situaţia din China şi Japonia, condiţiile proclamării independenţei Indiei sau războaiele din Indochina şi Coreea, intervenţia americană din Vietnam şi cea sovietică din Afganistan, precum şi fenomenul comunist. Totuşi, numeroase alte subiecte care au influenţat raporturile internaţionale şi care sunt legate de evoluţiile politice din Asia

prezintă interes. Avem în vedere cu precădere situaţiile concrete din India, Indonezia şi Iran, dar şi din alte zone.

Figura politică dominantă a Indiei, după proclamarea independenţei, a fost Jawaharlal Nehru, prim-ministru între 1950 şi 1964. în calitate de lider necontestat al Congresului Naţional Indian, el a promovat o politică economică menită să asigure independenţa internă şi să ridice standardul de viaţă al populaţiei, în timp ce în plan extern a fost adeptul unei poziţii de echilibru în lupta dintre marile puteri, concretizată în mişcarea de nealiniere.

După ce India a fost lovită în 1950 de mai multe dezastre naturale, inclusiv o serie de cutremure catastrofale în Assam, s-a declanşat o puternică foamete. Pentru depăşirea crizei, Nehru a apelat la ajutorul Statelor Unite, dar, din 1951, a încercat să ia măsuri pentru controlarea naşterilor, sperând ca astfel să limiteze fenomenul creşterii populaţiei.

în planul relaţiilor internaţionale, India a avut o poziţie de echilibru, însă s-a şi confruntat cu o serie de tensiuni în raporturile cu vecinii. Astfel, datorită problemei Tibetului invadat de armatele chineze, în octombrie 1950 guvernul de la Delhi va trimite o notă puternicului vecin, în care îşi exprima regretul pentru escaladarea conflictului. De asemenea, Nehru va fi unul din actorii principali ai Conferinţei de la Bandung din aprilie 1955 la care au participat 29 de state nealiniate, după cum, în contextul crizei Suezului din anul următor, el se va întâlni cu Tito şi Nasser. Toate aceste iniţiative puneau în lumină credinţa lui Jawaharlal Nehru potrivit căreia India putea mobiliza foiţele politice capabile să pună în acţiune o ,.a treia cale", lucru de mare importanţă dacă ne gândim la faptul că totul se petrecea în plin război rece.

După moartea lui Nehru, din 1967 în fruntea guvernului se va remarca unica sa fiică, Indira Gandhi. Deşi va fi înlocuită în 1977, după o tentativă eşuată a opoziţiei de a o schimba în 1975, Indira Gandhi va reveni ca prim-ministru în 1980, însă va fi asasinată de un fanatic sikh în 1984. Păstrând tradiţia, fiul Indirei, Rajiv Gandhi, i-a succedat ca şef al executivului, dar va împărtăşi soarta mamei, fiind şi el victima unui atentat cu bombă în mai 1991.

Tensiunile interne şi atentatul ca armă politică au marcat evoluţia Indiei în a doua jumătate a secolului trecut. Deşi a intrat în clubul puterilor nucleare, ţara nu a reuşit să-şi rezolve marile probleme interne, amestecul

etnic şi religios fiind dublat de creşterea necontrolată a populaţiei şi conflictele teritoriale cu vecinii.

Indonezia şi-a proclamat independenţa în condiţiile înfrângerii Japoniei, la 17 august 1945, prin vocea autorizată a liderilor opoziţiei patriotice din timpul războiului, Mohammed Harta şi Ahmed Sukarno. Fosta metropolă. Olanda, a refuzat să recunoască starea de fapt, ceea ce a condus la un conflict armat, care se va încheia definitiv abia la 27 decembrie 1949. Cu doar câteva zile mai înainte, Sukarno era ales primul preşedinte al Indoneziei, iar Hatta prim-ministru.

Viaţa politică din Indonezia poate fi considerată caracteristică pentru statele asiatice. Tentative ale fostelor forţe coloniale de a reveni, acţiuni ostile ale grupărilor comuniste, care au condus inclusiv la o criză serioasă în 1970, vor pigmenta realităţile politice indoneziene.

O importanţă deosebită va avea revoluţia islamică din Iran. La 16 ianuarie 1979, şahul Mohammed Reza Pahlavi era forţat să fugă din Teheran în faţa unei revolte susţinute de forţele musulmane fundamentaliste. Momentul are o semnificaţie aparte dacă avem în vedere faptul că şahul fusese un suporter al bunelor relaţii cu Occidentul şi, în primul rând. cu Statele Unite. Locul său era luat de ayatollahul Khomeini, revenit după un lung exil impus de fostul şah.

Guvernul şiit dirijat de Khomeini se va situa pe poziţii opuse celor promovate de Reza Pahlavi. De această dată. Statele Unite erau privite ca principalul inamic, în timp ce populaţia erau încurajată să revină la tradiţiile islamice, inclusiv în ceea ce priveşte îmbrăcămintea şi rolul femeii în societate.

Relaţiile cu Statele Unite, deja îngheţate, vor cunoaşte un motiv suplimentar de conflict în urma sechestrării a 52 de persoane care se aflau la ambasada americană din Teheran, la 4 noiembrie 1979, de către un grup islamist. Iniţial, protestatarii au cerut la schimb pe fostul şah. însă preşedintele american nu a cedat şi a blocat fondurile iraniene din Statele Unite. După negocieri sinuoase, inclusiv după o tentativă de eliberare a ostaticilor prin utilizarea unor trupe de comando, care a eşuat lamentabil, la 19 ianuarie 1981. cei 52 se întorceau acasă în schimbul deblocării fondurilor în discuţie.

Pe acest fundal, la 22 septembrie 1980, se va produce un atac neaşteptat din partea Irakului condus de Saddam Hussein. Profitând de dificultăţile inerente cu care se confruntă orice nou regim, liderul irakian a încercat să regleze un diferend teritorial privind zona Khuzistan. bogată în

petrol. Sprijinit indirect chiar de Statele Unite, interesate în răsturnarea regimului de la Teheran, Hussein a obţinut iniţial o serie de victorii, însă replica iraniană a condus la recuperarea teritoriului pierdut. Abia în mai 1982, cele două state musulmane vor ajunge la o primă înţelegere, dar luptele vor continua până în 1988. Ulterior, după cum vom vedea în următorul capitol, Saddam Hussein va declanşa un nou conflict, atacând Kuweitul şi provocând intervenţia directă a Statelor Unite.

Chiar şi o trecere succintă în revistă a unor exemple pe care le-am considerat semnificative ne poate conduce la concluzia că diversitatea a fost, poate, principala caracteristică a evoluţiilor politice asiatice. La toate acestea se vor adăuga numeroase complicaţii locale, multe având însă impact asupra unor fenomene globale.

V.4. **Războaiele arabo - israeliene**

Proclamarea statului Israel a complicat situaţia deja inflamată din Orientul Mijlociu. Criza Suezului din 1956 a confirmat din plin acest lucra, iar numeroase alte conflicte nu vor face decât să ducă la escaladarea tensiunii. Mai mult, apariţia Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei, în 1964. ca o expresie a dorinţei Egiptului de a pune bazele unui organism care să reprezinte interesele arabilor din ţara sfântă, precum şi înarmarea de către Siria a grupării Al Fatah, condusă de Yasser Arafat, vor duce la o stare explozivă.

Nici măcar prezenţa trupelor Naţiunilor Unite ce staţionau în Sinai după criza din 1956 nu a putut preveni un nou conflict. Intrat în istorie drept „războiul de şase zile", evenimentul din iunie 1967 a fost generat, în primul rând, de dorinţa liderului egiptean Gainai Abdel Nasser de a recupera teritoriile pierdute, motiv pentru care, la 16 mai, a cerat „căştilor albastre" să părăsească Sinaiul. După numai şase zile, Nasser anunţa că a închis strâmtoarea Tiran pentru Israel, provocând un val de solidaritate în lumea arabă cu Egiptul. Astfel. Siria şi Irakul i se vor alătura într-o alianţă militară antiisraeliană.

Deşi dispunea în mod evident de resurse umane şi militare inferioare statelor din jur, Tel Avivul a reacţionat prompt. Noul ministru al apărării, generalul Moshe Dayan. va ordona, la 5 iunie, un atac surpriză asupra trupelor egiptene şi, în prima zi. vor fi distruse 200 de avioane adverse, multe dintre ele aflate chiar la sol. Lipsit de aviaţie, Egiptul a devenit o

pradă uşoară, pierzând în doar patru zile Gaza şi Sinaiul, astfel că israelienii vor atinge linia Canalului Suez.

Situaţia se va repeta şi în cazul Iordaniei. Lovind fulgerător, trupele israeliene vor ocupa Ierusalimul de Est şi Cisiordania (West Bank), iordanienii cerând armistiţiu la 7 iunie. După două zile. evreii atacau Siria în punctul strategic al înălţimilor Golan. Practic, la 10 iunie, Egiptul, Iordania şi Siria erau învinse.

Explicaţia principală constă în tactica modernă adoptată de Moshe Dayan, dar şi în superioritatea armamentului deţinut. Astfel a fost posibil ca Israelul, o ţară cu o populaţie de 2,5 milioane locuitori şi o armată de 270.000 de soldaţi, să scoată din luptă, în doar şase zile, o coaliţie arabă de 40 de milioane de oameni, ce mobilizase un efectiv armat de 395.000 de luptători. Situaţia este identică şi în privinţa pierderilor: 689 de soldaţi israelieni faţă de 13.500 de arabi.

Israelul nu a putut transforma însă acest succes militar categoric într-unul politic pe termen lung. Cauza principală a fost intervenţia Uniunii Sovietice, care a susţinut Egiptul, Iordania şi Siria, inclusiv prin livrarea de armament. Mai mult, o dată cu venirea lui Yasser Arafat, în 1969, în fruntea Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei, autorităţile israeliene se vor confrunta cu o lungă campanie care a inclus lupte de guerilla şi atacuri teroriste, toate coordonate cu solicitări de ordin politic. Pe de altă parte, bazân-du-se pe sprijinul Statelor Unite, Israelul va declanşa o cursă a înarmărilor în zonă, fapt ce se va dovedi o nouă provocare pentru statele arabe.

După moartea lui Nasser, în 1970, fostul vicepreşedinte Anwar el Sadat a preluat conducerea Egiptului şi a trecut la modernizarea trupelor prin achiziţionarea de tehnică sovietică, apelând totodată la consilieri moscoviţi. Dorind să-şi ia revanşa după „războiul de şase zile", el Sadat va ataca Israelul prin surprindere chiar de tradiţionala sărbătoare de Yom Kippur. la 6 octombrie 1973, fiind imitat şi de sirieni în zona înălţimilor Golan.

După câteva succese iniţiale ale coaliţiei arabe, Israelul va prelua iniţiativa şi va trece Canalul Suez, la 15 octombrie. După o săptămână. Organizaţia Naţiunilor Unite a cerut încetarea focului şi stoparea ofensivei israeliene, având în acest sens acordul celor două mari puteri. Uniunea Sovietică şi Statele Unite, întrucât Israelul a continuat înaintarea, ignorând solicitările forului mondial, Uniunea Sovietică a ameninţat că va trimite trupe în zonă. în timp ce Statele Unite vor declanşa *alerta roşie* pentru arsenalul nuclear propriu.

Abia în noile condiţii, autorităţile de la Tel Aviv vor stopa ofensiva, marcând astfel un nou succes în disputa cu statele arabe. Totuşi, spre deosebire de conflictul din 1967, pierderile evreilor vor fi mai mari, 1.854 de morţi şi circa 2.000 de răniţi, fapt ce a provocat emoţie şi îngrijorare în rândul opiniei publice. Deşi a pierdut confruntarea militară, Anwar el Sadat a considerat că a obţinut o victorie morală.

Unul din efectele majore ale războiului 1-a constituit prima explozie a preţului petrolului, în urma deciziei luate de statele membre O.P.E.C. în 1974. Efectele s-au resimţit la nivel planetar, fiind vorba de o provocare nouă, mai ales pentru statele superdezvoltate. De acum, miza petrolului va influenţa multe din marile decizii privind strategia internaţională, în special după ce în 1985 vom asista la un nou şoc al petrolului. Efecte pozitive vor resimţi principalele state exportatoare, liderii arabi devenind peste noapte foarte bogaţi.

Totuşi, problema de fond nu fusese rezolvată, fiind evident că trebuie găsită o soluţie şi pentru revendicările palestinienilor. Pentru a evita un nou conflict şi a identifica o soluţie diplomatică, secretarul de stat american Henry Kissinger a declanşat o ofensivă politică după 1973. încercând să-i convingă pe israélien! să fie mai flexibili şi să facă unele concesii. Kissinger avea în vedere şi atuul oferit de faptul că statul evreu era dependent de ajutorul american.

Misiunea diplomatică americană se desfăşura sub auspicii negative, deoarece nici lumea arabă nu era prea convinsă de calea negocierilor ca sursă a rezolvării situaţiei. Singurul stat care făcea notă disonantă era Egiptul, preşedintele el Sadat apelând chiar la un gest spectaculos în decembrie 1977, atunci când a vizitat Israelul, fiind primul şef de stat arab primit în Knesseth.

în aceste condiţii, preşedintele american Jimmy Carter va obţine un succes diplomatic notabil. Sub egida sa, la 5 septembrie 1978, la Câmp David, preşedintele egiptean Anwar el Sadat şi premierul israelian Menahem Begin vor semna un acord prin care evreii dădeau asigurări că-şi vor retrage complet trupele din Sinai. promiţând totodată că vor încerca să identifice măsuri şi pentru problema Palestinei, în schimb. Egiptul dădea asigurări ferme că va respecta pacea.

Drept recompensă. Begin şi el Sadat au primit premiul Nobel pentru pace. Interesant este faptul că preşedintele egiptean, în ciuda recunoaşterii internaţionale a eforturilor sale dedicate păcii, şi-a văzut poziţia şubrezită în

lumea arabă, mulţi lideri musulmani considerând că trebuia adoptată o poziţie mai dură în raporturile cu evreii. De asemenea, forţele radicale egiptene îl vor contesta pe preşedinte.

Urmare a acordului de la Camp David, la 29 martie 1979, Egiptul şi Israelul vor semna un tratat de pace istoric. Din nefericire, Anwar el Sadat va plăti cu viaţa dorinţa de a găsi o soluţie paşnică. La 6 octombrie 1981, preşedintele era asasinat de islamişti fundamentalist!, cu sprijinul unor elemente din armată. Noul şef al statului. Hosni Mubarak, va lua măsuri dure împotriva extremiştilor, cinci dintre asasini fiind condamnaţi la moarte, la 6 martie 1982.

După semnarea tratatului cu Egiptul, Israelul se va confrunta cu noi conflicte, de această dată în Liban. După mai multe incidente sângeroase, la 6 iunie 1982, trupele israeliene vor invada Libanul şi, la 9 iunie, Beirutul era ocupat. Acţiunea guvernului evreu era însă ferm condamnată atât în exterior, cât şi în interior. Prin vocea secretarului de stat Alexander Haig. Statele Unite au cerut retragerea israelienilor din Liban, iar opoziţia parlamentară condusă de Shimon Peres va acţiona în aceeaşi direcţie. Mai mult. la 3 iulie, circa 100.000 de studenţi au ieşit pe stradă la Tel Aviv, militând pentru pace. Totuşi, retragerea se va produce abia în iunie 1985.

Anwar el Sadat nu este singurul lider politic din Orientul Mijlociu care a căzut victimă extremismului, în aceeaşi situaţie s-a aflat şi Ytzhak Rabin, primul ministru israelian fiind ucis de un student de 25 de ani la 4 noiembrie 1995. El plătea astfel tribut pentru procesul de pace iniţiat şi pentru că dăduse mâna cu Yasser Arafat, la Casa Albă, în septembrie 1993. Totuşi, Shimon Peres, noul premier, a avut tăria să continue opera lui Rabin, conştient fiind că doar tratativele pot constitui sursa pentru o soluţie durabilă în raporturile dintre arabi şi evrei. Astfel, în iunie 1996, era înregistrat un progres sensibil prin înfiinţarea Autorităţii Palestiniene din Cisiordania, Gaza şi Ierusalimul de Est.

Conflictul din Orientul Mijlociu rămâne încă o problemă pentru Marile Puteri, pentru Israel şi lumea arabă, în noile condiţii internaţionale, în ciuda tensiunilor şi a faptului că victime apar încă, fie ca rezultat al unor acţiuni teroriste, fie ca măsuri de retaliere luate de armata israeliană, pacea durabilă nu poate fi obţinută decât prin tratative oneste.

VI. LUMEA LA SFÂRŞIT DE MILENIU

VI. l. Probleme globale

Căderea comunismului în Europa, după evenimentele istorice din 1989, apoi destrămarea Uniunii Sovietice nu au condus, aşa cum pronosticau unii, spre „sfârşitul istoriei". La cumpănă de milenii, omenirea s-a confruntat cu noi probleme. Dintre acestea au reţinut atenţia războiul din Golf, divizarea violentă a Iugoslaviei, dar, mai ales, noua provocare la scară mondială a terorismului. Prăbuşirea turnurilor gemene de la World Trade Center din New York ca urmare a spectaculoasei deturnări a unor avioane de linie şi transformării acestora în adevărate arme, acţiune atribuită organizaţiei fondamentaliste *Al-Qaeda,* a schimbat profund modul de a privi evoluţia relaţiilor internaţionale la început de secol.

Pe de altă parte, mai ales în Europa, o serie de fenomene pozitive au condus la refacerea unităţii bătrânului continent. In principal, este vorba despre iniţiativele prin care porţile N.AT.O. şi ale Uniunii Europene au fost deschise fostelor state comuniste şi celor nealiniate. Astfel, alianţa nord-atlantică s-a extins până la graniţele fostei Uniuni Sovietice, atentatele de la 11 septembrie 2001 contribuind decisiv la grăbirea ritmului de lărgire a NATO.

După semnarea tratatului istoric de la Maastricht, la 7 februarie 1992, de către 12 state membre ale Pieţei Comune, au fost puse bazele noii Uniuni Europene. După un proces complex şi nu lipsit de surprize (cum ar fi respingerea tratatului de către Danemarca), în principal datorită eforturilor depuse de Germania şi Franţa, un rol important jucând aici personalitatea cancelarului Helmuth Kohl, Uniunea a primit noi membri, în mai multe valuri, următorul moment semnificativ fiind anunţat pentru l ianuarie 2007, atunci când mai multe ţări, între care şi România, se vor alătura efortului comun de construire a unei Europe prospere. Intre timp, cu începere de la l ianuarie 1999, a fost introdusă moneda comună a statelor membre ale

Uniunii, respectiv *euro,* fapt ce contribuie efectiv la integrarea economică a ţărilor respective.

Un alt fenomen care reprezintă o temă de dezbateri şi de confrntări este globalizarea. Adulată de mulţi, contestată vehement de alţii, ea este, tară îndoială, o realitate a începutului de mileniu şi un proces obiectiv ireversibil. Globalizarea este efectul dezvoltării comerţului internaţional şi al creării unor imense reţele transnaţionale care domină ramuri întregi ale industriei, transporturilor şi ale noilor tehnologii. Astăzi, Internetul este un element indispensabil care asigură legături aproape instantanee între oameni şi firme din părţi diferite ale lumii, după cum reţele imense de computere controlează, tot mai mult, diferite domeni ale vieţii, de la schimburile internaţionale până la cumpărăturile zilnice.

Desigur, şi alte probleme, unele chiar grave, se află pe agenda celor responsabili de soarta umanităţii. Amintim dintre acestea doar câteva: rezolvarea aprovizionării zilnice cu hrană a zonelor subdezvoltate, controlul creşterii populaţiei globului (în 1981, China lua măsuri pentru limitarea creşterii natalităţii în sensul ca fiecare familie să aibă doar un copil; cu toate acestea, numai între 1981 şi 1991 populaţia planetei a crescut cu un miliard), gestionarea resurselor subsolului, în principal fiind vorba de cele epuizabile precum petrolul, gazele naturale şi cărbunele, identificarea unor surse energetice alternative şi neconvenţionale. limitarea influenţei omului asupra naturii, protejarea stratului de ozon, fenomenul încălzirii planetei, maladia S.I.D.A., mai recent sindromul S.A.R.S. sau consumul de droguri ş.a. Nu trebuie neglijat nici pericolul unor accidente nucleare, cel mai celebru caz fiind explozia unui reactor de la centrala sovietică de la Cernobîl, la 26 aprilie 1986. O paletă aşadar vastă, dacă avem în vedere că doar am enumerat unele chestiuni, fiecare având însă propria „istorie'".

Asupra acestui tip de probleme dorim să ne oprim în cuprinsul acestui capitol chiar dacă ele privesc multe fenomene a căror evoluţie este încă în plină desfăşurare. Am considerat că, totuşi, istoricul are datoria să se pronunţe, chiar în lipsa unei perspective întotdeauna clare şi a unor informaţii documentare complete.

VI.2. Războiul din Golf şi înlăturarea lui Saddam Hussein

Ultimul sfert de secol din istoria Irakului a fost dominat de dictatura lui Saddam Hussein. Născut la Tikrit, în 1937, el va deveni preşedinte în locul generalului Ahmed Hassan al-Bakr în 1979. Hussein a instituit un

regim personal, bazat pe controlul deplin asupra societăţii prin teroare şi impunerea unui cult deşănţat al personalităţii. Ascensiunea lui nu poate fi înţeleasă tară rolul obscur jucat chiar de serviciile secrete americane, care au dorit să facă din el un adversar redutabil în lupta contra Iranului. Preşedintele irakian a înţeles foarte bine să exploateze şansa ce i s-a oferit, declanşând lungul război cu Iranul. Ceea ce nu au înţeles americanii a fost faptul că Hussein a rămas tot timpul un antioccidental convins, ataşat valorilor fundamentalist islamice.

După eşecul din războiul cu Iranul, Saddam Hussein, bazându-se pe vechile aspiraţii hegemonice ale Bagdadului în zona Golfului Persic şi având nevoie de un succes care să contribuie la refacerea propriei imagini, dar şi la impulsionarea economiei prin accesul la bogatele resurse petroliere din sud, a declanşat un atac surpriză împotriva Kuweitului. La 2 august 1990, o imensă armată invadatoare de circa 100.000 de soldaţi dădea o lovitură decisivă statului vecin, şeful acestuia, şeicul Jaber al-Ahmed al-Sabah, scăpând doar cu fuga în Arabia Saudită.

Calculul preşedintelui irakian se va dovedi însă greşit, reacţia internaţională fiindu-L aproape unanim, defavorabilă. Dacă la 7 august primele trupe americane erau deja desfăşurate în zona Golfului cu misiunea declarată de a proteja Arabia Saudită, ceea ce era desigur previzibil, Hussein a fost surprins de faptul că Liga Arabă a dezavuat atacul din Kuweit; mai mult, 12 din cele 20 de state membre vor trimite trupe alături de foiţele aliate. Uniunea Sovietică s-a alăturat şi ea solicitărilor Statelor Unite, astfel că Organizaţia Naţiunilor Unite va cere Irakului să se retragă. în aceste condiţii, chemarea lui Saddam Hussein la *Jihad* nu a avut ecou.

La 29 noiembrie 1990, după ce iniţial mai adoptaseră o rezoluţie în acelaşi sens. statele membre ale Organizaţiei Naţiunilor Unite au cerut imperativ lui Saddam Hussein să se retragă din Kuweit până la 15 ianuarie 1991, impunând totodată şi sancţiuni economice. Tentativele de identificare a unei soluţii diplomatice au eşuat însă în faţa atitudinii intransigente a Irakului. Astfel, nici ultima întâlnke de la Geneva dintre secretarul de stat american James Baker şi ministrul irakian de externe Tarik Aziz, din 9 ianuarie 1991, nici vizita ultimei şanse, întreprinsă de Javier Perez de Cuellar, secretarul general al Organizaţiei Naţiunilor Unite, la Bagdad, a doua zi, nu au putut evita războiul.

Intervenţia aliaţilor conduşi de Statele Unite a fost declanşată abia după ce în zona Golfului a fost asigurată o superioritate militară evidentă:

circa 500.000 de soldaţi, 3.600 de tancuri şi 1.750 de avioane. Se adăuga folosirea unor arme de ultimă generaţie aflate în arsenalul american, aşa-numitele *smart bomb.* Operaţiunea *Desert Storm* a fost declanşată după expirarea ultimatumului cuprins în rezoluţia O.N.U. din 29 noiembrie 1990, în noaptea de 16/17 ianuarie 1991.

In faţa superiorităţii evidente a adversarului, Saddam Hussein a preferat să-şi trimită aviaţia în Iran spre prezervare, în schimb luând decizia de a ataca Israelul cu rachete *Scud* de fabricaţie sovietică, la 18 ianuarie, sperând că o reacţie a Tel Avivului va duce la destrămarea alianţei internaţionale şi că statele arabe vor răspunde la chemarea *războiului sfânt.* Calculele dictatorului s-au dovedit a fi greşite. Sub presiunea guvernului american, Israelul nu a răspuns atacului, astfel că Hussein a fost lipsit de pretextul pe care-1 aştepta. Singura reacţie cât de cât eficientă a fost cea a bateriilor antiaeriene irakiene.

După o pregătire aeriană intensă, comandantul trupelor aliate, generalul american Norman Schwartzkopf, a dat ordinul de invadare a Irakului, armatele sale trecând graniţa la 24 februarie. După numai patru zile, Saddam Hussein cerea pace, reuşind astfel să-şi salveze regimul cu preţul unei înfrângeri umilitoare. Analiştii consideră că preşedintele George Bush a crezut că dictatura lui Hussein va fi înlăturată de opoziţia internă sau de grupările etnice şi religioase care se opuneau guvernului de la Bagdad. Evoluţia evenimentelor a arătat că el s-a înşelat.

Războiul din Golf a însemnat o premieră şi pentru maniera în care evenimentele erau aduse la cunoştinţa opiniei publice. Practic, datorită canalului de ştiri C.N.N., luptele erau transmise în direct, ceea ce a contribuit la sensibilizarea telespectatorilor care susţineau cauza trupelor aliate.

După ce a reuşit să oprească ofensiva armatei americane, Saddam Hussein a înăbuşit cu cruzime revoltele kurzilor, din nord, şi ale şiiţilor, din sud, arătând opiniei publice internaţionale că nu este dispus să facă nici o concesie în ce priveşte democratizarea internă a Irakului. Mai mult, în octombrie 1995, el va organiza un referendum privind realegerea sa ca preşedinte, obţinând neverosimilul rezultat de 99,96% din voturi.

Poziţia dură a Bagdadului, dublată de acuzele că Irakul deţinea arme de distrugere în masă. inclusiv chimice, îl va conduce pe Hussein la noi episoade tensionate în raporturile cu Statele Unite. In august 1996, la ordinul preşedintelui Bill Clinton, aflat în plină campanie electorală pentru alegerile prezidenţiale din noiembrie, aviaţia americană, sprijinită de cea

britanică, a bombardat sudul Irakului. Astfel de acţiuni, combinate cu tratative diplomatice, au mai avut loc, cea mai însemnată fiind cea din februarie 2001.

Totuşi, înlăturarea lui Saddam Hussein s-a produs abia după masivul atac al coaliţiei internaţionale conduse de Statele Unite în 2003. Preşedintele american George W. Bush Jr. reuşea astfel să-1 răzbune, într-un fel, pe tatăl său, care, în 1991, se oprise la porţile Bagdadului, în decembrie 2003, Saddam Hussein era capturat, în Irak fiind iniţiat un proces amplu de revenire la democraţie. Acesta se arată însă a fi unul sinuos şi dificil, complicaţiile etnice şi religioase fiind dublate de atacurile teroriste ale unor grupări fundamentaliste care se împotrivesc ocupaţiei americane.

înlăturarea lui Hussein prin forţă a constituit o lecţie în privinţa noii linii politice adoptate de Statele Unite după 11 septembrie 2001. De altfel, primul efect a apărut imediat după capturarea dictatorului irakian. La doar câteva zile, şeful autoritar al Libiei, Muammer el-Qaddafi, surprindea plăcut comunitatea internaţională atunci când anunţa că este dispus să primească inspecţii ale Naţiunilor Unite care să verifice arsenalul militar şi, în special, arsenalul nuclear de care dispunea.

VI.3. Dezmembrarea Iugoslaviei

După căderea comunismului în Europa, regimul a mai supravieţuit în Iugoslavia. Dacă, în timpul lui losip Broz Tito, ţara era un exemplu pentru mişcarea de nealiniere şi pentru o poziţie independentă în cadrul blocului dirijat de Uniunea Sovietică, după 1990, Serbia va rămâne un bastion al orânduirii socialiste pe continent. Personalitatea care a marcat profund destinul fostei federaţii iugoslave a fost Slobodan Milosevici. Născut în 1941, activist în cele mai înalte structuri ale Uniunii Comuniştilor din Iugoslavia, el va fi ales preşedinte al Serbiei în 1989. De pe această poziţie el se va confrunta cu răbufnirea problemei naţionale în Iugoslavia.

Apărut ca stat independent în urma deciziei Conferinţei de pace de la Paris, din 1919-1920, regatul sârbo-croato-sloven, apoi Republica Populară (Socialistă) Federativă Iugoslavia, era o acumulare de etnii şi religii. Convieţuiau aici sârbi ortodocşi, croaţi catolici şi bosniaci musulmani, în timp ce provincia Kosovo era dominată de albanezi. Nemulţumirile acumulate în perioada interbelică au izbucnit în timpul celui de-al doilea

război mondial, atunci când Croaţia s-a separat şi s-a alăturat Germaniei naziste. Ulterior, comuniştii conduşi de Tito au găsit resurse să gestioneze conflictul latent, deşi nemulţumirile faţă de tendinţele autoritare ale sârbilor majoritari erau notorii.

In decembrie 1990, în republicile componente ale Iugoslaviei aveau loc alegeri. La Belgrad a câştigat, previzibil, Slobodan Milosevic!, un adept declarat al „Serbiei Mari" şi lider al Partidului Socialist, fost comunist. Concepţiile lui intrau însă în coliziune cu dorinţele slovenilor şi ale croaţilor. Neînţelegerile au fost stimulate şi de blocarea accesului croatului Stipe Mesic la preşedinţia colectivă a Iugoslaviei, în iunie 1991, de către acelaşi Milosevici. în aceste condiţii, Slovenia şi Croaţia s-au retras din federaţie. Primul pas a fost făcut de sloveni, încă din iulie, după o serie de incidente cu armata federală ei reuşind să-şi obţină independenţa.

în schimb, confruntarea dintre Serbia şi Croaţia s-a soldat cu un război sângeros, armata sârbă mai bine echipată şi organizată aflându-se în ofensivă. Când au intervenit forurile internaţionale pentru încheierea unui armistiţiu, în ianuarie 1992, circa o treime din teritoriul croat era controlat de sârbi, însă războiul dintre cele două părţi avea să se dovedească unul minor faţă de conflictul care va izbucni în Bosnia-Herţegovina.

Republica bosniacă reprezenta un caz extrem de complicat, pe lângă faptul că nici una din etniile de aici nu deţinea majoritatea absolută, adăugându-se realitatea că nu existau nici măcar linii de demarcaţie între acestea, populaţia fiind amestecată în numeroase enclave. Majoritatea bosniacilor erau musulmani, 44% potrivit statisticilor, aceştia fiind urmaţi de sârbi, care reprezentau 31 %, şi de croaţi, 17%.

în aceste condiţii, în februarie şi martie 1992, guvernul bosniac a organizat consultări populare în legătură cu viitorul republicii, 63% din locuitori votând pentru proclamarea independenţei. Deşi Republica Musulmană Bosnia era recunoscută de Uniunea Europeană şi Statele Unite, la 27 martie, pe teritoriul locuit de sârbii bosniaci s-a autoproclamat o alta republică. Ca urmare. Organizaţia Naţiunilor Unite a impus sancţiuni Serbiei la 30 mai. Embargoul nu va avea succesul scontat, întrucât Uniunea Sovietică şi Grecia l-au încălcat, sprijinind deschis regimul de la Belgrad. De altfel, pe Dunăre vor fi organizate adevărate reţele, menite tocmai a sparge blocada impusă de comunitatea internaţională.

Situaţia din Bosnia s-a complicat şi mai mult la 3 iulie 1992 prin proclamarea de către Croaţia a unei republici, controlate de Zagreb, în

Herţegovina, aceasta în ciuda faptului că până la acel moment Bosnia şi Croaţia colaboraseră în lupta contra Serbiei, în aceste condiţii, Conferinţa de la Londra, din august, care trebuia să identifice o soluţie pentru a stopa războiul în Iugoslavia, a eşuat.

Astfel, în Bosnia se confruntau trei puteri, principalii actori fiind însă musulmanii, conduşi de la Sarajevo de către Alia Izetbegovici, care a avut marele merit de a fi reuşit să convingă mass-media internaţională că marii vinovaţi pentru evenimentele din Bosnia erau sârbii, şi guvernul de la Pale, condus de sârbul Radovan Karadzici, care se baza pe o armată bine instruită, comandată de generalul Ratko Mlădiei, adeptul unei linii dure în raporturile cu musulmanii şi cu croaţii. Datorită luptelor desfăşurate între părţile aflate în conflict, în 1992 circa un milion de bosniaci de diferite etnii şi religii vor fi nevoiţi să-şi părăsească domiciliul. Acest fenomen a fost considerat de specialişti ca fiind unul de „curăţire etnică", cel mai amplu pe care Europa 1-a cunoscut după al doilea război mondial.

Drama iugoslavă putea fi evitată dacă raţiunea ar fi dominat la Belgrad, Sarajevo ori Zagreb. Un exemplu pentru maniera diplomatică şi elegantă în care pot fi soluţionate astfel de probleme 1-a dat statul vecin, Cehoslovacia. Apărută la finele primului război mondial în condiţii aproape similare cu cele din Iugoslavia, şi Cehoslovacia a cunoscut fenomenul secesiunii slovace pe fondul ocupării ţării de către Hitler, însă, după 1990, cehii şi slovacii au găsit modalitatea paşnică de a se separa în două republici independente, idee sprijinită atât la Praga de premierul Vaclav Klaus, cât şi la Bratislava de omologul său Vladimir Meciar. Pentru succesul operaţiunii finalizate la l ianuarie 1993 nu trebuie însă neglijat nici rolul jucat de preşedintele Cehoslovaciei, Vaclav Havel.

între timp, comunitatea internaţională căuta soluţii pentru încetarea conflictului din Iugoslavia. Cel mai important moment 1-a constituit anunţarea, în februarie 1993, a planului conceput de lordul Owen şi de diplomatul american Cyrus Vance, potrivit căruia Bosnia urma să fie divizată în zece provincii autonome, bazate pe principiul afilierii etnice. Discuţiile dintre părţile implicate vor eşua însă la Washington, la 4 iunie.

Naţiunile Unite au recurs la trimiterea de trupe de menţinere a păcii în regiunile locuite de musulmanii bosniaci, în 1994. Nici această soluţie nu a dat rezultatele aşteptate, ajungându-se chiar la confruntări între armata sârbă şi „căştile albastre" la Bihaci, luptele soldându-se cu capturarea unor soldaţi din forţa de menţinere a păcii. Această lecţie a fost folosită de

comunitatea internaţională şi a condus la implicarea forţelor N.A.T.O. în conflictul din Bosnia. După luptele de la Srebenica, din iulie 1995, când sârbii au masacrat apărătorii musulmani, în cele de la Goradze se va implica în mod direct alianţa nord-atlantică.

Pe acest fond, sub conducerea negociatorului Richard Holbrooke, vor avea loc discuţiile de la Dayton, statul american Ohio, dintre preşedinţii sârb, bosniac şi croat, respectiv Slobodan Milosevic!, Alia Izetbegovici şi Franjo Tudjman. Tratativele dintre cei trei preşedinţi se vor dovedi fructuoase, în ciuda mizei aflate în joc, fiind identificată soluţia păcii în Bosnia-Herţegovina. Un document în acest sens va fi semnat de părţile implicate în decembrie 1995, la Paris.

Pentru Milosevici, problemele nu încetau însă. Din 1995, în provincia Kosovo - locuită majoritar de albanezi -, se va dezvolta o mişcare insurgenţă în fruntea căreia se afla Armata de Eliberare din Kosovo. Pe măsură ce forţa acesteia creştea, autorităţile de la Belgrad au hotărât, cu începere din 1998, să trimită armata sârbă în provincie, considerată pe drept cuvânt leagănul civilizaţiei sârbe medievale.

La 18 octombrie 1998, negociatorul Richard Holbrooke a dat un ultimatum Serbiei, chemându-l pe Milosevici să găsească o soluţie paşnică, însă, dacă semnele normalizării situaţiei nu apăreau, în schimb la 6 ianuarie 1999 era descoperită o nouă groapă comună, la Racak, cu 45 de albanezi, în aceste împrejurări, negocierile de la Rambouillet, localitate aflată lângă Paris, au eşuat, la fel ca şi ultima misiune a lui Holbrooke la Belgrad, la 22 martie.

Fără a avea mandatul Organizaţiei Naţiunilor Unite, la 24 martie 1999, aviaţia nord-atlantică a început bombardarea Serbiei, operaţiune care a durat 72 de zile. Milosevici a răspuns atacurilor N.A.T.O., trimiţând noi trupe în Kosovo, ceea ce a provocat un adevărat exod în regiune, estiinându-se că circa 800.000 de etnici albanezi au părăsit zona. Desigur, pierderi însemnate au fost înregistrate şi în rândurile civililor sârbi, după cum nu au lipsit nici gafe ale Alianţei, cum ar fi bombardarea sediului ambasadei Chinei de la Belgrad.

Pacea a fost intermediată de premierul rus Viktor Cernomîrdin. Potrivit planului adoptat în iunie 1999, Serbia se angaja să-şi retragă trupele din Kosovo, pacea urmând a fi asigurată de 50.000 de „căşti albastre". Totuşi, pentru regimul Milosevici sfârşitul era aproape, liderul comunist fiind contestat tot mai mult chiar de sârbi.

La alegerile din septembrie 2000, Milosevic! a fost învins de reprezentantul opoziţiei democratice, Vojslav Kostunica, dar a refuzat să recunoască scorul contracandidatului său, de peste jumătate din voturile exprimate. Aceasta a condus la o manifestaţie maraton la Belgrad, în urma căreia Milosevici se va recunoaşte învins, Kostunica fiind proclamat preşedinte la 5 octombrie. Declinul lui Milosevici a fost confirmat şi la alegerile parlamentare din decembrie, atunci când Partidul Socialist pe care-1 conducea a obţinut doar 14% din sufragii.

în urma solicitărilor tot mai insistente ale forurilor internaţionale, în aprilie 2001, Slobodan Milosevici a fost arestat la Belgrad sub acuzaţia de corupţie. Ulterior, premierul Zoran Djindjici 1-a extrădat pe Milosevici pentru a apărea în faţa Tribunalului penal internaţional de la Haga. Procesul a început la 12 februarie 2002, principala acuzaţie fiind genocidul.

Destrămarea violentă a Iugoslaviei, dramele umane petrecute nu sunt, desigur, doar rezultatul acţiunilor lui Milosevici. Datele problemei sunt mult mai complicate şi evoluţiile ulterioare, poate chiar probele din procesul fostului preşedinte, vor aduce noi elemente în ceea ce un specialist de talia lui Holm Sundhausen a numit „experimentul Iugoslavia".

VI.4.11 septembrie 2001 şi problema terorismului internaţional

La 26 februarie 1993 un atentat a zguduit America. La ora prânzului, o încărcătură a fost detonată lângă celebrele turnuri gemene de la World Trade Center din New York, inaugurate în 1972. o adevărată efigie a metropolei. Planul a fost pus la cale şi dus la îndeplinire de o echipă condusă de Ramzi Yousef, un musulman fundamentalist. Deşi efectul nu a fost cel aşteptat de terorist, la acea oră în clădiri aflându-se circa 55.000 de persoane, totuşi au fost înregistrate şase victime, iar panica a cuprins întreaga zonă. După mai bine de opt ani. o nouă lovitură avea să se dovedească fatală complexului care domina, prin cele 110 etaje. Manhattanul.

Potrivit informaţiilor furnizate de serviciile secrete americane, creierul operaţiunii de la 11 septembrie 2001 era acelaşi care organizase şi primul atentat de la World Trade Center. Este vorba despre Osama Bin Laden, un milionar saudit născut în 1947, crescut în spiritul *Jihadului,* care se evidenţiase în timpul invadării Afganistanului de către Uniunea Sovietică. Până în 1989, el a organizat numeroase acţiuni împotriva

invadatorilor, iar în 1988 va pune bazele organizaţiei *Al-Qaeda,* care se va implica apoi într-o campanie teroristă antioccidentală şi, mai ales, antiamericană.

Planul atacurilor de la 11 septembrie 2001 era unul pe care numeroase filme de serie de la Hollywood îl prezentaseră deja. Patru avioane de pasageri au fost deturnate şi transformate în veritabile rachete, din care două au fost îndreptate spre World Trade Center din New York, unul spre Pentagon, ultimul prăbuşindu-se lângă Pittsburgh. Efectul cel mai spectaculos a fost obţinut la cele două turnuri gemene, impactul cu cel de-al doilea avion şi colapsul imenselor clădiri de 110 etaje fiind transmise în direct de toate canalele de televiziune din lume. La scurt timp. clădirea Pentagonului, sediul comandamentului armatei americane, va fi şi ea avariată tot în urma prăbuşirii controlate a unui avion. Au fost înregistrate câteva mii de victime inocente.

Atentatele de la 11 septembrie 2001 au schimbat profund maniera în care terorismul era privit. După această dată, el a devenit unul din pericolele majore cu care se confruntă omenirea, având în vedere caracterul organizat, transnaţional al marilor reţele teroriste, întrucât informaţiile autorităţilor americane au convers spre Osama Bin-Laden şi *Al-Qaeda,* iar acesta era adăpostit de regimul taliban din Afganistan, la începutul lunii octombrie 2001, annata americană, alături de forţe provenind din alte zeci de ţări, va declanşa o puternică ofensivă asupra Afganistanului. Până la sfârşitul anului, talibanii erau nevoiţi să capituleze, puterea fiind preluată de un lider al comunităţii Pashtun, Hamid Kharzai, căaiia îi va reveni dificila misiune de a organiza tranziţia spre democraţie, însă. principalul suspect, Bin-Laden, a reuşit să scape, el fiind încă liber la începutul anului 2004.

Importanţa celor petrecute la 11 septembrie 2001 depăşeşte cu mult graniţele Statelor Unite. După această dată se poate considera că s-a creat un front al statelor democratice care luptă pentru combaterea terorismului nu doar prin prevenirea unor noi atentate, ci şi prin iniţierea unor ample acţiuni prin care se urmăreşte lovirea bazei şi limitarea sprijinului pe care organizaţiile de tip terorist îl primesc din partea unor state. Ultimele evoluţii internaţionale arată clar că, deşi este un proces complex, lupta împotriva terorismului reprezintă o prioritate pe agenda marilor puteri.

VII CULTURA

Ultimele şase decenii s-au dovedit fructuoase pentru dezvoltarea culturii, atât în sferele ei tradiţionale, cât şi în unele domenii care s-au afirmat în această perioadă. De asemenea, ştiinţa cunoaşte progrese spectaculoase de la an la an, multe din noile descoperiri contribuind la uşurarea traiului cotidian sau la anihilarea unor maladii considerate mult timp incurabile. Dar, poate, cel mai spectaculos eveniment a fost cursa pentru cucerirea spaţiului cosmic, îndeplinindu-se visul omenirii de a păşi pe Lună în căutarea răspunsului la tulburătoarea întrebare dacă suntem singuri în Univers. La cele mai semnificative momente privind cultura şi ştiinţa recentă ne vom referi în continuare, cu precizarea că un bilanţ este greu de realizat, multe opere aşteptând încă să fie scrise.

Realizările ştiinţei sunt extrem de numeroase, motiv pentru care ne vom referi doar la două succese notabile ale medicinei şi la miraculoasa lume a computerelor. Un deosebit impact a avut descoperirea vaccinului antipoliomielitic în februarie 1954, de către Jonas Salk, în acest mod milioane de copii fiind protejaţi de o maladie cu efecte groaznice. Prin spectaculozitatea lui a reţinut atenţia şi primul transplant de inimă efectuat la 3 septembrie 1967 de chirurgul sud-african Christiaan Barnard, la o clinică din Cape Town. O operaţie astăzi aproape banală, într-o lume a chirurgiei genetice şi a donării, părea acum patru decenii o utopie.

Dar, probabil, cel mai mare salt a fost făcut în domeniul inteligenţei artificiale. Astăzi, orice proiect major al omenirii nici nu poate fi conceput fără utilizarea procesoarelor, în cele mai diferite forme şi din ce în ce mai miniaturizate. O scurtă privire retrospectivă va fi, credem, edificatoare. In noiembrie 1954, compania International Business Machine (I.B.M.) anunţa vinderea primei serii de computere electronice sub o marcă ce va deveni curând celebră. Totuşi, primul procesor I.B.M. avea unele inconveniente, inclusiv faptul că el ocupa o cameră de mărime mijlocie. De aici şi până la inventarea dischetei *(floppy disk-u\)* în 1970 şi lansarea, tot de către I.B.M..

în 1981, a computerului personal nu a mai fost decât un pas. Avem astăzi de-a face cu o lume nouă, în care Internetul aduce computerul în tot mai multe case, el devenind o unealtă de lucru şi tot mai puţin un lux sau un capriciu.

Arta a fost puternic influenţată de realităţile lumii contemporane. Cu toate acestea, muzica clasică a continuat să fie bine receptată de public şi chiar au apărut realizări de excepţie datorate generaţiei de artişti care s-au afirmat în ultimele decenii. Amintim în acest sens doar *Simfonia a zecea* a lui Dmitri Şostakovici (195 7), *West Side Story* (195 7) - o impresionantă frescă a Americii contemporane, compusă de Leonard Bernstein, precum şi baletul lui Aram Haciaturian, *Spartacus,* a cărui premieră a avut loc în 1954.

Atenţia opiniei publice şi mai ales a tinerelor generaţii a fost însă preponderent reţinută de un nou stil, care apare în anii '60, *rock and* ra//-ul. Naşterea este datată pentru 1956, fiind legată de cel care va fi supranumit „Regele" Elvis Presley. Până la moartea sa, la 16 august 1977, el a influenţat decisiv acest curent care se va dezvolta în noi variante, dominând până astăzi muzica zisă ,.de consum". Nu trebuie neglijată nici influenţa grupului britanic *Beatles,* care a dominat, după turneul în Statele Unite din 1964 topurile din întreaga lume până la despărţirea celor patru muzicieni din Liverpool, în 1970. S-a vorbit despre un adevărat fenomen de masă, „beatlemania", transformat într-un mod de viaţă. Era o reacţie a tinerei generaţii faţă de lumea tradiţională, materializată atât în îmbrăcăminte, blue jeans şi fustă mini, cât şi în portul pletelor sau manifestarea deschisă a poziţiei „rebele" faţă de o societate care nu o înţelegea. Interesant şi tragic este sfârşitul celui care a fost o adevărată voce a generaţii sale, John Lennon, unul din compozitorii a numeroase hituri *Beatles,* ucis la 8 septembrie 1980 în faţa casei sale de către un dezechilibrat mintal căruia refuzase să-i acorde un autograf.

O nouă generaţie de autori s-a manifestat şi în literatură. Doar o privire asupra unor titluri care sunt deja de referinţă este sugestivă, cu atât mai mult, cu cât ele sunt rezultatul descifrării artistice a lumii înconjurătoare. Scurta trecere în revistă nu poate începe decât cu creaţiile geniale ale lui George Orwell (pseudonimul ales de Arthur Blair), care descriu utopia comunistă, *Ferma animalelor* şi *1984,* ambele apărute imediat după sfârşitul celui de-al doilea război mondial, cu puţin timp înainte de trecerea autorului în eternitate în 1950. Pentru a rămâne în acelaşi orizont tematic vom aminti şi de Boris Pasternak cu romanul *Doctor Jivago,* publicat în 1957, dar mai ales de cărţile lui Aleksandr Soljeniţîn,

O zi din viaţa lui Ivan Denisovici, publicată în timpul scurtului „dezgheţ" îngăduit de Hruşciov la moartea lui Stalin, şi *Arhipelagul Gulag,* apărută în 1973. Fost deţinut politic între 1945 şi 1953, Soljeniţîn a lăsat patrimoniului cultural o descriere din interior a sistemului represiv sovietic, fapt care va atrage expulzarea lui în Germania Federală la 13 februarie 1974.

Impresionat de realităţile postbelice, filosoful Albert Camus va scrie, în 1947, *Ciuma,* considerată o adevărată capodoperă, în acelaşi registru se înscriu şi volumele semnate de John Steinbeck, *La est de Eden* (1952), şi Ernest Hemingway, *Bătrânul şi marea* (1952). în 1967, se va afirma pe plan internaţional reprezentantul cel mai cunoscut al unei generaţii excepţionale de scriitori din America latină, Gabriel Garcia Marquez. *Un veac de singurătate* şi *Cronica unei morţi anunţate* (1982) fac parte dintr-o serie de romane care dezvăluie o lume fascinantă şi puţin cunoscută europenilor.

Tot din realitatea imediată a rezultat şi best-seller-ul semnat în 1974 de americanii Bob Woodward şi Carl Bernstein, *Toţi oamenii preşedintelui,* după cum peste doi ani Alex Haley va impresiona cu saga lui privind emanciparea negrilor aduşi ca sclavi din Africa în *Rădăcini.* Alte două romane de mare succes, apărute în 1975, respectiv 1980. au ca sursă principală istoria. Este vorba despre cărţile semnate de James Clavell, *Şogumil,* şi Umberto Eco, *Numele trandafirului.* Un scandal de proporţii a generat publicarea, în 1988. a lucrării *Versetele satanice,* aparţinând lui Salman Rushdie, autorul primind numeroase ameninţări cu moartea din partea unor cercuri islamiste.

Aventurile micului magician Harry Potter i-au adus faima scriitoarei J.K. Rowling, declanşând un fenomen de masă în rândul copiilor şi întreţinând o adevărată industrie, ecranizarea volumelor apărute cu începere din 1997 fiind şi ea un mare succes. „Cazul Harry Potter" dovedeşte că literatura pentru copii poate depăşi stadiul unor simple povestiri, contribuind la înflăcărarea imaginaţiei celor mici.

Supranumit a şaptea artă. cinematograful este una din principalele surse de destindere, dar. totodată, şi un domeniu care a contribuit cu realizări deosebite la îmbogăţirea patrimoniului cultural universal.

Lista celor care aspiră la nemurire este mare. fiecare nouă premieră fiind un potenţial furnizor de surprize. Reţin atenţia creaţiile inspirate din realitatea imediată, marile ecranizări după momente istorice, dar şi diverse creaţii care au reţinut atenţia publicului şi a specialiştilor. Dintre marile

filme produse după încheierea războiului amintim pe cele regizate de Elia Kazan, *Un tramvai numit dorinţă* (1951), Arthur Freed, *Cântând în ploaie* (1952), Akiro Kurosawa, *Cei şapte samurai* (1954), Frederico Fellini, *La strada* (1954) şi *La dolce vita* (1960), Alfred Hitchcock, *Vertigo* (1958) şi *Psycho* (1960), Alain Resnais, *Hiroshima, dragostea mea* (1959).

în 1966, Gene Rodenberry a lansat un serial science-fiction care a făcut prozeliţi în întreaga lume, *Star Trek* devenind un fenomen de masă, la fel cum se va întâmpla cu filmul poliţist *Columbo.* Din aceeaşi serie a filmelor de succes pe teme de anticipaţie amintim *2001,* aparţinând lui Stanley Kubrick, *Războiul stelelor,* creaţia lui George Lucas, sau filmul lui Roland Emmerich, *Ziua independenţei.* Un maestru s-a dovedit a fi Steven Spielberg, care a regizat marele succese de casă *E.T.* (1982), *Lista lui Schindler* (1993), *Jurassic Park* (1993) sau *Salvaţi soldatul Ryan* (1998).

Aceeaşi bună receptare au avut şi filmele inspirate din cotidian sau fenomene care preocupau publicul. Amintim între acestea pe cele regizate de Francis Ford Coppola, *Nasul* şi *Apocalipsa, acum,* Volker Schlondorf, *Onoarea pierdută a Katarinei Blum,* Robert Benton, *Kramer versus Kramer,* Jonathan Demme, *Tăcerea mieilor* sau Hugh Hudson, *Carele de foc.* De asemenea, peliculele cu caracter istoric, fie că este vorba de trecutul mai îndepărtat ori mai apropiat, vor rămâne în memoria cinefililor. Dintr-o listă evident mai bogată amintim doar creaţiile lui Richard Attenborough, *Gandhi,* Bernardo Bertolucci, *Ultimul împărat,* Jean-Paul Rappeneau, *Cyrano de Bergerac* şi James Cameron, *Titanic.*

O vie emoţie a declanşat un film difuzat la 15 decembrie 1983 de canalele de televiziune, *The Day After.* Simulând cum ar arăta „ziua de după" un bombardament nuclear, într-o fază încă fierbinte a cursei înarmărilor, pelicula şi-a îndeplinit din plin menirea, reuşind să transmită opiniei publice internaţionale mesajul pacifist şi apelul Ia raţiune.

Poate visul cel îndrăzneţ al omenirii, saltul de pe propria planetă, a fost îndeplinit în condiţiile războiului rece şi al acerbei concurenţe dintre Uniunea Sovietică şi Statele Unite. Timp de 15 ani, cei care s-au dovedit mereu cu un pas înainte au fost sovieticii. Aceştia au lansat primul satelit artificial al pământului, „Sputnik l", la 4 octombrie 1954 deschizând era spaţială. Deşi obiectul era de mici dimensiuni, un diametru de 56 de cm şi o greutate de 84 de kg, succesul primei misiuni a dat încredere pentru paşii următori. „Sputnik 2". lansat la 3 noiembrie 1957, era deja mult mai greu, circa 450 de kg, şi ducea în cosmos prima fiinţă, căţeluşa Laika. Deşi nu a

supravieţuit testului, fiind găsită moartă la întoarcerea pe Pământ, ea a rămas în istorie.

La rândul lor, americanii au replicat în februarie 1958 prin lansarea lui „Explorer l", după care N.A.S.A. a trimis prima sondă spre lună ,.Pioneer l", la 22 octombrie 1958. Deşi aceasta nu şi-a îndeplinit obiectivul, luând foc, americanii au reuşit să atingă un nou record de altitudine, 110.000 km. Mai mult succes vor avea sovieticii atât cu satelitul „Lunik 2", care a atins Luna la 17 septembrie 1959, cât mai ales prin trimiterea primului om în spaţiu, luri Gagarin, la 12 aprilie 1961. Deşi Gagarin nu a atins decât altitudinea de 300 km, înconjurând Pământul o singură dată înainte de a ateriza, el a demonstrat că omul poate suporta călătoria spaţială.

Succesul lui Gagarin a provocat reacţia preşedintelui american John F. Kennedy, care a cerut N.A.S.A. să trimită pe lună primul om, pe care să-1 aducă în siguranţă pe Pământ. Totuşi, pentru încă patru ani, tot sovieticii vor conduce cursa spaţială. In 1963, Valentina Tereşkova devenea prima femeie care zbura în spaţiu, iar Aleksei Leonov câştiga duelul cu Edward White, el ieşind din modulul „Voshod 2" pentru zece minute la 18 martie 1965, în timp ce White va reuşi să stea 14 minute în afara cabinei „Gemini 4" la 3 iunie. Abia la 15 decembrie 1965, astronauţii americani reuşeau o performanţă o dată cu primul rendez-vous spaţial dintre „Gemini 6" şi „Gemini 7".

O dată cu această concurenţă au apărut şi victimele. Primii au fost trei astronauţi americani arşi de vii la 27 ianuarie 1967, în timp ce simulau lansarea, după cum cel mai mare dezastru a fost explozia navetei spaţiale ..Challenger" la 28 ianuarie 1986, la puţin timp de la decolare. Era cel de-al 25-lea zbor al navetei, primul la care participa şi o femeie obişnuită, învăţătoarea Christa McAuliffe, toţi cei şapte astronauţi aflaţi la bord murind instantaneu. Din păcate, aceeaşi soartă, la aterizare de data aceasta, o va avea în februarie 2003 o altă navetă aparţinând N.A.S.A., ..Columbia".

După ce în 1968, „Apollo 8" trecea în jurul Lunii cu echipaj la bord, pasul cel mare avea să fie făcut de membrii echipajului „Apollo 11", Neil Armstrong, Edwin Aldrin şi Michael Collins. Modulul lunar aseleniza la 20 iulie 1969, momentul fiind urmărit în direct la televiziune în întreaga lume. La şase ore de la aşezarea în siguranţă pe lună, Armstrong a devenit primul om care păşea pe un corp ceresc străin, rostind celebrele cuvinte: „Un pas mic pentru om, un salt uriaş pentru omenire". Apoi şi Aldrin s-a

alăturat lui Armstrong, prima expediţie pe lună durând efectiv 11 ore. Succesul a fost dublat în noiembrie de echipajul lui „Apollo 12", Conrad şi Bean păşind şi ei pe Lună. Aventura lui „Apollo 13" readus pe pământ în condiţii disperate, după misiunea eşuată desfăşurată între 11 şi 17 aprilie 1970, a pus capăt acestei etape.

Atât sovieticii, cât şi americanii şi-au îndreptat atenţia spre celelalte planete, principalul obiectiv fiind Marte. Cu toate că numeroase sonde spaţiale au atins deja obiectivul, un zbor cu echipaj uman spre „planeta roşie" rămâne un deziderat. Este nevoie pentru aceasta de identificarea unor mijloace mai rapide de propulsie şi de crearea unui climat care să facă posibil un zbor interplanetar de lungă durată. Optimiştii au primit o veste bună chiar în ianuarie 2004, o dată cu anunţul făcut de preşedintele american George W. Bush privind reluarea zborurilor spre Lună şi posibila instalare a unei baze locuite pe satelitul natural al Pământului, precum şi trimiterea într-un viitor apropiat a unui echipaj spre Marte.

Dincolo de etapele cuceririi spaţiului cosmic şi de cursa dintre americani şi sovietici, important este că, în condiţiile războiului rece. resurse substanţiale au fost canalizate spre un scop, totuşi, ştiinţific. Poate, în noile condiţii de la începutul mileniului, o colaborare între naţiunile dezvoltate ale lumii va fi cheia viitoarelor succese spaţiale.

BIBLIOGRAFIE

Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarism,* New York, 1966.
Aron, Raymond, *Démocratie et totalitarisme,* Paris, 1965.
Bachkatov, Nina, ş.a., *L'U.R.S.S. de Lénine à Gorbatchev,* Paris, 1990.
Banac, Ivo, *With Stalin against Tito: cominformist splits in \ugoslav communism,* Ithaca, 1988.
Berdiaev, Nikolai, *Originile şi sensul comunismului rus,* Cluj-Napoca, 1994.
Berkowitz, Edward D., *America's welfare state. From Roosevelt to Reagan,* Baltimore, 1991.
Besançon, Alain, *Originile intelectuale ale leninismului.* Bucureşti. 1993. Blackburn, Glenn, *The West and the World since 1945,* New York, 1985. Blanton, Thomas S., *Ce ştia preşedintele Truman despre România. Un raport al serviciilor secrete americane (1949),* Bucureşti, 1997. Brown, J.F., *The New Eastern Europe: The Khruschev Era and After,* New York, 1966.
Idem, *Eastern Europe and Communist Rule,* New York, 1988. Brzezinski, Zbignew K., *The Soviet Block. Unity and Conflict,* Harvard, 1960. Idem, *The Grand Failure. The Birth and Death of Communism in the Twentieth Centura;* Collier Books, 1990.
Burks, R.V.. *The Dynamics of Communism in Eastern Europe,* Princeton, 1971.
Buşe, Constantin, *De la Panama la San Francisco,* Bucureşti, 1991. Bymes, James F., *Speaking Frankly,* New York, 1947. Calvocoressi. Peter, *Rupeţi rândurile! Al doilea război mondial si configurarea Europei postbelice,* Iaşi, 2000. Carrère d'Encausse, Hélène, *La gloire des nations - on la fin de l'Europe soviétique,* Paris, 1990.
Chronicle of the Twentieth Century, New York, 1987. Churchill. Winston, *Mémoires sur la deuxième guerre mondiale,* vol. I-VI, Paris, 1948-1952.
Ciupercă, Ion, *Totalitarismul, fenomen al secolului XX,* Iaşi. 1995. Conquest, Robert, *Russia after Khruschev,* New York, 1965. Constantiniu, Florin, *Doi ori doi fac şaisprezece. A început războiul rece în România'.",* Bucureşti, 1997. Conte, Arthur, *Yalta ou le partage du monde.* Paris, 1964.

Courtois, Stéphane, Nicolas Werth, Jean-Louis Panne, Andrzej Paczkowski, Karel Bartosek, Jean-Louis Margolin, *Cartea neagră a comunismului. Crime. ternare, represiune,* Bucureşti, 1998.
Crozier, Brian, *Since Stalin. An assessment of communist power,* New York, 1970.
Crouzet, Michel, *Le inonde depuis 1945,* Paris. Dallin, Alexander, George W. Breslauer, *Political terror in communist systems,* Stanford, 1970. Daniels, Robert V. (editor), A *Documentary History <>/ Communism,* vol. I-II, New York, 1960. Dawisha, Karen, *Eastern Europe, Gorbatchev and Reform: The Great Challenge,* Cambridge, 1990.
Dayan, Moshe, *Istoria vieţii mele.* Bucureşti, 2001.
Deutscher, Isaac, *The Unfinished Revolution: Russia, 1917-1967,* New York, 1967.
Djilas, Aleksa, *The Contested Country. Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-195 3,* Harvard, 1991.
Djilas, Milovan, *The New Class. An Analyses of Communist System,* Londra, 1966.
Idem, *The Unperfect Society,* 1970.
Duroselle, Jean Baptiste, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours,* Dalloz, 1962.
Feis, Herbert, *Between War and Peace: The Potsdam Conference,* Princeton, 1960.
Fejtô, François, *Histoire des démocraties populaires,* vol. I-II, Paris, 1971. Ferro, Marc, *The use and abouse of history or how the past is taught,* Routledge and Kegan Paul, 1984.
Fleming, D.F., *The Cold War and its origins,* vol. I-II, New York, 1961. *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers,* Washington D.C. (colecţie de documente privind politica externă a Statelor Unite ale Americii).
Furet, François, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX,* Bucureşti, 1996. Gabanyi, Anneli Ute, *Tlie Ceauşescu Cult. Propaganda and Power Policy in Communist Romania,* Bucureşti, 2000. Idem, *Revoluţia neterminată,* Bucureşti, 1999. Gaddis, John Lewis, *Ttie long peace. Inquiries into the history of the Cold War,* Oxford, 1987. Gieseke, Jens, *Mielke-Konzem. Die Geschichte der STAS1. 1945-1990.* Stuttgart. 2001.
Hahn, Walter F., Alvin J. Cottrell, *Soviet Shadow over Africa,* Miami, 1976.
Hammond. Thomas T. (editor), *The Anatomy of Communist Takeovers,* Yale, 1975.
Hammond's Complete World Atlas, C.S. Hammond and Co., New York, s.a.
Hesse, Eckhard (editor), *Totalitarismus im 20. Jahrhimdert. Eine Bilanz der Intemationalen Forschung.'Bonn,* 1996. Heller, Michel, Aleksandr Nekrici, *L'utopie au pouvoir. Histoire de l'U.R.S.S. de 1917 à nos jours.* Calmann-Levy, 1985.

Hogan, Michel J., *The Marshall Plan. America, Britain and the Reconstruction of Western Europe, 1947-1952,* Cambridge, 1987. Horak, Stephan M. (editor), *Eastern European National Minorities, 1919-1980. A Handbook,* Littleton, 1985.
Jelavich, Barbara, *History of the Balkans,* vol. I-II, Cambridge, 1983. Jobert, A., ş.a., *Chronologie des événements mondiaux de 1945 à 1965.* Grenoble, 1966. Kertesz, Stephen D. (editor), *East Central Europe and the World. Developments in the Post-Stalin Era,* Notre Dame, 1962. Khruschev, Nikita S., *Khmschev Remembers,* New York, 1970, (traducere de Strobe Talbott). Kinder, Hermann, Werner Hilgemann, *The Penguin Atlas of World History,* vol. I-II, Penguin Books, 1983.
Langer, William L. (editor), *An Encyclopedia of World History,* Boston, 1972.
Laquer, Walter, *Stalin. The Glasnost Revelations,* New York, 1990. Lazitch, Branko, *Le Rapport Khrouschev et son histoire,* Paris, 1976. Levering, Ralph B., *The Cold War, 1945-1972,* Harlan Davidson Inc., 1982. Loth, Wilfried, *împărţirea lumii. Istoria războiului rece, 1941-1955,* Bucureşti, 1997. Macartney, C.A., A.W. Palmer. *Independent Eastern Europe: A History,* Londra, 1962. Mason, David S., *Revolution in East-Central Europe. The Rise and Fall of Communism and the Cold War,* Boulder, 1992.
McCauley, Martin, *Rusia, America şi războiul rece, 1949-1991,* Iaşi, 1999. Milosz, Czeslaw, *La pensée captive. Essai sur les logocraties populaires,* Paris, 1988.
Monnet, Jean, *Memoirs,* New York, 1978.
Mourin, Maxime, *Histoire des nations européennes,* vol. I-III, Paris, 1962-1963.
Myers, Ramon H. (editor), *Two societies in opposition. The Republic of China and the People's Republic of China after forty: years,* Hoover, 1991. *News dictionary. An encyclopedic sun-ey of contemporary history.* New York, Facts and File Inc., i 972. Nitze. Paul H., *From Hiroshima to glasnost. At the center of decision,* New York, 1989.
Nixon, Richard, *The Memoirs of Richard Nixon,* New York, 1978. Olteanu, Constantin. *Romania - o voce distinctă in Tratatul de la Varşovia. Memorii, 1980-1985,* Bucureşti. 1999. Osgood, Robert. E., Robert W. Tucker, Herbert S. Dinerstein, Frances E. Rourke, Isaiah Frank, Lawrence W. Martin. George Liska. *America and the World. From Truman Doctrine to Vietnam,* Baltimore, 1970.
Parrish, Thomas, *Enciclopedia războiului rece.* Bucureşti. 2002.
Poliakov, Leon, *Les totalitarismes du XXe siècle.* Paris, 1987.

Renouvin, Pierre, *Histoire des relations intemationelles,* vol. I-VHI, Paris, 1957-1958.
Revel, Jean-François, *La tentation totalitaire,* Paris, 1976. Idem, *Revirimentul democraţiei,* Bucureşti, 1995. Roberts, J.M., *Twentieth Century. The History of the World, 1901 to 2000,* New York, 1999. *Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989,* vol. I-ïï, (CW1HP Document Reader), Bucureşti, 2002. Rotschild. Joseph D., *Return to diversity: A Political History of East Central Europe since World War II,* New York, 1989. Sarin, Oleg, Lev Dvoretski, *Război împotriva speciei umane. Agresiunile Uniunii Sovietice împotriva lumii, 1919-1989,* Bucureşti, 1997.
Schapiro, Leonard, *Totalitarism,* Londra, 1972.
Schopflin, George, *Politics in Eastern Europe, 1945-1992,* Blackwell, 1993. Sellier, André, Jean *Sellier, Atlas des peuples d'Europe Centrale,* Paris, 1991.
Seton-Watson, Hugh, *Tlie East European Revolution,* Londra, 1961. Shoup, Paul S., *The East European and Soviet Data handbook: Political, Social and Development Indicator, 1945-1975,* New York, 1981. Soljeniţîn, Aleksandr, *Arhipelagul Gulag,* Bucureşti, 1997. Soto, H. de, *Tlie Other Path. The invisible revolution in the third world,* New York, 1990.
Souvarine. Boris, *Staline. Aperçu historique du bolchèvi.sme,* Paris, 1985. Spector, Sherman D., Rene Ristelhueber, *A History of tlie Balkan Peoples,* New York, 1971. Sundhausen, Holm, *Experimentul Iugoslavia. De la întemeiere la destrămarea statului.* Bucureşti, 2003.
Truman, Harry S., *Mémoires,* vol. I-Il, Paris, 1955-1956. Ulam, Adam B., *Expansion and Coexistence. The History of Soviet Foreign Policy, 1917-1967,* New York, 1968. Idem, *The Unfinished Revolution. An Essay on the Sources of Influence of Marxism and Communism,* New York, 1964.
Verdery, Katherine, *Socialismul - ce a fost şi ce urmează.* Iaşi, 2003. Voslensky, Michael, *Nomenklatura. The Rulling Class.* Londra, 1984. Winkler, Allan M., *Trecutul apropiat. Eseuri şi documente despre America de după cel de-al doilea război mondial,* Cluj-Napoca, 1996. Wolff, Robert Lee, *The Balkans in our Time,* New York, 1967. Zhukov, O.K., *The Memoirs of Marshall Zhukov,* New York, 1971.